

Nr 37

**Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående
vuxenutbildning; given Stockholms slott den 26 februari 1971.**

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag ur statsrådsprotokollet över utbildningsärenden

dels föreslå riksdagen anta härvid fogat förslag till lag om ändring i studiemedelsförordningen (1964: 401),

dels föreslå riksdagen bifalla de förslag i övrigt om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

GUSTAF ADOLF

SVEN MOBERG

Propositionens huvudsakliga innehåll

Vuxenutbildningen har nått en betydande omfattning. Mer än 1 milj. vuxna deltar i någon form av utbildning. De skiftande förkunskaperna liksom de skilda behoven av förbättrad utbildning har gjort det nödvändigt att erbjuda de vuxna flera alternativa studiemöjligheter. Folkbildningsorganisationerna liksom folkhögskolan har en lång tradition på utbildningsområdet. På 1960-talet har tillkommit bl. a. arbetsmarknadsutbildning, vuxenutbildning i radio och TV samt statlig och kommunal vuxenutbildning. Totalt satsar staten ca 1 miljard kr. på vuxenutbildning innevarande budgetår.

De ökade statliga insatserna har skapat utrymme för en snabb expansion av bl. a. den kommunala vuxenutbildningen. År 1968 anordnade endast 30 kommuner vuxenutbildning. I dag anordnas sådan utbildning i mer än 300 kommuner. Av deltagarna i kommunal vuxenutbildning är närmare en tredjedel över 35 år, medan medianåldern är inemot 30 år. I propositionen framhålls att det likväl återstår väsentliga mål att förverkliga.

Formellt står den kommunala vuxenutbildningen öppen för alla. Men erfarenheter visar att studiehindren är betydande för stora grupper av

medborgare. Vuxenutbildningen når fortfarande inte dem som har det största behovet av sådan utbildning.

Mot denna bakgrund framstår en starkare styrning av den fortsatta utbyggnaden av den kommunala vuxenutbildningen som önskvärd. Tillgängliga resurser måste i större utsträckning ställas till förfogande för dem som är utbildningsmässigt mest missgynnade. Därför bör en prioritering av grundskolutbildningen i fortsättningen äga rum. Kurserna på gymnasieskolans nivå föreslås öka med 10 %.

Frågan om intagning av studerande till vuxenutbildning måste — enligt vad som framhålls i propositionen — ägnas ökad uppmärksamhet. Särskilda intagningsnämnder för vuxenutbildning kommer att inrättas av kommunerna. Ett statsbidrag om totalt 2 % av statsbidraget till lärare och skolledare föreslås utgå till kommunerna som bidrag till utgifter för intagningsverksamheten m. m.

I propositionen föreslås också vissa åtgärder för den kommunala vuxenutbildningen i glesbygdsområdena. Minimiantalet elever för inrättande av kurs föreslås bli sänkt från tolv till åtta. Vidare föreslås bidrag till resekostnader och traktamente för studiehandledare vid allmän studiecirkel och lärare i kommunal vuxenutbildning. Slutligen kommer bestämmelser att meddelas som inom glesbygd gör det möjligt för lärare i ungdomsskolan att i sin tjänst inräkna tjänstgöring i kommunal vuxenutbildning.

I propositionen behandlas i anslutning till förslag från läromedelsutredningen och 1968 års studiemedelsutredning även vissa studiesociala frågor. Bl. a. införs möjlighet för deltidsstuderande att erhålla studiemedel.

Förslag till

Lag om ändring i studiemedelsförordningen (1964: 401)

Härigenom förordnas att 5, 8, 9, 11 och 15 §§ studiemedelsförordningen (1964: 401)¹, skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 §

Studiemedel utgå till svensk studerande så ock till annan studerande, som är bosatt i riket.

Till den som ej är heltidsstuderande utgå studiemedel endast om han bedriver studierna på minst halvtid och på grund av förvärvs-

¹ Omtryckt 1970: 266.

Nuvarande lydelse

Den som icke är svensk medborgare äger *dock* icke rätt till studiemedel, om han bosatt sig i riket huvudsakligen i syfte att här vinna utbildning.

Föreslagen lydelse

arbete, vård av egna barn eller andra särskilda skäl ej kan bedriva studier på heltid.

Den som icke är svensk medborgare äger icke rätt till studiemedel, om han bosatt sig i riket huvudsakligen i syfte att här vinna utbildning.

8 §

Studiemedel beviljas efter ansökan.

Ansökan om studiemedel inges inom den tid och i den ordning som centrala studiehjälpnsnämnden bestämmer. Om särskilda skäl föreligga, må ansökan prövas även om den inkommit för sent.

Studiemedel beviljas för högst två eller i fall, för vilka centrala studiehjälpnsnämnden så förordnar, högst tre terminer i sänder.

9 §

Studiemedel beräknas för termin och utgå, i den mån ej annat följer av 10, 11, 12, 14 eller 16 §, med sjuttio procent av basbeloppet.

Studiemedel beräknas för termin och utgå, i den mån ej annat följer av 10, 11, 12, 14 eller 16 §, *för heltidsstuderande* med sjuttio procent av basbeloppet *och för deltidstuderande med trettiofem procent av basbeloppet.*

11 §

Det belopp som följer av 9 och 10 §§ minskas med två tredjedelar av den del av den studerandes inkomst för terminen, som överstiger fyrtio procent av basbeloppet, samt, om den studerande är gift och sammanbor med maken, därjämte med en tredjedel av den del av makens inkomst för terminen, som överstiger etthundrafyrtio procent av basbeloppet.

För heltidsstuderande minskas det belopp som följer av 9 och 10 §§ med två tredjedelar av den del av den studerandes inkomst för terminen, som överstiger fyrtio procent av basbeloppet, samt, om den studerande är gift och sammanbor med maken, därjämte med en tredjedel av den del av makens inkomst för terminen, som överstiger etthundrafyrtio procent av basbeloppet. *För deltidstuderande minskas det belopp som följer av 9 och 10 §§ med två tredjedelar av den del av den studerandes inkomst för terminen, som överstiger etthundrafjugofem procent av bas-*

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

beloppet, samt, om den studerande är gift och sammanbor med maken, därefter med en tredjedel av den del av makens inkomst för terminen, som överstiger tvåhundra-femtio procent av basbeloppet.

Såsom den studerandes inkomst räknas den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminen eller, om studiemedel vid ett och samma tillfälle skola beviljas för mer än en termin, den inkomst som han kan antagas komma att åtnjuta under terminerna, delad med antalet terminer. Värdet av naturaförmåner uppskattas efter regler som fastställas av Konungen. Studiemedel, doktorandstipendium och allmänt barnbidrag anses icke såsom inkomst.

Vad i andra stycket sägs skall äga motsvarande tillämpning vid beräkning av makes inkomst.

15 §

I studiemedel, till vilka den studerande enligt 5—14 §§ äger rätt, ingår studiebidrag med följande belopp, nämligen

a) om han är berättigad till studiemedel motsvarande minst sjuttio procent av basbeloppet, åttahundrasjuttiofem kronor eller,

b) om han är berättigad till studiemedel med lägre belopp, så stor del av åttahundrasjuttiofem kronor, som svarar mot förhållandet mellan det belopp vartill han är berättigad och sjuttio procent av basbeloppet.

a) för heltidsstuderande, om han är berättigad till studiemedel motsvarande minst sjuttio procent av basbeloppet, åttahundrasjuttiofem kronor, eller, om han är berättigad till studiemedel med lägre belopp, så stor del av åttahundrasjuttiofem kronor, som svarar mot förhållandet mellan det belopp vartill han är berättigad och sjuttio procent av basbeloppet,

b) för deltidstuderande, om han är berättigad till studiemedel motsvarande minst trettiofem procent av basbeloppet, fyrahundrafyrtio kronor, eller, om han är berättigad till studiemedel med lägre belopp, så stor del av fyrahundrafyrtio kronor, som svarar mot förhållandet mellan det belopp vartill han är berättigad och trettiofem procent av basbeloppet.

Utgående studiemedel utgöra i första hand studiebidrag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1971.

**Utdrag av protokollet över utbildningsärenden,
hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på
Stockholms slott den 26 februari 1971.**

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASP-LING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, MYRDAL, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON, FELDT.

Statsrådet Moberg anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter frågan angående *vuxenutbildning* och anför.

I prop. 1971: 1 (bil. 10 s. 394) har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att, i avvaktan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1971/72 beräkna

- a) till *Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna* ett förslagsanslag av 130 000 000 kr.,
- b) till *Bidrag till studiecirkelverksamhet* ett förslagsanslag av 130 000 000 kr.,
- c) till *Bidrag till studieförbund* ett anslag av 8 900 000 kr.

Jag anhåller att nu få ta upp dessa frågor.

1 Inledning

Under de senaste åren har en rad viktiga beslut fattats på vuxenutbildningens område. I prop. 1970: 35 angående ökat stöd till vuxenutbildningen (SU 1970: 107, rskr 1970: 273) gjordes en redovisning härav. Jag pekade i denna proposition på det pågående omfattande utredningsarbetet på vuxenutbildningens område. I det följande kommer jag att ge en redogörelse för nuvarande studie- och utbildningsmöjligheter för vuxna liksom av forskningsinsatserna på området samt den aktuella debatten.

Under det gångna året har önskemål om förändringar i villkor för och organisation av vuxenutbildning förts fram, både i form av kommittébetänkanden och skrivelser från myndigheter och organisationer.

Den 27 januari 1966 bemyndigade Kungl. Maj:t dåvarande chefen

för ecklesiastikdepartementet att tillkalla sakkunniga¹ för att utreda frågan om produktion och granskning av läroböcker och andra pedagogiska hjälpmedel m. m. Utredningen har antagit namnet läromedelsutredningen.

En av utredningens uppgifter har varit att behandla frågan om införande av fria läromedel för utbildningsväsendet ovanför grundskolan. Med skrivelse den 12 februari 1970 har utredningen överlämnat betänkandet (SOU 1970: 10) Fria läromedel.

Efter remiss har yttranden avgetts av skolöverstyrelsen (SÖ), universitetskanslersämbetet (UKÄ), lantbruksstyrelsen, skogsstyrelsen, centrala studiehjälpnämnden (CSN), statens läroboksnämnd, statskontoret och riksrevisionsverket (RRV). Vidare har yttranden avgetts av Svenska kommunförbundet, Svenska landstingsförbundet, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Landsorganisationen i Sverige (LO), Sveriges elevers centralorganisation (SECO), Elevförbundet TLE, Sveriges folkhögskoleelevers förbund (SFEF), Sveriges förenade studentkårer (SFS), Vuxenstuderandes riksorganisation (VRO), Riksförbundet Hem och Skola (RHS), Folkbildningsförbundet, Svenska bokförläggareföreningen, Föreningen svenska skolproducenter, Svenska bokhandlareföreningen, Moderata ungdomsförbundet (MUF), Folkpartiets ungdomsförbund (FPU), Centerns ungdomsförbund (CUF), Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU), Statens handikappråd och Uppsala studentkår.

1968 års studiemedelsutredning² har med skrivelse den 7 september 1970 lagt fram betänkandet (Ds U 1970: 13) Vissa frågor rörande studiemedel, vari behandlas frågor om studiestöd för deltidsstuderande och sista ansökningsdag för studiemedel. Efter remiss har yttrande avgetts av kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX). Yttranden över betänkandet jämte yttrandet från SVUX har avgetts av UKÄ, SÖ, CSN, arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), överbefälhavaren, samarbetsnämnden för socialhögskolorna, samarbetsnämnden för journalishögskolorna, styrelsen för gymnastik- och idrottshögskolorna, handikapputredningen, LO, SACO, Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), TCO, SFS, MUF, FPU, SSU, Riksidrottsförbundet och Statens handikappråd.

I förevarande sammanhang anmäls även skolöverstyrelsens anslagsframställningar för budgetåret 1971/72 i vad avser vissa anslag inom vuxenutbildningsområdet.

¹ Vid tiden för avlämnandet av SOU 1970: 10 riksdagsmannen Hilding Johansson, ordförande, direktören Birger Beckman, landstingsrådet Ruth Kärne, studeranden Jan-Eric Furubo, avdelningsdirektören Erland Ringborg och avdelningsdirektören Bengt Dahlbom.

² Före riksdagsmannen Börje Nilsson, ordförande, rektor Stig Andersson, byråchef Stig Mattsson, civilekonomen Bengt Oberger och riksdagsledamoten Ingrid Sundberg.

Pedagogikutredningen^a har överlämnat en sammanfattning från diskussionerna vid en av utredningen anordnad konferens om forskning och utveckling inom vuxenutbildningen (Ds U 1970: 22).

I fråga om många av de framlagda förslagen erfordras inte beslut av riksdagen. För överblickens och sammanhangets skull lämnas dock för vissa av dessa förslag en kortfattad redovisning.

2 Nuvarande utbildningsvägar för vuxna

I prop. 1967: 85 angående vissa åtgärder inom vuxenutbildningens område m. m. samt prop. 1970: 35 angående ökat stöd till vuxenutbildningen gavs en översikt av de studie- och utbildningsmöjligheter som stod till de vuxnas förfogande. Jag finner det ändamålsenligt att i denna proposition göra en förnyad redovisning.

2.1 Kommunal vuxenutbildning

Inom den kommunala vuxenutbildningen anordnas undervisning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan och gymnasiet (ämneskurser) och yrkesskolan (yrkesskolkurser). Den kommunala utbildningen får dessutom omfatta särskilda yrkesskolkurser och yrkesskolkurser i form av studiecirklar. Utbildningen anordnas huvudsakligen som deltidsundervisning. Eleven kan vad gäller ämneskurser välja att antingen läsa enstaka ämnen eller för fullständig kompetens i den aktuella skolformen. Undervisningen är organiserad som koncentrationsläsning, vilket innebär att eleven vanligtvis läser ett eller två—tre ämnen samtidigt.

Särskild skolenhet för ämneskurser får inrättas om ämneskurserna beräknas varaktigt motsvara minst 16 poäng, varvid en poäng beräknas för varje påbörjat 550-tal lektioner. Vid sådan skolenhet skall finnas en ordinarie tjänst som rektor och i vissa fall en ordinarie tjänst som studierektor. I de fall vuxenutbildningen är förlagd till skolenhet för ungdomsutbildning skall finnas en arvodestjänst som studierektor för ämneskurserna.

1967 års reform har medfört en kraftig expansion av den kommunala vuxenutbildningen. Läsåret 1967/68 fanns kvällsgymnasier i ca 30 kommuner medan läsåret 1970/71 ca 300 kommuner anordnar vuxenutbildning. Gymnasie- och/eller fackskoloutbildning på icke-gymnasieort har på grund av särskilda skäl medgett på ca 35 orter.

^a Statssekreterare Lennart Sandgren, ordförande, byråchef Håkan Berg, professor Kjell Härnqvist, professor Karl-Gustaf Stukát och byråchef Nils-Eric Svensson.

Omkring 23 000 elever deltog läsåret 1969/70 i ämneskurser på grundskolans högstadium och ca 38 500 i ämneskurser på gymnasiet och i fackskolan. Särskilda skolenheter för vuxenutbildning finns på tio orter, nämligen Gävle, Göteborg (tre enheter), Helsingborg, Malmö (två enheter), Norrköping, Stockholm (fem enheter), Umeå, Uppsala, Västerås och Örebro. (Enligt beslut den 12 februari 1971 även i Växjö och Karlstad samt den 26 februari 1971 i Sollentuna fr. o. m. läsåret 1971/72.)

I kommunala och enskilda yrkesskolkurser deltog ca 92 000 elever läsåret 1969/70 fördelade på huslig utbildning 28 400, kontor och handel 29 300, industri och hantverk 18 700, teknisk utbildning 9 700 (därav 6 600 i teknisk aftonskola), vårdyrken 4 800 och övriga områden 1 200. Av de nyssnämnda 92 000 eleverna gick ca 80 000 i kommunala skolor. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 15 mars 1968 bör skolöverstyrelsen verka för avveckling av teknisk aftonskola, dock under förutsättning att jämförbara alternativ skapas inom den kommunala vuxenutbildningen.

Statsbidrag utgår med 100 % av utgifterna för löner till lärare och skolledare. Bestämmelser om utbildningen har meddelats i stadgan (1967: 452) för gymnasial vuxenutbildning (ändrad senast 1970: 971).

De största ämnena, dvs. de som läses av det största antalet studerande, var läsåret 1969/70 i tur och ordning: engelska, matematik, svenska, samhällskunskap, företagsekonomi och historia. Vid yrkesskolkurserna ges utbildning för ett stort antal yrken inom industri, hantverk, handel och kontor liksom för vårdyrkena. I enlighet med Kungl. Maj:ts beslut den 15 mars 1968 (ändrat den 19 april 1968) har en gränsdragning skett mellan yrkesskolans deltidskurser och studieförbundens kurser. Som en följd härav har vissa kurser i t. ex. språk och konsthantverk överförts till studieförbunden.

En praktisk pedagogisk utbildning om två terminer som är särskilt anpassad för lärare för den statliga och kommunala gymnasiala vuxenutbildningen anordnas fr. o. m. vårterminen 1971 vid lärarhögskolan i Stockholm. Antalet intagningsplatser beräknas vara ca 25 per termin. Praktikterminen för dessa lärarkandidater skall helt eller delvis förläggas till kommunal gymnasial vuxenutbildning. Vid antagningen till denna särskilda utbildning gäller samma villkor som för övriga ämneslärarkandidater.

2.2 Statlig vuxenutbildning

Vid de statliga skolorna för vuxna i Norrköping och Härnösand meddelas utbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskola och gymnasium. Undervisningen är en kombination av brevskolstudier och undervisning vid resp. skola, s. k. varvad undervisning.

Fr. o. m. vårterminen 1968 anordnas vid norrköpingsskolan även undervisning enbart per korrespondens, vilken i likhet med den varvade undervisningen är helt kostnadsfri. Läsåret 1970/71 beräknas elevantalet i den varvade undervisningen uppgå till ca 3 900 vid de båda skolorna. Staten svarar för personalkostnader, utgifter för de studerandes studiematerial och därutöver för bl. a. viss utrustning och undervisningsmaterial.

Bestämmelserna om den statliga vuxenutbildningen har meddelats i stadgan (1967: 452) för gymnasial vuxenutbildning (ändrad senast 1970: 971).

2.3 Folkhögskola

Statsbidrag utgår till 105 folkhögskolor och till ett tiotal filialer till dessa. Dessa folkhögskolor kan med hänsyn till huvudmannaskapet indelas i tre grupper, landstingsskolor, stödföreningsskolor och rörelseskolor. Stödföreningsskolorna får vanligen betydande landstingsbidrag och landstingen är representerade i skolornas styrelser. Rörelseskolorna utgör ingen homogen grupp. Den folkrörelse som är huvudman är starkt representerad i dessa skolors styrelser. Det är dock vanligt att plats i styrelsen ges åt representant för landstinget och för den kommun där folkhögskolan är belägen.

Målet för folkhögskolans verksamhet är att meddela allmän medborgerlig utbildning, ofta med inriktning mot ett visst intresseområde. Under senare år har en ökande andel av folkhögskolans elever sökt sig dit för att få vidareutbildning av allmänt slag som en grund för fortsatt utbildning. Några folkhögskolor har speciallinjer som i vissa fall ger direkt yrkesutbildning. Det finns speciallinjer för estetiska ämnen (musik, teater, konst) samt linjer för massmediautbildning och u-landsfrågor. Utbildning av ungdomsledare, studieledare och föreningsledare m. m. sker också vid speciallinjer. Flera folkhögskolor har vidare gett sådan undervisning som direkt förbereder eleverna för inträde i socialhögskolor.

Tre olika slags kurser får enligt folkhögskolestadgan (1958: 478, ändrad senast 1969: 599) ordnas vid folkhögskolan, nämligen vinterkurs, sommarkurs och ämneskurs. Vinterkursen, som är den i fråga om elevantalet dominerande kurstypen, omfattar 22—30 veckor. Sommarkurs skall omfatta minst 13 veckor. Ämneskurs skall omfatta minst en vecka. Vinterkurserna kan ingå i en utbildning om två ofta tre årskurser. Arbetsåret 1969/70 hade 83 skolor tre årskurser. År 1969 uppgick antalet elever vid vinterkurserna till ca 12 800 och antalet elever i ämneskurser till ca 10 000.

För folkhögskolorna finns ingen centralt fastställd läroplan. Varje skola får inom de gränser folkhögskolestadgan anger själv utforma sitt program. Endast ämnet musik är obligatoriskt i alla årskurser. I övrigt

föreskriver stadgan obligatoriska ämnen bara i den första årskursen. Dessa är svenska, litteratur, historia, samhällslära, psykologi, kemi och biologi med hälsolära. Under senare år har försök gjorts med att slopa årskursindelningen och i stället använda nivå- och stoffgruppering. Genom kungörelsen (1966: 24) om grundskolans kompetensvärde m. m. (ändrad senast 1970: 605) har folkhögskolans kompetensvärde i viss utsträckning definierats. Folkhögskolekurserna kan under vissa betingelser jämföras med grundskolans högstadium eller fackskola. I vissa fall ger folkhögskolestudier möjlighet till studier vid universitet eller högskola.

Statsbidrag utgår enligt kungörelsen (1966: 758) om statsbidrag till driftkostnader för folkhögskolor (ändrad senast 1970: 610) till kostnader för löner m. m. åt lärare och skolledare med 100 % av de faktiska kostnaderna, till kostnader för viss annan personal samt till pedagogisk utrustning m. m. Efter skolöverstyrelsens prövning i varje särskilt fall kan även utgå bidrag till personlig assistens åt handikappade elever vid folkhögskolor. Vidare utgår statsbidrag till dyrare pedagogisk utrustning och för sanering av folkhögskolornas ekonomi och till byggnadsarbeten vid folkhögskolor.

Vid lärarhögskolan i Linköping har sedan vårterminen 1970 anordnats en särskild praktisk-pedagogisk utbildning om två terminer av lärare för folkhögskola och övrigt folkbildningsarbete. Till utbildningen har antagits dels sådana som avlagt filosofie kandidatexamen eller motsvarande, dels sådana som på annat sätt, t. ex. aktivt arbete inom det fria och frivilliga folkbildningsarbetet, ansetts ha förutsättningar att genomgå utbildningen. Intagningskapaciteten för denna särskilda utbildning är 30 studerande per termin. Av dessa 30 har 8 à 10 varit »icke-akademiker».

Folkhögskolan har tidigare endast i begränsad utsträckning haft tillgång till lärare med en längre, systematisk lärarutbildning. I den mån till folkhögskola och övrigt folkbildningsarbete sökt sig lärare som genomgått lärarhögskolornas för grundskola och gymnasium anpassade ämneslärarutbildning, har man kunnat konstatera att i denna inte beaktats de speciella förhållanden som sammanhänger med att eleverna/kursdeltagarna är vuxna, friheten från fastställda kursplaner, internatmiljö m. m. Att döma av de erfarenheter man hittills haft av den nya utbildningen är de som nu genomgått denna i dessa avseenden väsentligt bättre förberedda.

Hittillsvarande erfarenheter tyder också på att de som antagits på grundval av redovisade erfarenheter från arbete inom folkbildning och folkrörelser och som inte tidigare bedrivit akademiska studier kunnat tillgodogöra sig både den teoretiska och den praktiska undervisningen lika bra som gruppen med universitetsutbildning. Det har också visat sig att behovet är stort av pedagogiskt och metodiskt utbildade lärare inom folkbildningsarbetet med omfattande erfarenheter från folkrörel-

ser och arbetsmarknad. Detta gäller inte minst inom ramen för den centrala utbildningsverksamhet som löntagarorganisationerna bedriver med statsbidrag fr. o. m. innevarande budgetår.

2.4 Studieförbund

Det finns i dag tolv av staten godkända studieförbund, av vilka de flesta har anknytning till någon folkrörelse. Studieförbunden bedriver en omfattande studiecirkelverksamhet. För att statsbidrag skall utgå till en studiecirkel krävs bl. a. att den har lägst fem och högst tjugu deltagare, att den omfattar minst tjugu studietimmar, fördelade på minst fyra studieveckor, att den har högst två sammankomster per vecka samt högst tre studietimmar per sammankomst. Ledare för studiecirkel skall godkännas av studieförbund. Vissa undantag från dessa bestämmelser är möjliga.

Läsåret 1969/70 uppgick antalet statsbidragsberättigade studiecirkelar till ca 158 000 och bruttoantalet deltagare till ca 1,5 milj.

Statsbidrag utgår enligt kungörelsen (1963: 463) om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (omtryckt 1970: 329) med 75 % av kostnaderna för ledararvode och studiemateriel, dock högst 30 kr. per studietimme. Av detta belopp får högst 24 kr. avse ledararvode. För allmän studiecirkel i svenska, engelska, matematik eller samhällskunskap som i huvudsak motsvarar utbildning enligt läroplanen för grundskolan utgår dessutom ett tilläggsbidrag om högst 10 kr. per studietimme. Av tilläggsbidraget får högst 8 kr. avse ledararvode. Dessutom utgår visst statsbidrag för administration och pedagogisk verksamhet.

En särskild studieform utgör universitetscirkelarna. En sådan cirkel skall omfatta minst 48 studietimmar, fördelade på minst 16 sammankomster. I fråga om deltagarantalet gäller samma villkor som för allmän studiecirkel. Ledaren för en universitetscirkel skall ha kompetens för undervisning vid universitet. Statsbidrag utgår med 75 % av kostnaderna för ledararvode och studiemateriel, dock högst med 75 kr. per studietimme. Av detta belopp får högst 60 kr. utgå till ledararvode. Vidare utgår bidrag med 75 % av kostnaderna för resekostnadsersättning och traktamente till ledaren.

2.5 Kurser i radio och television

Våren 1967 tillsattes kommittén för television och radio i utbildningen (TRU). En av kommitténs huvuduppgifter är att bedriva försöksverksamhet med eterfördelad vuxenutbildning.

Höstterminen 1968 startade i radio och television de första kurserna som TRU producerat — en kurs i engelska och en i företagsekonomi.

Båda kurserna är på gymnasienivå. Vidare har kurser genomförts i ämnena matematik, socialkunskap och psykologi. Sändningstiden för TRU-programmen i radio och television uppgår vårterminen 1971 till ca 14 timmar i veckan. Kungl. Maj:t har genom beslut den 4 september 1970 fastställt produktionsplan för TRU för budgetåret 1970/71. Flera nya kurser bl. a. i arbetsmarknadskunskap på finska och en kurs i fackliga frågor kommer härigenom att framställas för utsändning via etermedierna.

Avsikten med TRU-programmen är att de vuxna skall kunna följa dem individuellt och själva arbeta med det kursmaterial som framställs till programmen. TRU samarbetar dock även med övriga kursanordnare av vuxenutbildning.

Inom bl. a. den kommunala vuxenutbildningen ges möjlighet att delta i lärarledd undervisning i anslutning till TRU-kurserna. Samverkan förekommer också med studieförbunden, som anordnar studiecirklar i anslutning till programmen. Vidare förekommer samverkan med korrespondensinstitut och den som vill kan sända in svarsuppgifter och få dem rättade. Ett flertal av TRU:s kurser svarar mot hela eller delar av ämnena matematik, svenska och samhällskunskap på grundskolans högstadium och kan därför användas i den studiecirkelverksamhet som vänder sig till vuxna med kort och bristfällig utbildning. Kurserna i arbetsmarknadskunskap, matematik på nytt och svenska nu används i det arbete som FÖVUX bedriver.

Genom Sveriges Radios avdelning för publik- och programforskning görs dagliga undersökningar om antalet TV-tittare. Av dessa undersökningar framgår bl. a. att det genomsnittliga antalet TV-tittare per program under hösten 1970 för kursen i u-landskunskap var ca 600 000, för kursen i psykologi ca 235 000 och kursen matematik på nytt ca 225 000.

Sveriges Radio producerar sedan många år tillbaka kurser för vuxna, t. ex. i språk. Under senare år har även sänts kurser i svenska för invandrare. Dessutom kommer bl. a. att sändas kurs i samhällsorientering för invandrare och kurs i studieteknik som riktar sig till alla vuxna som studerar eller tänker börja studera.

2.6 Arbetsmarknadsutbildning

Arbetsmarknadsutbildning är beteckningen på utbildning som beviljas på sysselsättningspolitiska grunder. Berättigade till arbetsmarknadsutbildning och utbildningsbidrag är personer som är arbetslösa, hotade av arbetslöshet eller som är svårplacerade på arbetsmarknaden. Vederbörande skall ha fyllt 20 år och vara sökande vid arbetsförmedlingen. Från denna 20-årsregel görs dock undantag för bl. a. ensamstående mödrar, handikappade och flyktingar. Arbetslöshetskravet gäller ej den s. k.

bristrykesutbildningen. Denna ger utbildning i yrken, inom vilka det med hänsyn till rådande arbetsmarknadsläge eller eljest är av väsentlig betydelse att snabbt öka tillgången på utbildad arbetskraft.

De vanligaste formerna av den i egen regi anordnade arbetsmarknadsutbildningen är omskolningskurser, som ger grundläggande utbildning för ett nytt yrke, fortbildningskurser, vilka ger utbildning inom det egna yrkesområdet, samt nybörjarkurser. Vidare anordnas reaktiveringskurser för personer som tidigare varit yrkesverksamma och vill återuppta förvärvsarbetet. Kursernas längd varierar från några veckor upp till flera år. Av de personer som 1969 påbörjade arbetsmarknadsutbildning gick ca 42 % i särskilda kurser anordnade av skolöverstyrelsen. Ca 25 % gick i det reguljära utbildningsväsendet, ca 10 % i företagsutbildning och ca 20 % i övriga kurser.

För planeringen svarar arbetsmarknadsstyrelsen i samarbete med skolöverstyrelsen och arbetsmarknadens parter. Verksamhetens volym och inriktning bestäms genom en för varje budgetår fastställd ramplan, som justeras alltefter behov under året. Tillverkningsarbete är det största enskilda utbildningsområdet. Servicearbete i vid mening såsom vård och kontorsarbete och inte direkt yrkesinriktade kurser är andra stora områden. Den största åldersgruppen, 25—34 år, svarar för ca 30 % av elevantalet.

Effekten av utbildningen bedöms som god, och undersökningar visar att över 70 % som avslutat yrkesinriktad utbildning fått anställning efter en månad.

Arbetsmarknadsutbildningens omfattning har under de senaste tio åren nästan tiodubblats. Budgetåret 1959/60 deltog ca 11 000 personer i arbetsmarknadsutbildningen medan den innevarande budgetår beräknas komma att omfatta ca 100 000.

Höstterminen 1969 inleddes en försöksverksamhet med allmänna ämnen i kurser inom arbetsmarknadsutbildningen. Syftet är att ge kursdeltagarna, som i allmänhet har förkunskaper endast motsvarande sex-sju-årig folkskola, en kompletterande allmän utbildning. Tolv kurscentra utsågs till försöksorter. På dessa har försöksverksamheten huvudsakligen bedrivits i kurser inom det verkstadsmekaniska området omfattande en kurstid av minst 20 veckor. Utbildningen har omfattat sammanlagt 336 lektioner i följande ämnen: svenska 96 lektioner, samhällskunskap 24 lektioner, engelska 48 lektioner, matematik 96 lektioner och fysik/kemi 72 lektioner. Deltagarna i försöksverksamheten har erhållit motsvarande förlängning av den totala kurstiden för att tiden för den egentliga yrkesutbildningen inte skulle reduceras.

Inom ramen för den forskningsverksamhet som arbetsmedicinska institutet under budgetåret 1969/70 bedrivit inom arbetsmarknadsutbildningen har en uppföljning skett av den allmänna utbildningen på sex av de tolv försöksorterna.

Enligt vad som erfarits såväl från kursföreståndarna på försöksorterna som genom arbetsmedicinska institutets undersökningar har den allmänna utbildningen fått ett övervägande positivt mottagande från kursdeltagarnas sida och intresset för densamma har i allmänhet varit stort.

Mot bakgrunden av de positiva erfarenheterna har skolöverstyrelsen och arbetsmarknadsstyrelsen i samråd beslutat att utbildning i allmänna ämnen skall ingå som en del av den arbetsmarknadsutbildning som bedrivs vid samtliga centra och avses tillämpas vid alla dessa kursorter senast den 1 april 1971.

Utbildningen skall omfatta ett stort antal kurser och förlänger den individuella kurstiden för deltagare i dessa med åtta veckor. Utbildningen skall omfatta sammanlagt 288 lektioner i följande ämnen: svenska 80 lektioner, samhällskunskap 48 lektioner, engelska 32 lektioner, matematik 80 lektioner och fysik/kemi 48 lektioner.

2.7 Eftergymnasial vuxenutbildning

Under senare år har personer utan formell behörighet getts ökade möjligheter till eftergymnasiala studier. På grundval av förslag från kompetensutredningen har Kungl. Maj:t i kungörelsen (1969: 68) om vidgat tillträde till högre utbildning (omtryckt 1970: 371) meddelat bestämmelser om försöksverksamhet med vidgat tillträde till grundläggande utbildning inom vissa ämnesområden vid filosofisk fakultet. Behörig att inskrivas vid universitet är enligt dessa bestämmelser den som fyller 25 år senast under det år han begär inskrivning och som varit yrkesverksam under minst fem år eller på annat sätt förvärvat motsvarande erfarenhet. Den studerande skall uppfylla de krav på förkunskaper som oundgängligen fordras för att han skall kunna tillgodogöra sig utbildningen. Försöksverksamheten omfattar studier för sammanlagt 60 poäng, varav högst 40 poäng inom ett och samma ämnesområde. Hittills har under tiden den 1 juli 1969 t. o. m. den 30 september 1970 2 400 elever skrivits in. Pedagogik är det vanligast förekommande ämnet, men även ämnen som företagsekonomi, psykologi, sociologi och engelska är populära.

En annan möjlighet för vuxenstuderande av olika kategorier utan formell behörighet utgör den försöksverksamhet med yrkesinriktade kurser om normalt en termins längd vid universiteten som påbörjades läsåret 1969/70 bl. a. i arbetsmarknadsteknik. För läsåret 1971/72 planeras utbildning i första hand i administrativ teknik, arbetsmarknadsteknik med personaladministration, informationsteknik, museiteknik, undervisningsteknologi, dramatik, u-landsfrågor med biståndsteknik, skoglig produktionslära samt en kurs i miljövärd om två terminer.

Dessutom anordnas s. k. extern universitetsutbildning, dvs. kursverksamhet med anknytning till universitet och högskolor men utanför dessas reguljära verksamhet. Se vidare under avsnittet 5.3.3 (s. 60).

2.8 Korrespondensundervisning

Skolor och institut som sysslar med korrespondensundervisning är få i vårt land. Trots detta har korrespondensundervisningen som studieform för vuxna haft stor betydelse. Vartefter som andra möjligheter till vuxenstudier byggts ut, har korrespondensundervisningen delvis ändrat form. Den har alltmer kommit att ingå som en del i större undervisningsenheter.

Kombinationer med korrespondensundervisning och kortare internatkurser blir allt vanligare. Samma gäller med kombination korrespondensundervisning och studiecirklar.

Utbudet av kurser för korrespondensundervisning är stort. De omfattar dels enskilda ämnen eller delar av ämnen och dels större kombinationer som ger en viss kompetens. Utvecklingen har i stort gått från större ämneskombinationer till enskilda ämnen. Anledningen är att de flesta studerande numera använder korrespondensstudier för att komplettera punktvisa brister i kunskaperna.

Korrespondensstudier är att betrakta som en relativt svår studieform som kräver ett stort mått av planering. Även om studierna medger en återkoppling i form av brev och svar medför bristen på den direkta kontakten med undervisaren svårigheter.

Så snart korrespondensstudierna kombineras med andra former, ger de dels större effekt, dels mindre bortfall från studierna. Undersökningar som gjorts på Brevskolan har bekräftat detta. Studieformen har varit aftonbrevskola. Detta innebär att en del av studierna bedrivs i form av grupparbete i studiecirkel och en del i form av enskilda studier, där varje deltagare sänder in svar till Brevskolan. Kombinationen enskilda studier och cirkelstudier ger således bättre studieresultat och mindre bortfall. Bortfallet i aftonbrevskolorna torde ligga på ca 15 %.

Under den senaste tioårsperioden har kurserna för korrespondensundervisning förändrats märkbart. Detta gäller både språkligt och pedagogiskt. Många kurser är utformade både som gruppstudiematerial och som kurser för enskilda studier.

De olika instituten och skolorna har ett brett ämnesregister. Huvudriktningen varierar dock. Av följande presentation framgår olikheterna.

Hermods korrespondentinstitut är en stiftelse. Under 1967 uppgick NKI-skolan i Hermods. Delägarna i stiftelsen är i stort sett olika företag. Hermods kurser har därför till stor del inriktats på att utbilda anställda inom företagen. Kurserna är i huvudsak kompetensinriktade. Detta innebär att Hermods i sitt bestånd har kurser som är läroplansanpassade. De överensstämmer med såväl grundskolan som gymnasiet. Hermods har ca 95 000 nyanmälningar per år.

Brevskolan ägs av de stora folkrörelserna. I första hand bör nämnas Koopcrativa förbundet (KF), Landsorganisationen i Sverige (LO), fack-

förbunden, Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Arbetarnas bildningsförbund (ABF) och Hyresgästernas sparkasse- och byggnadsförening (HSB). Brevskolans kursbestånd är till stor del inriktat på delägarorganisationernas behov. Ofta specialproduceras kurser för en bestämd målgrupp. Utöver detta har skolan ett brett allmänt kursbestånd.

Verksamheten inom delägarorganisationerna är både kompetensinriktad och allmänorienterad. Inom KF-sektorn bedrivs en omfattande personalutbildning. Inom de övriga organisationerna bedrivs verksamhet av mera punktmässigt slag. Här dominerar utbildning av fackligt och politiskt förtroendevalda. På studiecirkelsidan, där en viss del av verksamheten bedrivs i form av studiecirkel med svarsgranskning, finns också svenska, främmande språk och konsthantverksämnen.

Brevskolans kurser är i huvudsak inriktade på de fyra ämnesgrupper som är prioriterade för högre statsbidrag i studiecirkel. Brevskolan har ca 50 000 nyanmälningar per år.

Lantbrukets korrespondensskola (LTK) är i huvudsak inriktad på utbildning inom jordbrukets område. Den ägs av jordbruksorganisationerna. På så sätt har också LTK en viss folkrörelseinriktning. LTK har ca 15 000 anmälningar per år.

Försvarets brevskola meddelar till befäl på aktiv stat och i reserven m. fl. korrespondensundervisning i militära ämnen, totalförvars-, samhälls- och utrikespolitiska frågor m. m.

2.9 Löntagarorganisationernas utbildning

Löntagarorganisationer är bl. a. Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Statstjänstemännens riksförbund (SR), Sveriges akademikers centralorganisation (SACO) samt Sveriges arbetares centralorganisation (SAC).

Den studieverksamhet som bedrivs av dessa organisationer har flera syften. Den vill ge medlemmarna insikter i fackliga och samhällsliga frågor. Studieverksamheten har vidare till uppgift att tillfredsställa det stora behovet av skolning av dem som skall företräda medlemmarna i olika situationer. Sådana förtroendevalda, t. ex. ordförande i verkstadsklubbar eller tjänstemannaklubbar, måste för att fylla sina uppgifter ha betydande kunskaper inom en rad ämnesområden. De skall bl. a. företräda medlemmarna vid förhandlingar med arbetsgivaren, vilket kräver kunskaper om de lagar och avtal, som reglerar förhållandena på arbetsmarknaden, men också insikter i samhälls- och företagsekonomi. På arbetsplatserna finns numera olika och ofta ganska komplicerade system för lönesättning, vilka den facklige förtroendemannen måste vara väl förtrogen med. Denne får också ofta vara ett slags kurator på arbetsplatsen; för detta kan kunskaper i sociallagstiftning vara nödvändiga. Detta gäller inte minst för det ökade inslaget av utländsk arbetskraft.

Den äldsta och mest kvalificerade av de allmänna LO-kurserna har varit den s. k. tremånaderskursen, som under senare år erhållit benämningen Facklig huvudkurs. Endast en begränsad del av denna kurs ägnas fackliga frågor. Den andra längre typen av kurser, de s. k. sexveckorskurserna, ger större utrymme åt allmänna fackliga frågor, såväl fackföreningsrörelsens historiska bakgrund som dess nutida omfattning och organisation. De allmänna styrelsekurserna om två veckor koncentrerar sig i huvudsak på det praktiska arbetet inom en avdelning. Därutöver anordnas ett antal kurser om två veckor speciellt avsedda för invandrare. LO anordnar vidare ett antal specialkurser, bl. a. arbetarskyddskurser, kurser i företagsdemokrati och kontakt- och informationskurser. Under studiesäsongen 1971/72 kommer fackföreningsrörelsen i samarbete med ABF, Brevskolan och TRU att genomföra sin hitintills största vuxenutbildningsåtgärning. Syftet är att nå 100 000—150 000 LO-medlemmar som man inte tidigare lyckats aktivera, vare sig för fackliga frågor eller studiefrågor.

Den längsta TCO-kursen är den s. k. månadskursen. Vidare anordnar TCO ett antal specialkurser som ger kvalificerad utbildning inom olika ämnesområden.

De övriga löntagarorganisationernas kursverksamhet omfattar i regel veckokurser samt två- och tredagarskurser.

Löntagarorganisationerna tillsammans anordnade under 1968 ca 285 kurser och 562 kursveckor. Siffrorna avser kurser om minst en vecka och antalet deltagare i dessa kurser uppgick till närmare 10 000.

Enbart LO som är den största löntagarorganisationen med ca 1,6 milj. medlemmar satsar årligen ca 30 milj. kr. på studieverksamheten.

Statsbidrag utgår fr. o. m. budgetåret 1970/71 till löntagarorganisationerna för deras centrala kursverksamhet enligt statsmakternas beslut år 1970 (prop 1970: 35, SU 1970: 107, rskr 1970: 273). Enligt bestämmelserna i kungörelsen (1970: 272) om statsbidrag till löntagarorganisationernas centrala kursverksamhet utgår statsbidrag till kostnader för undervisning, resor och inackordering. Till ersättning för undervisningskostnader utgår statsbidrag med 100 % av de faktiskt utgående ersättningarna, dock högst 100 kr. per elevvecka. Till kostnader för deltagares resor utgår bidrag med hälften av de faktiska kostnaderna och för inackordering med 30 kr. per elevdygn.

2.10 Statlig personalutbildning

Många av de större statliga myndigheterna anordnar sedan länge grundläggande fackutbildning jämte påbyggnadsutbildning för sina anställda. Syftet är att säkerställa myndigheternas behov av specialutbildad arbetskraft, när detta behov inte kan tillgodoses inom det allmänna utbildningsväsendet. Sådan utbildning förekommer framför allt inom

försvaret och affärsverken men också hos andra stora myndigheter som vägverket, tullverket, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen och kriminalvårdsstyrelsen. Som exempel på här aktuell fackutbildning kan nämnas postverkets administrativa kurs, SJ:s assistentutbildning, televerkets telegrafbiträdeskurs och telegrafexpeditörskurs, tullverkets kammarskrivarkurs, kurser vid polisskolan samt socialstyrelsens och kriminalvårdsstyrelsens gemensamma vårdarutbildning. Också den av länsstyrelsernas utbildningsnämnd bedrivna landskanlistutbildningen kan räknas hit liksom på olika håll förekommande aspirantutbildning.

I övrigt består inomverksutbildningen huvudsakligen av skilda slag av introduktionskurser och fortbildningskurser. De sistnämnda är i stor utsträckning inriktade på komplettering av fackkunskaper jämte arbetsledning och administrativa tekniker.

Utbildningen bedrivs i många olika former, t. ex. i »skolform», på internatkurser eller som korrespondensstudier (helt eller delvis på fritid).

Inomverksutbildningen är, sedd i sin helhet, omfattande. Över 1 000 olika kurs typer finns i dag i statsförvaltningen.

Genom inrättandet år 1967 av statens personalutbildningsnämnd (PUN) markerade statsmakterna den vikt man fäster vid statlig personalutbildning. Härigenom skapades ett för hela statsförvaltningen centralt personalutbildningsorgan. Nämnden har enligt sin instruktion bl. a. till uppgift att undersöka behovet av statlig personalutbildning, planera och genomföra sådan för flera myndigheter gemensam utbildning, bistå statliga myndigheter i utbildningsfrågor, främja samordningen av statlig personalutbildning.

Nämnden ser som sin främsta uppgift att skapa större enhetlighet i och få till stånd en bättre samordning av statlig personalutbildning. För att närma sig detta mål har nämnden dels börjat framställa kurspaket avsedda att användas i inomverksutbildningen, dels vidgat ramen för sin konsultationsverksamhet. Nämnden bedriver själv sådan personalutbildning som riktar sig till statsanställda, oberoende av vilken myndighet de tillhör, och som lämpligen bör anordnas centralt. Som exempel på nämndens kurser kan anföras kurs för ekonomipersonal, kurs i berednings- och föredragningsteknik, allmän chefskurs och kanslistkurs. Nämnden ordnar också utbildning av ledamöter i företagsnämnderna.

Omfattningen av den kursverksamhet som PUN avser att genomföra under budgetåret 1970/71 framgår av följande sammanställning (s. 19).

Central statlig personalutbildning bedrivs också av statskontoret och riksrevisionsverket. Statskontoret bedriver utbildning i rationalisering, automatisk databehandling och planeringsteknik, medan riksrevisionsverket anordnar kurser f. n. bl. a. i programbudgetering. Liksom personalutbildningsnämnden ger båda myndigheterna ut program med detaljerade uppgifter om sin utbildningsverksamhet.

Vad beträffar innehållet i den framtida statliga fortbildningen är det

Olika slag av utbildning	Antal kurser	Antal deltagare	Antal persondagar
<i>Introduktionsutbildning</i>			
biträdespersonal	71	1 800	5 400
handläggande personal	10	225	2 900
<i>Fortbildning</i>			
biträdespersonal	17	380	2 800
handläggande personal	17	380	3 100
<i>Vidareutbildning</i>	3	75	5 300
<i>Utbildning av företagsnämndsledamöter</i>	6	200	600
<i>Övrig utbildning</i>	7	150	450
Summa	131	3 210	20 550

rimligt att räkna med ökade insatser framför allt i fråga om arbets- och personalledning, arbetarskydd samt förvaltningsdemokrati.

Vidare kan nämnas att pågående strukturomvandling och rationalisering inom statsförvaltningen kommer att ställa särskilda krav på insatser för omskolning.

Kostnaderna för den utbildningsverksamhet som PUN bedriver uppgår till drygt 2 milj. kr. per år (exkl. lönekosntader för kursdeltagare och nämndens administrationskostnader).

2.11 Svenska kommunförbundets utbildningsverksamhet

Förberedelserna för den kommunindelingsreform som trädde i kraft med 1952 års ingång initierade centrala åtgärder för fortbildning av kommunala funktionärer. Dessutom inverkade det förhållandet att kommunerna under åren närmast efter andra världskriget fått nya och vidgade uppgifter. Nämnade faktorer gjorde att behovet av fortbildning för kommunala förtroendemän blev särskilt framträdande.

En central nämnd med representation från kommunförbund och staten inrättades. I nämndens regi organiserades korrespondenskurser med början 1948. Dessa kurser, som följdes av konferenser där korrespondenskursernas innehåll diskuterades mot bakgrund av deltagarnas praktiska erfarenheter, omfattade bl. a. bostadsförsörjning, samhällsplanering, socialvård, skoladministration, kommunal ekonomi. Kurserna var ursprungligen avsedda för kommunala förtroendemän. Ett framspringande fortbildningsbehov gjorde dock att även tjänstemän inom kommunalförvaltningens olika grenar började anmäla sig som kursdeltagare. Kommunerna fick på detta sätt relativt tidigt en fortbildning för administratörer. Sedan 1952 års kommunindelingsreform genomförts övertogs verksamheten av de primärkommunala förbunden och bedrevs under namnet Kommunskolan. Från 1956 lokaliserades verksamheten till en särskild internatskola i Sigtuna. Central kursverksamhet för förtroendemän och tjänstemän bedrevs i Kommunskolans regi fram till förbundssammanslagningen den 1 juli 1968. De båda primärkommunala förbunden som

ägde skolan hade dessutom viss egen kursverksamhet såväl centralt som regionalt. Vid omorganisationen 1968 sammanfördes den kursverksamhet, som tidigare bedrevs av de båda förbunden var för sig och av den gemensamt ägda Kommunskolan, i det nya Svenska kommunförbundets utbildningssektion. Genom att sektionen ingår i den personaladministrativa avdelningen samordnas utbildningen med förbundets övriga verksamhet för kommunernas personaladministration. Redogörelsen i det följande avser verksamheten inom den nya organisationens ram.

Muntliga kurser indelas med hänsyn till lokaliseringen i följande typer: *centrala (C)*, *regionala (R)* och *länskurser (L)*. De centrala och regionala kurserna, som omfattar 1—3 veckor, planeras och genomförs av personal vid förbundskansliet och Kommunskolan. Länskurserna, som i allmänhet omfattar 1—3 dagar, planeras och genomförs vanligen av resp. sekreterare hos länsavdelningarna.

C-kurserna förläggs till Kommunskolan i Sigtuna och R-kurserna till fem förhyrda internat i Sollefteå, Borlänge, Eskilstuna, Uddevalla och Ronneby.

C-kurserna 1970 vänder sig till följande kategorier. *Förtroendemän*: kommunalråd, kommunernas styrelser, lönenämnder, revisorer, brandstyrelser, bostadsförmedlingsnämnder, byggnadsnämnder, fritidsnämnder, skolstyrelser, kulturnämnder, sociala nämnder, hälsovårdsnämnder, *förtroendemän och anställda*: kommunal information, markfrågor, samhällsplanering; *anställda*: förvaltningsjurister, kommunal- och utredningssekreterare, förvaltningschefer, rationaliseringspersonal, personal vid rådgivningsbyråer för alkoholskadade.

R-kurserna 1970 vänder sig till följande kategorier. *Förtroendemän och anställda*: turism. *Anställda*: kommunalekonomer, drätselkamrerare och kamrersassistenter, lönesekreterare, personalfunktionärer, statistiker, avlöningsförrättare, brandchefer, brandmästare, bostadsförmedlingspersonal, skolchefer, skoladministratörer, skolkamrerare och assistenter, skolkuratorer, bibliotekschefer, musikledare, kontorister vid skolkontor och bibliotek, socialchefer, socialassistenter, föreståndare vid ålderdomshem, övrig personal vid ålderdomshem, hälsovårdsinspektörer.

Begreppen centrala kurser (C) och regionala kurser (R) avskaffas dock fr. o. m. 1971. Samtliga kurser är *förbundskurser* och skall vara kvalitativt jämförbara. Avgörande för om en kurs genomförs på annan plats än Kommunskolan bör i framtiden enligt förbundet vara huruvida den till sin karaktär är lämplig att lokalisera till sådan plats, t. ex. genom att den är lätt att administrera, kräver relativt sett mindre kursledarinsats etc.

Kursverksamhetens omfattning framgår av följande sammanställning (s. 21).

Anställda erhåller i allmänhet sin lön i vanlig ordning under den tid kurs pågår och förtroendemän får vanligen förrättningsarvode. För båda

Centrala och regionala kurser 1970

Förvaltningsområde	Antal kurser	Antal deltagare			Antal kurs-dagar	Antal studie-dagar
		Förtroende-män	Anställda	Summa		
Central förvaltning	76	722	2 459	3 181	342	12 546
Rätts- och samhällsskydd samt folk-bokföring och beskattning	7	78	157	235	25	835
Fastighetsförvaltning och bostadsför-sörjning	4	75	87	162	18	742
Byggnads- och planväsen, gatu- och parkförvaltning, sport och friluftsliv	24	492	292	784	113	3 641
Undervisning och annan kulturell verksamhet	21	383	449	832	103	3 746
Socialvård och socialförsäkring	32	417	807	1 224	168	6 402
Hälso- och sjukvård	4	133	36	169	17	737
Summa	168	2 300	4 287	6 587	786	28 649

kategorierna gäller att kommunen betalar kostnaderna för resa och uppehälle.

Kommunförbundets länsavdelningar har vid sina L-kurser en verksamhet som torde motsvara 32 000 studiedagar per år. Kommunerna, i synnerhet de största, har också egen utbildningsverksamhet. Dessutom används externa kursarrangörer för utbildning av kommunala funktionärer.

Brevkurserna som var verksamhetens ursprung är nu av blygsam omfattning. Följande brevkurser är dock fortfarande aktuella: Kommunal ekonomi del I Budgetering (utgiven 1969), Kommunal medelsförvaltning II (utgiven 1966), Barnavårdslagstiftningen (utgiven 1967), Fosterbarnsvård (utgiven 1968).

En allt större del av fortbildningen och vidareutbildningen inom den kommunala sektorn avser Svenska kommunförbundet att lösa genom produktion av kurspaket. Dessa produceras centralt inom förbundskansliet, som också ombesörjer utbildning av handledare. Fyra kurspaket har producerats, ett för utbildning av lagförmän (Lagbasen), ett för utbildning av kontoristpersonal (KUB), ett för utbildning av ledamöter i företagsnämnder (Samverkan) samt ett till utbildning i elevregistreringssystemet för grundskolan (Elev G). Dessa kurspaket, i förhållande till varandra olika både till omfattning och uppbyggnad, utgör tillsammans med handledarutbildningen, vilken sker som internatkurs, en form av utbildningssystem.

F. n. arbetas med ytterligare tre kurspaket; Arbetarskydd—Arbetsmiljö, Personal samt Föredragningsteknik. Inom kort börjar arbetet med ett paket avsett för arbetsledare inom kommunernas bygg- och anläggningsverksamhet. Den decentralisering av genomförandet som kurspaket-

produktionen innebär gör det möjligt att systematiskt utbilda även de till antalet stora arbetstagargrupper som inte kan nås med en central eller regional kursverksamhet. Muntliga kurser kan nämligen bara täcka en del av utbildningsbehovet för de ca 60 000 förtroendemännen (exkl. suppleanter), 96 000 tjänstemännen och 182 000 övriga arbetstagarerna. I dessa siffror ingår inte lärarpersonal.

Kommunala yrkesnämnden (KYN) är ett samarbetsorgan mellan Svenska kommunförbundet och Svenska kommunalarbetsareförbundet. Inom nämnden har diskuterats kartläggning av utbildningsbehovet för gruppen övriga arbetstagarer och lämplig organisation av kursverksamheten för följande grupper: vårdhemspersonal, skolbespisningspersonal, städpersonal, städledare, maskinförare, lagförmän, sprängare och driftmaskinister. En stor del av nämnda kursverksamhet genomförs av bl. a. statens institut för företagsutveckling (SIFU) på uppdrag av Svenska kommunförbundet.

Kommunförbundets kostnader för utbildningsverksamheten torde uppgå till ca 3,5 milj. kr. per år. Härutöver kommer kommunernas utgifter för resor, traktamenten m. m. i samband med utbildningsverksamheten.

2.12 Svenska landstingsförbundets utbildningsverksamhet

Landstingsförbundet påbörjade 1964 kurs- och konferensverksamhet av mer betydande och kontinuerlig art. Verksamheten fick i inledningsskedet en stark prägel av grund- och vidareutbildning för bl. a. tjänstemän inom organisations- och personalfunktionerna.

En särskild utbildningsavdelning för handläggning av utbildningsfrågorna (grund- och vidareutbildning samt fortbildning) tillskapades inom förbundet 1965. Samma år förvärvade förbundet en egen kursgård — Landstingsskolan Högberga, Lidingö. Kursgården togs i bruk 1966.

1965 påbörjades den s. k. regionala och lokala utbildningsservicen från förbundets sida. Genom att framställa utbildningsmodeller och material medverkade förbundet till en initiering, aktivering och samordning av kurser i landstingens regi.

Vid ungefär samma tidpunkt påbörjades inom utbildningsavdelningen en kontinuerlig bevakning och utveckling av pedagogiska metoder och tekniker. Detta arbete har i stor utsträckning inriktats på att utveckla intern TV, som hjälpmedel för fortbildning och information till olika personalgrupper inom sjukhusen och landstingen.

Landstingsförbundets fortbildning har dubbla syften. Den skall dels ge möjligheter till kontinuerlig informations- och erfarenhetsutbyte mellan landstingen och förbundet, dels vara ett viktigt led i utvecklingen av landstingens olika personalgrupper. Verksamheten kan i princip uppdelas på tre huvudområden: centrala kurser, regional och lokal ser-

vice samt samplanering och prioritering av externa arrangörers kurser. De centrala kurserna ordnas och genomförs av utbildningsavdelningen. Som regel förläggs dessa till Landstingskolan Högberga. Antalet kursveckor per år uppgår till totalt 40—45. Totala antalet deltagare per år vid centrala kurser uppgår till ca 1 000 och vid regionala och lokala kurser till ca 12 000 per år. Anställda erhåller i allmänhet sin lön i vanlig ordning under den tid kurs pågår och förtroendemän får vanligen förrättningsarvode. För båda kategorierna gäller att landstinget betalar kostnaderna för resa och uppehälle.

Tonvikten i förbundets fortbildningsverksamhet har på senare år i allt högre grad lagts på regional och lokal verksamhet — utbildningsmodeller och utbildningsmateriel. Den centrala kursen är ofta bara en del, om än en viktig del, av en utbildningsmodell inom visst funktionsområde. En central kurs måste som regel följas upp av regionala och lokala aktiviteter om önskad bredd och effekt skall kunna nås. Den snabba utvecklingen inom det regionala och lokala området har för förbundets utbildningsavdelning medfört ett allt större förlags- och distributionsansvar. Detta har blivit fallet trots att ett omfattande samarbete med bl. a. olika korrespondensinstitut har inletts när det gäller produktion av utbildningsmaterial för större målgrupper.

Även om landstingens och förbundets resurser och möjligheter att arrangera fortbildning för landstingspersonalen har ökat starkt under de senaste åren kvarstår enligt förbundet behovet av kurser som anordnats av externa arrangörer (personalorganisationer, statliga myndigheter, branchföreningar etc). Om huvudmannen skall kunna stödja ekonomiskt — i vissa fall helt bekosta — denna verksamhet är det givetvis av största intresse att kurserna i möjligaste mån svarar mot de behov och krav som huvudmannen har. Utbildningsavdelningens strävan är här att i så god tid som möjligt få kontakt med de viktigaste utbildningsarrangörerna för att ur såväl innehållsmässig som pedagogisk synpunkt få tillfälle att bedöma planerade kurser.

Aktuella ämnesområden inom landstingsförbundets fortbildningsverksamhet under 1971 är bl. a. följande: chefsutbildning, ekonomi, försvars- och katastrofmedicin, information, kulturfrågor, omsorger, organisation och rationalisering, personaltjänst och administration, rehabilitering, revision, sjukvårdsadministration, teknisk tjänst samt sjukhusplanering, byggnads- och utrustningsfrågor.

För att utbildningsavdelningens fortbildningsverksamhet skall få en så adekvat och verklighetsnära utformning som möjligt har olika *referensgrupper* utsetts för utbildningsplaneringen. I dessa referensgrupper och arbetsgrupper ingår dels företrädare för landstingen (förtroendemän, chefsadministratörer, målgruppsrepresentanter), dels företrädare för socialvårdens och sjukvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (Spri), statliga myndigheter och personalens fackliga organisationer.

Här kan nämnas att utbildningsavdelningen har ett kontinuerligt samarbete i utbildningsfrågor med personalens fackliga organisationer. Som exempel kan nämnas landstingskommunala yrkesnämnden (LYRK) som är ett samarbetsorgan i utbildningsfrågor mellan Svenska landstingsförbundet och Svenska kommunalarbetareförbundet.

Referensgruppens uppgift är dels att medverka i planeringen och produktion av bestämda projekt (kurspaket, kursmodeller), dels att medverka i utarbetandet av långsiktiga riktlinjer för utbildningsverksamheten inom vissa ämnesområden. Utbildningsavdelningen har f. n. ett 20-tal referensgrupper och arbetsgrupper aktuella inom fortbildningsområdet. Antalet ledamöter i dessa grupper uppgår till ca 150.

Landstingsförbundets kostnader för fortbildningsverksamheten uppgår f. n. till ca 2 milj. kr. per år. Härtill kommer landstingens utgifter för lönekostnader under utbildningen, vikariekostnader i förekommande fall, resor, traktamenten m. m. i samband med utbildningsverksamheten.

2.13 Utbildningen inom det privata näringslivet

En omfattande vuxenutbildning bedrivs sedan länge inom det privata näringslivet. Främst är det utbildning av de anställda för deras nuvarande eller planerade befattningar som kommer i fråga, dvs. yrkesinriktad utbildning, samt sådan nivåhöjande allmän utbildning som behövs för vidareutbildning, omskolning etc. Utbildningsinsatserna varierar starkt mellan olika branscher men också mellan företag i samma bransch. Något mått på all vuxenutbildning inom denna sektor finns f. n. inte. Utbildningen sker dels inom de enskilda företagen, dels genom att anställd personal deltar i extern utbildning.

De flesta större företag har särskilda utbildningsavdelningar som utarbetar och genomför utbildningsplaner. Utbildningen inom de små och medelstora företagen drivs ofta i samarbete med olika organisationer såsom Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) och dess förbund, Sveriges Hantverks- och Industriorganisation (SHIO) samt Statens Institut för företagsutveckling (SIFU). SAF, som är den största näringslivsorganisationen med ca 24 000 delägarföretag, driver genom sitt utbildningsorgan Arbetsledareinstitutet-Rationaliseringstekniska institutet (ALI-RATI) ca 700 kurser om året med omkring 17 000 deltagare. Kurserna omfattar utbildning i chefsarbete, personalorganisation och produktionsekonomi och genomförs till ungefär lika delar vid internat och i företagen. Kurserna står öppna även för den offentliga sektorn. De olika förbunden inom SAF ägnar sig främst åt utbildning inom arbetarområdet samt den mera branschspecifika utbildningen.

SAF, Handelshögskoleföreningen i Stockholm, Svenska Civilekonomföreningen, Sveriges Industriförbund och Svenska Teknologföreningen är huvudmän för Institutet för Företagsledning (IFL) som tillkom 1968.

IFL har 4—6 veckors kurser i företagsledning, ekonomi, marknadsföring, redovisning och finansiering samt seminarier om 2—5 dagar för styrelseledamöter och verkställande direktörer. Hösten 1970 startade IFL-skolan, ett sammanhängande studieprogram om ett år med internatundervisning i 16 veckor uppdelade på 6 avsnitt som skall ge kompletterande basutbildning i ekonomiska och administrativa ämnen för personer i 30-årsåldern med några års praktisk erfarenhet. Även IFL tar emot elever från den offentliga sektorn.

Flera samarbetsorgan mellan arbetsmarknadsparter t. ex. Arbetsmarknadens Yrkesråd (SAF—LO), Rådet för Tjänstemannautbildning inom Industrin (SAF—SIF) och SAF—SALF-kommittén för arbetsledareutbildning har till uppgift att främja vuxenutbildningen inom olika sektorer inom arbetslivet. Rådet för Tjänstemannautbildning inom Industrin (RTI) utger årligen en kursmarknadskatalog som är den mest omfattande förteckningen över vuxenutbildningen inom tjänstemannaområdet. Inom arbetslivets olika samarbetsområden anordnas dessutom särskild vuxenutbildning. Utvecklingsrådet (samarbetsorgan inom företagsnämndsområdet mellan SAF—LO—TCO) bedriver t. ex. en omfattande kursverksamhet främst för företagsnämndsledamöter. Under 1970 presenterades sålunda ett utbildningspaket i personaladministration »Personal», vilket utarbetats av de tre organisationerna. Gemensam utbildning ordnas vidare bl. a. inom arbetarskyddsområdet.

Utbildningen inom näringslivet för invandrare kommer också att intensifieras bl. a. till följd av den överenskommelse som träffats hösten 1970 mellan SAF och LO om invandrarutbildningen.

3 Vuxenutbildningen och forskningen

3.1 Inledning

Utbyggnaden av vuxenutbildningen har följts av ett ökat intresse av att belysa olika företeelser och problem inom vuxenutbildningen. Under de senaste åren har en rad undersökningar avslutats eller påbörjats. I många fall har detta arbete ägt rum i anslutning till statligt utredningsarbete. Jag har funnit det lämpligt att redovisa en del av det befintliga materialet i förevarande proposition. Redogörelsen har sin tyngdpunkt på de studerande inom vuxenutbildningen, vilka har studerats med avseende på ålder, kön, förutbildning, yrke, studieresultat och -inriktning m. m. Jag vill i detta sammanhang nämna att pedagogikutredningen inom kort väntas lägga fram en rapport om utbildning i pedagogik för dem som är verksamma som lärare m. m. inom vuxenutbildningen samt om forsknings- och utvecklingsarbete inom vuxenpedagogik.

3.2 Elever i kommunal vuxenutbildning

Statistiska centralbyrån redovisar sedan läsåret 1968/69 årligen uppgifter om eleverna i de kommunala vuxenskolornas ämneskurser. I avsnittet 5.1 ges en sammanfattning av dessa uppgifter. I detta avsnitt redovisas även vissa andra undersökningar om eleverna vid kommunal vuxenutbildning.

Ur statistiska centralbyråns material 1970 kan man, när det gäller *könsfördelningen*, utläsa att kvinnorna utgör den största andelen, men mindre markerat i åldersgrupperna 21—25 år. Andelen kvinnor är störst i åldrarna under 21 år och över 31 år (över 60 %).

De kommunala vuxenskolorna tillkom den 1 juli 1968. Tidigare fanns s. k. kvällsgymnasier med i stort sett liknande uppgifter. Vissa undersökningar har gjorts om eleverna i dessa skolor. Även här har andelen kvinnor konstant varit något större än männens andel, vilket är mest markant i åldersgruppen under 20 år och över 30 år.

Statistiska centralbyråns material visar, när det gäller elevernas *åldersfördelning*, att andelen elever över 25 år 1968 var knappt 60 % och år 1969 nära 67 %. Hösten 1969 var drygt 10 % under 21 år, omkring 23 % mellan 21 och 25 år, knappt 20 % 26—30 år, drygt 15 % 31—35 år och drygt 31 % över 35 år. Totalt i den kommunala vuxenutbildningens ämneskurser våren 1970 utgjorde andelen elever över 25 år 67 % medan andelen i endast den gymnasiala utbildningen utgjorde 60 %.

En undersökning vid Stockholms kommunala vuxenskolor år 1969 belyser bl. a. förekomsten av studieavbrott. Undersökningen visar att medianåldern för dem som avbrutit studierna var omkring 25 år jämfört med 27 år för övriga elever. Av dem som avbrutit studierna är 82 % 33 år eller yngre jämfört med 73 % av de elever som går kvar.

Av undersökningar som gjorts beträffande elever i s. k. kvällsgymnasier, som fanns före den 1 juli 1968, framgår att medianåldern för vuxenstuderande i dessa skolor är omkring 25 år. I olika undersökningar uppges här ca 65 % vara under 30 år.

Dessa tidigare undersökningar bland kvällsgymnasiets elever visar att drygt hälften har *yrkesarbete* på heltid vid sidan av studierna samt 10 % deltidsarbete och/eller förvärvsarbetande make/maka. Detta gäller för tre fjärdedelar av männen och knappt hälften av kvinnorna.

I undersökningen från Stockholm angående bl. a. studieavbrott framgår att ca 80 % av dem som avbrutit studierna hade yrkesarbete. Av dessa har 38 % uppgett arbetsskäl som den främsta orsaken till att de slutat. På den direkta frågan om hur det gick att kombinera arbetet och studierna svarade 44 % att det medfört problem. 60 % av dessa uppgav arbetsskäl som orsak till bortfallet. De som ansåg att det gick dåligt att arbeta och studera samtidigt fick precisera vad det framför allt var som

gjorde denna kombination svår. 74 % angav brist på tid. I tidsbrist låg ofta övertidsarbete, skiftarbete och tjänsteresor. Den högt uppdrivna takten på lektionerna kan medföra att elever som är frånvarande ofta får svårt att följa med.

Kvinnor har i större utsträckning än män deltidarbete eller sköter hemmet vid sidan av studierna, medan män i högre grad heltidsarbetar än kvinnor. Elever som enbart studerar är förhållandevis få, uppskattningsvis var tionde elev.

I fråga om den *sociala bakgrunden* visade det sig att eleverna vid kvällsgymnasier (före 1967 års reform) kom från hem där faderns utbildning till ca 70 % var folkskola. Detta samband är tydligare ju äldre eleven är. De vuxenstuderande kommer i hög utsträckning från miljöer där familjefäderna av eleverna redovisas som lågutbildade. Faderns yrke eller sysselsättning vid slutet av elevernas folkskole- eller grundskoletid visar sig i första hand ha agrar eller industriell/hantverksmässig anknytning.

Statistiska centralbyråns material visar beträffande elevernas *utbildningsbakgrund* att år 1969 hade 25 % folkskola som utbildning och 51 % en utbildning motsvarande grundskola, folkhögskola, yrkesskola, flickskola eller realskola. Av dem som deltog i gymnasiekurser hade ca 13 % tidigare genomgått gymnasial utbildning och ca 6 % bedrivit gymnasiestudier som inte slutförts. Mellan 13 och 17 % av gymnasieleverna hade som tidigare utbildning folkskola eller grundskola.

Stockholmsundersökningen år 1969 om bl. a. studieavbrott visar att den vanligaste utbildningsbakgrunden är real-, fack- eller yrkesskola. Denna utbildning var vanligare bland elever som var kvar i utbildningen jämfört med studieavbrytarna medan förhållandet var det motsatta för studerande med folk- och grundskola. Folk- och grundskola var den näst vanligaste utbildningsbakgrunden.

Ur materialet om elever i kvällsgymnasier framgår att kvinnor i större utsträckning än män hade längre utbildning än folkskola. Framför allt gällde att många kvinnor var gifta med män som har längre utbildning. Ungefär var femte elev har folkskola som tidigare utbildning, vilket i högre utsträckning är fallet för män. Andelen elever med folkskola som utbildningsbakgrund ökar med stigande ålder.

Stockholmsundersökningen från år 1969 visar samband mellan *studieförutsättning* och studieavbrott. Som orsak till studieavbrott angavs oftast (34 %) skäl som hade med förvärvsarbete att göra och skäl med anknytning till studiesituationen (25 %). En fjärdedel av dem som avbröt studierna upplevde sina förkunskaper som dåliga och över hälften hade önskat få en kurs i studieteknik före kursens början. Cirka hälften av dem som avbrutit studierna fann hemarbetet alltför arbetsamt och cirka två tredjedelar ansåg att det innebar svårigheter att kombinera förvärvsarbete och studier. Bland dem som avbrutit studierna anser sig äldre

elever i större utsträckning än yngre ha alltför dåliga förkunskaper. Språk och matematik är de ämnen där eleverna främst fann kravet på goda förkunskaper ej uppfyllt. En jämförelse mellan dem som hade tillräckliga förkunskaper och dem som inte ansåg sig ha det visar att flera i den senare gruppen tyckte att hemarbetet var för arbetsamt. I den senare gruppen fanns det också fler som var missbelättna med studietakten. Förkunskaperna bidrar också till önskemål om stödundervisning. Ca 60 % med otillräckliga förkunskaper ville ha stödundervisning mot 18 % i den andra gruppen.

De som ingick i denna undersökning studerar vid sidan av sin vanliga sysselsättning, vilket medför att en stor del av fritiden måste avsättas för studier om de studerande skall nå de uppsatta studiemålen. Detta kan innebära stora påfrestningar för den studerandes familj, då den fritid man får tillsammans minskas betydligt. Det har visat sig att det är väsentligt för den studerande att känna att han har familjens stöd. De allra flesta (72 %) ansåg att de fått stöd och uppmuntran från familjen. Vad gäller den övriga omgivningens inställning upplevdes även den av de flesta som positiv.

En faktoranalys av elevernas begåvningsvariabler utfördes inom projektet »Vuxenstuderande 1968», vilken genom begåvningsprov undersökte elever i kvällsgymnasier, statens gymnasier för vuxna, folkhögskolor och korrespondensinstitut våren 1968. Vuxenelever har på begåvningsprov presterat resultat som ligger något över normgruppernas resultat i de fall där normgrupperna i åldershänseende är jämförbara (—21 år). Den kategori elever som har 6- eller 7-årig folkskola som studiebakgrund presterar resultat som ligger betydligt över motsvarande kategorier inom normgrupperna. Detta tolkas på olika sätt. Man kan säga att vuxenstuderande med folkskola är en välbalanserad grupp, som har begåvningsmässiga förutsättningar men som tidigare av skilda anledningar inte haft möjlighet att bedriva studier. Man kan även dra den slutsatsen att undersökta former av vuxenutbildning endast attraherar sådana bland de lågutbildade, som känner sig säkra på att de verkligen kan klara av studier och som har motivation och karaktär att fullfölja vuxenstudier.

Samma undersökning konstaterar även att eleverna på real- och grundskolenivå bl. a. strävar efter en förbättrad skolunderbyggnad och tycks utgöra en grupp, som haft vissa svårigheter att anpassa sig eller kunna konkurrera i den traditionella skolform som de lämnat. I den yngsta kategorin vuxenelever finns studerande som visar tecken på brister i den personliga anpassningen.

Av undersökningen Vuxenstuderande 1968 framgår att de elever som anger att de *avbrutit sina studier* har erhållit goda resultat i begåvningsproven, varför orsaken till deras tidigare studieavbrott inte torde ha varit bristande begåvning.

Stockholmsundersökningen angående studieavbrott visar att kvinnor i mindre utsträckning än män avbryter studierna. Av de elever som avbrutit sina studier ansåg 83 % att de blivit placerade i lämplig kurs med avseende på formell kompetens och önskemål. Av dessa angav 23 % missnöje med studieförhållanden som skäl till avbrott och 25 % ansåg att de hade för lång resväg. Endast 20 % av de elever som av något skäl slutat tog kontakt med skolan för att meddela sitt beslut.

3.3 Elever i annan vuxenutbildning

År 1969 fanns ca 12 800 elever i *folkhögskolorna*. Något mer än hälften var kvinnor. Drygt 25 % av eleverna är enligt SCB:s material samma år över 23 år och drygt 10 % 30 år eller äldre. Elevernas utbildningsbakgrund är enligt »Vuxenstuderande 1968» till 54 % folkskola, medan endast ca 3 % har realexamen. Eleverna rekryteras i hög grad från hem där faderns utbildning är folkskola.

I folkhögskolorna finansieras, enligt »Vuxenstuderande 1968», studierna — utöver statliga studiebidrag och tillägg — i mycket stor utsträckning (20—30 %) av elevernas föräldrar och en nästan lika stor del av eleverna använder sparmedel eller erhåller arbetsmarknadsutbildningsbidrag. Cirka var fjärde elev finansierar sina studier huvudsakligen med studielån.

Folkhögskolans elever rekryteras till över 60 % från landsbygden. Folkhögskoleleverna har i förhållandevis liten omfattning etablerat sig i något yrke före studietiden. Elever i folkhögskolan bedriver studier i syfte att byta yrke, förbereda yrkesutbildning eller förbättra kunskaperna inom sitt nuvarande yrkesområde. Mycket få avser bedriva högre teoretiska studier efter studierna vid folkhögskolan.

Eleverna i *korrespondensundervisningen* vid Hermods är något oftare män än kvinnor och förhållandevis unga (medianålder 23 år). Enbart folkskola som utbildningsbakgrund har ungefär var fjärde elev och ungefär lika många har realexamen. Männerna har bättre utbildningsbakgrund än kvinnorna. Olika undersökningar visar att Hermodseleven har högre grundutbildning än den totala befolkningen i genomsnitt.

Varannan elev finansierar studierna genom heltidsarbete, medan ungefär var sjätte elev får studierna bekostade av föräldrarna. I övrigt finansieras studierna huvudsakligen genom make/makas inkomster eller deltidsarbete. Före studiernas början saknar ungefär var femte elev anställning, medan drygt hälften förvärvsarbetade heltid och de återstående antingen var hemmafruar eller deltidsarbetande. Ca 40 % av eleverna bor i föräldrahemmet. Nära 60 % studerar för att senare bedriva akademiska studier eller tillfredsställa studieintresse. En stor del av eleverna

har avbrutna realskole- eller gymnasiestudier bakom sig eller slutförklarade från grund-, real- eller flickskola.

Studieavbrottens omfattning och orsaker kartlades i en undersökning inom Hermods 1968. Andelen elever som avbröt studier var drygt 26 % av 952 elever som anmält studier till fullständig gymnasiekompetens.

Nära 61 % (154 st.) av dessa studieavbrott utgjorde annulleringar av kursbeställningar. Ca 10 % av avbrotten utgjordes av elever som avkortade sina kursprogram. Drygt 25 % påbörjade aldrig studierna eller läste inte aktivt på ett år. Avbrottsanledningarna uppgavs vara bl. a. tidsbrist, ekonomiska svårigheter, personlig problem, koncentrationssvårigheter, militärtjänst, sjukdom, övergång till annan skolform eller verksamhet, övergång till annan Hermodsutbildning, dåliga förkunskaper och brister i material och rådgivning.

Elever i extern *eftergymnasial utbildning* beskrivs i SAMSUS-rapporten (1969) och en undersökning inom TBV (1964). I eftergymnasiala studiecirklar är elevernas genomsnittsålder i bägge undersökningarna ca 30 år. Andelen män dominerar i åldersgrupper under 35 år, varefter en successiv utjämning vidtar. Totalt deltar här tre gånger så många män som kvinnor. Drygt varannan deltagare har utbildningsbakgrund med studentexamen eller motsvarande och knappt 10 % har tidigare avlagt akademisk examen. De övriga deltagarna, vilka således utgör cirka en tredjedel, har någon form av förgymnasial utbildning som i så fall endast är folkskola eller motsvarande. En mycket stor del av eleverna förvärvsarbetar (80 % enligt SAMSUS) och de flesta har en avsevärd yrkeserfarenhet (minst fem år). Oftast är studiesyftet förkovran inom yrket eller komplettering och sammanfattning av tidigare kunskaper. Studieresultaten kan mycket generellt sägas vara att cirka vardera en tredjedel av deltagarna avlägger examen i resp. avbryter studiekursen medan de återstående klarar någon eller några deltentamina eller bedriver studierna under avsevärt längre tid än studieplanen avser.

En annan form av eftergymnasial utbildning är den inom ramen för vidgat tillträde till högre utbildning för personer med minst fem års yrkesverksamhet och som är 25 år. Undersökningar genom bl. a. kompetensutredningen 1969 och uppsats vid sociologiska institutionen i Lund 1970 visar att drygt var tredje studerande är under 30 år. Kvinnorna är genomsnittligt äldre än männen. Cirka var femte elev är 45 år eller äldre. Knappt hälften av eleverna har högre utbildning än realexamen, vilket är vanligare bland kvinnorna. Ca 40 % har realexamen eller motsvarande medan endast var åttonde elev har lägre utbildning än realexamen. De äldre (över 30 år) manliga eleverna har kortare utbildning än de yngre, men de äldre kvinnliga eleverna har längre utbildning än de yngre. Tre av fyra elever har någon form av yrkesutbildning utöver sin grundutbildning, varvid lärarutbildning är vanligast.

Var femte person var lärare av något slag, varav en större andel var

kvinnor. Bland männen var det största yrkesområdet tekniskt (27 %, ingenjörer, programmerare e. d.). Var femte studerande hade kontors- eller affärsbetonade yrken. Cirka var tionde person kan hänföras till yrkeskategorin medicinskt eller socialt arbete. Ungefär hälften av de studerande har varit yrkesverksamma under kortare tid än 10 år, en fjärdedel under en tid av 10—14 år och en fjärdedel under 15 års tid eller längre.

Social härkomst fördelar sig bland eleverna enligt följande: 12 % i socialgrupp I, 58 % i socialgrupp II och 27 % i socialgrupp III. Den sociala mobiliteten bland eleverna med utgångspunkt från elevernas första resp. senare yrken ger vid handen att socialgrupp III är starkt mobil räknat både enligt egen socialgrupp och härkomst. De flesta kvinnorna tillhörde från början (första yrket) socialgrupp II och de flesta männen socialgrupp III. Socialgrupp II är överrepresenterad i alla avseenden.

Drygt 40 % studerar på heltid, de övriga på deltid. Kvinnorna studerar i större utsträckning på deltid (72 % resp. 41 % för männen). Lärarna studerar mindre på heltid och mera på deltid än övriga studerande.

Ungefär 40 % finansierar sina studier med studiemedel, av männen exakt hälften och bland kvinnorna knappt en tredjedel. Ca 40 % förväntar sig ekonomiska fördelar av sina studier främst genom byte av yrke.

Drygt hälften avser studera vid sidan av parallell sysselsättning eller förvärvsarbete, medan de övriga studerar på heltid. Studieresultaten är ungefär lika för hel- och deltidsstuderande. Personer med högst formell utbildning har nått de sämsta studieresultaten medan personer med lägst formell utbildning har nått de bästa studieresultaten.

I en rapport år 1968 från *Landsorganisationens arbetsgrupp för vuxenutbildningsfrågor* (LOVUX) avhandlas bl. a. de vuxna LO-medlemmarnas studiehinder, vilka grovt indelas i sociala, ekonomiska och geografiska hinder. Studiebenägenhetens variation med inkomstens storlek belyses därvid. Andelen studieverksamma uppges till 13 % i grupper med en månadsinkomst under 900 kr. Den ökar därefter till 30 % studieverksamma bland dem som har inkomster om minst 2 200 kr. i månaden. Åldersfaktorn belyses likaledes i förhållande till studiebenägenheten. Andelen kursdeltagare är högst i 21—25-årsåldern (34 %), för att därefter successivt avta till 45-årsåldern (25 %) och därefter hastigt krympa till drygt 5 % i 60-årsåldern.

Över hälften visar positivt intresse på frågan huruvida de skulle önska delta i studier om 80 % av inkomstbortfallet ersattes. Den andel som är intresserad av ytterligare utbildning sjunker snabbt efter 45-årsåldern. LOVUX uppger med stöd av vissa jämförelser i detta sammanhang att LO-medlemmarna sannolikt inte har skäl att räkna en stor lönemässig fördel (s. k. utbildningsvinst) av ytterligare yrkesutbildning, varför de ekonomiska motiven för studier får anses svaga.

Man fäster således uppmärksamheten på andra studiemotiv än de ekonomiska, såsom yrkesbyte eller bättre yrkesskicklighet genom studier, personkontaktbehov och fritidssysselsättning. Studiemotivationen synes ej vara olika mellan yngre och äldre medlemmar, dock återoppar de äldre mer sällan hobbymotiv eller »att kunna sköta jobbet bättre». Undersökningen visar att äldre särskilt starkt upplever vissa studiehinder, såsom känslan av otillräcklighet inför studierna, för stora krav på förkunskaper, för snabbt studietempo och ovana vid studier.

Bland de studieaktiva har två tredjedelar valt kvällsundervisning som önskad form. Under förutsättning av 80 % kompensation av inkomstbortfallet är dock ca 80 % av de studieaktiva benägna för hel- eller deltidstudier. I regel tänker sig de yngre något längre, mer tidskrävande studier eller fler kurser än de äldre.

Drygt 40 % av de undersökta medlemmarna har genomgått yrkesmässig påbyggnadsutbildning, medan drygt 20 % anmält att de bevistat någon kurs, yrkesinriktad eller inte, under loppet av de senaste tre åren. I genomsnitt redovisas två kurser (avslutade eller pågående) under tre år per studieaktiv person. Yrkesämnen är vanligast (41 %), därefter samhällsämnen (31 %) och skolämnen (18 %).

Kommunalarbetareförbundets avdelning 25 startade hösten 1969 ett försök med uppsökande verksamhet i Skaraborgs län bland sina medlemmar i samarbete med ABF. Efter en enkät och direktkontakter på arbetsplatsen nåddes i runt tal 1 900 av avdelningens ca 2 800 medlemmar. Härvid förklarade sig över 1 100 medlemmar intresserade att delta i någon form av vuxenutbildning. Medlemmarna hade till övervägande delen en bristfällig utbildning: över 200 hade enbart 6-årig folkskola bakom sig, ytterligare 200 hade längre folkskola som grund. Genomsnittsåldern för avdelningens medlemmar är 25 år. Ca 95 % av avdelningens medlemmar är kvinnor. Mest efterfrågade ämnen var svenska, samhällskunskap, matematik, språk samt psykologi.

Inom TBV har en undersökning om *tjänstemännen* redovisat en åldersfördelning liknande den i LOVUX-rapporten. Även här är åldersgrupper kring 25 år de största i studiekurser. Stora andelar kursdeltagare finns upp i 45-årsgrupperna. Utbildningsbakgrunden hos TBV:s kursdeltagare är dock väsentligt bättre än bland LO-medlemmarna: omkring 35 % uppges ha en tidigare utbildning motsvarande realskola, 11 % har folkskola och omkring 15 % studentexamen. Man bör dock i detta sammanhang beakta att detta studieförbund ombesörjer en stor del av den externa universitetsutbildningen.

Bland elever vid kurscentra i *arbetsmarknadsutbildning* har undersökningar utförts av arbetsmedicinska institutets arbetspsykologiska avdelning. Tre kursorters elever undersöktes. Materialet omfattade åldersgrupper från 17 år till 62 år; genomsnittsåldern var 30—32 år. Det kvinnliga inslaget var mycket litet. Cirka hälften av eleverna hade högst

7-årig folkskola som tidigare utbildning. Det framgår bl. a. att kursdeltagare över 30 år tenderar att i högre grad än de yngre anse att undervisningen anpassas för mycket till de »snabbaste», att kursdeltagare över 30 år i högre grad upplever bekymmer förorsakade av ovana vid studier och bristande förkunskaper än yngre, att ekonomi förorsakar störst bekymmer under utbildningstiden och därnäst bristande förkunskaper och ovana vid studier, att bekymmer förorsakade av bristande studiero i hemmet upplevs starkast av kursdeltagare i åldern 30—39 år.

En rapport redovisar lärarnas bedömningar av eleverna som mått på utbildningsframgång. Här framgår bl. a. att var tredje kursdeltagare i åldersgruppen 17—39 år och var sjunde i äldre åldersgrupper bedömdes ha goda förkunskaper, att varannan kursdeltagare i åldern 40—62 år bedömdes ha otillräckliga eller mycket dåliga förkunskaper, att var tredje kursdeltagare i åldern 30—62 år och var sjätte i den yngsta (<30 år) åldersgruppen otillräckligt inhämtat kursens teoretiska moment.

En rapport analyserar 180 kvinnors kontorskursstudier (1-årig kurs) i Stockholm vid olika tidpunkter. Här framgick bl. a. att åldern varierade mellan 18 och 55 år och att genomsnittsåldern varierade mellan 30 och 35 år. Andelen gifta kvinnor varierade från var tredje till varannan kursdeltagare på de olika kurserna. Nästan samtliga kvinnor hade hemmavarande barn under 17 år och närmare hälften av kvinnorna hade barn under skolåldern. Mer än varannan deltagare hade mer än 7-årig folkskola, men enbart ett fåtal hade genomgått någon form av yrkesutbildning. Ungefär hälften förvärsarbetade innan de började på kursen och nästan samtliga hade någon gång varit yrkesverksamma. Två tredjedelar av deltagarna angav att de haft koncentrationssvårigheter under studietiden samt närmare hälften hade haft bekymmer med bristande förkunskaper och ovana vid studier.

En uppföljningsundersökning visar att 64 % av kvinnorna ansåg sig ha fått det ekonomiskt bättre efter genomgången kurs, men 11 % ansåg sig ha fått det sämre.

En rapport behandlar kursavbrott, varvid framgår att de personer som avbryter kurserna i genomsnitt är något yngre än de som fullföljer utbildningen, att kvinnorna avbryter kurserna i något mindre utsträckning än männen.

Vid Pedagogiskt centrum gjordes en undersökning vilken avser att belysa elevernas inställning till arbetsmarknadsutbildningens försöksverksamhet med införande av allmänna ämnen (svenska, engelska, samhällskunskap, matematik, fysik, kemi) som komplement till yrkesutbildningar. Undersökningen avser belysa attityder vid kursstarterna. Sammanlagt 169 kursdeltagare medverkar i undersökningen. Dessa data är inhämtade från 6 olika kursorter utanför storstadsregionerna. Genomsnittsåldern var 35 år och åldern varierade mellan 18 och 59 år. Tre fjärdedelar av eleverna hade högst 7-årig folkskola. Endast ett fåtal hade

tvekat att genomgå utbildningen (industri- och hantverksyrken) när de nåtts av informationen om att allmänna ämnen ingick i kursen. Om deltagandet i studiet av allmänna ämnen skulle ha varit frivilligt hade ändå något mer än hälften av kursdeltagarna valt att läsa de allmänna ämnen. Över hälften av deltagarna förväntade sig bli mer allmänbildade. En tredjedel av kursdeltagarna tyckte dock att studiet av de allmänna ämnen egentligen är slöseri med tid även om det är intressant.

4 Problem och debatt

I föregående års proposition angående ökat stöd till vuxenutbildningen redogjorde jag bl. a. för den livliga debatt kring vuxenutbildningsfrågorna som hade ägt rum de senaste åren. Jag påpekade att speciellt intresse hade ägnats dem som har en mycket kort och bristfällig utbildning och för vilka spärrear av ekonomisk, geografisk, social och psykologisk natur försvårar deltagande i och genomförande av studierna. En central roll i debatten intog tanken på återkommande utbildning.

Under det senaste året har debatten präglats av i stort sett samma frågeställningar. U 68 har gett ut ytterligare en debattskrift som handlar om hur den nya gymnasieskolan skall utformas i ett system med återkommande utbildning. Kompetensutredningen har lagt fram sitt huvudbetänkande med förslag till nya behörighetsregler för tillträde till högre utbildning. Yrkesutbildningsberedningen har avgett förslag om yrkesteknisk högskolutbildning. Vidare har låginkomstutredningen publicerat ett kapitelutkast angående utbildning, som skall ingå i ett betänkande om svenska folkets levnadsförhållanden. I det följande kommer jag att ta upp några frågeställningar som behandlats av dessa utredningar och som kan ha relevans för den fortsatta utvecklingen av vuxenutbildningen samt några andra aktuella vuxenutbildningsproblem.

De reformer som beslutades av föregående års riksdag på vuxenutbildningens område var främst riktade till grupper med kort och bristfällig utbildning. Besluten innebar bl. a. särskilt kraftig höjning av statsbidragen till vissa typer av studiecirklar, stöd till den fackliga centrala kursverksamheten och förstärkt stödundervisning i den kommunala vuxenutbildningen.

4.1 Uppsökande verksamhet

I debatten kring vuxenutbildningen har gång på gång påpekats vikten av att med olika former av uppsökande verksamhet nå grupper med kort grundutbildning. I 1970 års proposition redovisades det försök med

uppsökande verksamhet som påbörjats av kommittén för försöksverksamhet med viss vuxenutbildning. Jag kommer senare i denna proposition att redovisa hur detta arbete har fortskridit. Flera lokala initiativ har också tagits med s. k. uppsökande verksamhet. Som jag tidigare nämnt har Kommunalarbetareförbundets avdelning 25 i samarbete med Skaraborgs ABF-distrikt påbörjat ett försök med uppsökande verksamhet bland sina medlemmar. Även ABF i Stockholm bedriver uppsökande verksamhet på några arbetsplatser. TRU har en programserie, som skall vända sig direkt till hemmavarande kvinnor i syfte att stimulera dem att via vuxenutbildningen gå ut på arbetsmarknaden.

Kvinnorna kan betraktas som en speciell målgrupp för den uppsökande verksamheten, då man kan förmoda att det för många hemmakvinnor är bristen på utbildning som hindrar dem att gå ut på arbetsmarknaden.

TCO:s familjepolitiska grupp har tagit upp detta problem i rapporten Familj och samhälle. I rapporten hävdar man att många kvinnor tvingats avbryta sin yrkesutbildning eller avstått från att börja en sådan utbildning på grund av familjeplikter med skötsel av småbarn. Detta hade inte behövt ske om de haft tillgång till barntillsyn och det måste enligt författarna vara samhällets skyldighet att så långt möjligt gottgöra dessa försummelser mot kvinnorna. Det kan ske främst genom ökade insatser inom vuxenutbildningen.

I rapporten tas även upp andra speciella grupper som bör prioriteras inom vuxenutbildningen t. ex. sådana inom arbetslivet som är särskilt utsatta och hotade av arbetslöshet vid rationaliseringar och konjunkturbedgång. Detta gäller särskilt äldre och handikappade med svag utbildning. Hit bör enligt TCO:s familjepolitiska grupp också räknas ensamstående föräldrar.

LO:s arbetsgrupp för vuxenutbildningsfrågor — LOVUX — har också påtalat några kategoriernas speciella behov av vuxenutbildning. Enligt LOVUX är vuxenutbildningen av intresse för alla vuxna människor vilket dock inte hindrar att vissa grupper måste bli föremål för speciella vuxenutbildningsinsatser för att få en med övriga medborgare likvärdig del av samhällsgemenskapen. I LOVUX:s rapport säger man att vuxenutbildningen självfallet inte är ett radikalledel att lösa problemen — men den är en viktig initialfaktor, som kan hjälpa till att få i gång en positiv utveckling för de människor det rör sig om. LOVUX nämner fyra grupper där särskilda insatser är angämpliga — de handikappade, kvinnorna, invandrarna och pensionärerna.

Enligt vad jag har inhämtat hjälper i dag flera kommuner de studerande föräldrarna med barntillsyn. Så anordnar t. ex. Stockholms barnavårdsnämnd barntillsyn för barn till vuxenstuderande vid två av kommunens vuxenskolor. Den pågår måndag t. o. m. torsdag. De flesta barnen vistas där 2 à 3 timmar per dag. Avgift uttas efter lekskoletaxa.

I en rapport från skolforskningsprojektet Utbildning år 2000 utgiven av skolöverstyrelsen antas att arbetsmarknaden år 2000 utbildningsmässigt kommer att bestå av:

700 000	högskolutbildade
1 200 000	personer med gymnasial utbildning
2 900 000	personer med grundskolutbildning
1 300 000	personer med folkskolutbildning
<hr/>	
Summa:	6 100 000 personer i åldrarna 18—67 år

Ännu vid nästa sekelskifte kommer vi alltså att ha nästan dubbelt så många personer med högst folkskolutbildning som personer med högskolutbildning. Det framstår som fullt klart att det blir de underutbildade, de äldre och de i övrigt på skilda sätt handikappade, som kommer att utgöra problemen på utbildnings- och arbetsmarknaden. I rapporten hävdas bl. a. att dessa problem måste lösas genom uppsökande vuxenutbildning och något system för återkommande utbildning, där man har löst bl. a. studiefinansieringsfrågan.

4.2 Informationsfrågor

För rekryteringen till vuxenutbildningen spelar informationen om de möjligheter till vuxenstudier som finns en avgörande roll. Således har medel beräknats i statsverkspropositionen för information om vuxenutbildning under reservationsanslaget Information om skolreformerna. Vidare har TRU producerat en rad informationsprogram om vuxenstudier. Många kommuner bedriver genom vuxenutbildningsråden en omfattande informationsverksamhet till sina invånare. Av intresse i detta sammanhang är även den promemoria som utarbetats inom utbildningsdepartementet (Ds U 1970: 16) och i vilken föreslås en gemensam organisation för studie- och yrkesorientering (syo) i det kommunala skolväsendet. Enligt förslaget skall ett system med särskild syo-funktionär införas i hela skolväsendet. För att vidga det kommunala inflytandet bör kommunerna få använda resurserna för syo mer flexibelt än nuvarande system ger utrymme för. I promemorian påpekas att systemet med heltidfunktionär går lätt att kombinera med syo inom den kommunala vuxenutbildningen.

Befattningshavaren bör vara kommunalt anställd och staten föreslås svara för lönekostnaderna. Varje kommun bör — oavsett storleken — få resurser för minst en syo-funktionär. Om antalet elever i grundskolans årskurs 6—9 och gymnasieskolan tillsammans överstiger 800 skall ytterligare resurser utgå med hänsyn till elevunderlagets storlek. Enligt förslaget medför resurstilldelningssystemet att de något större kommunerna i många fall tilldelas bråkdelar av schablonbelopp. De har då bl. a. möj-

lighet att kombinera syo-funktionen för grund- och gymnasieskola med andra funktioner. Den närmast till hands liggande kombinationen är enligt förslaget syo i kommunal vuxenutbildning.

I promemorian förordas att utbildningen till syo-funktionär får en sådan bredd att den inte bara attraherar personer som planerar att ägna sig åt syo i skolan utan också blir en god förberedelse för arbete som yrkesvägledare, arbetsvärdare eller arbetsförmedlare inom arbetsmarknadsverket, yrkesvägledare eller utbildningsadministratör inom näringslivet, inom olika organisationer etc. Utbildningen bör vidare konstrueras så att den också kan bli ett led i en återkommande utbildning. Den särskilda utbildningen föreslås få formen av en ettårig s. k. DYRK-kurs i studie- och yrkesvägledning som också kan ingå som 40 poäng i filosofie kandidatexamen. Den bör starta budgetåret 1971/72 och förläggas till lärarhögskola.

4.3 Motivation för studier

Ett av de problem som måste studeras i samband med uppsökande verksamhet är individens motivation att skaffa sig mer utbildning. Detta har tagits upp av Lena Johansson i ett utkast till kap. 7 Utbildning resonerande del i låginkomstutredningens betänkande om svenska folkets levnadsförhållanden. Där används begreppet kontrollrelevant kunskap om resurser med vilkas hjälp individen kan kontrollera och medvetet styra sina levnadsvillkor. All kunskap utgör inte resurser i denna mening och vilka kunskaper som hör hit beror på vilka typer av levnadsvillkor individen lever under. Melvin H. Seeman har i ett flertal studier påvisat samband mellan alienationskomponenten maktlöshet och benägenhet att tillägna sig kontrollrelevant kunskap. I ju mindre utsträckning individen uppfattar att han har möjligheter att påverka sitt eget öde, i desto mindre utsträckning är han benägen att skaffa sig sådan kunskap som skulle göra det lättare för honom att styra sina levnadsvillkor. Det är tydligen här fråga om en ond cirkel. Som ett exempel nämner Lena Johansson att ett vanligt argument mot företagsdemokrati är att arbetarna saknar kunskaper att sätta sig in i de komplicerade frågor som rör ett företags skötsel och att de inte kan tillgodogöra sig den information de får. I ett sådant perspektiv skulle det enligt författaren bara betyda att arbetarna inte finner det lönt att tillägna sig kontrollrelevant kunskap, när de faktiskt saknar möjlighet att utöva kontroll.

I utkastet påpekas vidare att dålig utbildning ofta betraktas som orsak till att en del individer har svårt att få arbete. Med bättre utbildning skulle det bli lättare för dem att få arbete. Samtidigt kommer emellertid någon annan att få svårare att få arbete. Någon är alltid sämst ställd vad gäller utbildning, hur mycket den allmänna utbildningsnivån än höjs. Utbildning i och för sig skapar enligt författaren inga arbetstillfällen

annat än för utbildningspersonal, och genom att hålla folk borta från arbetsstyrkan medan de är under utbildning och på en del andra sekundära sätt. Om man tänkte sig möjligheten av en så väl utbyggd vidareutbildningsorganisation, att ingen kunde förkastas på arbetsmarknaden på grund av bristfällig eller inadekvat utbildning skulle ett tänkbart resultat enligt Lena Johansson vara att arbetsgivarna i stället skulle tillämpa andra urvalskriterier, som är i mindre utsträckning eller inte alls manipulerbara, t. ex. ålder, kön, hälsotillstånd. I så fall skulle knappast löntagarnas resurser gentemot arbetsgivarna öka, utan vad man åstadkommit vore en omfördelning av resurser inom löntagarkategorin.

Författaren menar vidare att utbildning ger individen resurser, som gör att han kan hävda sig bättre i konkurrensen med andra individer om sådana värden, som det råder knapphet på. Han har då större chanser att hävda sig i konkurrensen om konsumtionsutrymme, status och makt. Utbildning blir här ett medel att nå andra värden, värden som det råder knapphet på. Genom att verka produktionshöjande ökar en höjd allmän utbildning tillgången på konsumtionsvaror att fördela, men ökar naturligtvis inte »tillgången» på prestige och makt. Det är enligt författaren värt att lägga märke till att om utbildning fördelas efter principen att de mer begåvade får mer utbildning än de mindre begåvade, så ökar de initiala skillnaderna mellan individerna.

4.4 Läromedel för vuxna

I en motion till föregående års riksdag (mot. 1970: I: 582, 1970: II: 677) hävdas att det är en angelägen uppgift för utbildningsmyndigheterna att stimulera fram lämpliga kursböcker för vuxenutbildning. Det bör enligt motionärerna kunna ske bl. a. genom att en del av de medel som för skolöverstyrelsens del anslås för läromedelsutveckling för ungdomsskolan styrs över till att gälla utveckling av läroböcker anpassade till de vuxnas förutsättningar och behov. Vidare påpekas att utarbetande av särskilda läroplaner för den kommunala vuxenutbildningen skulle vara ett stöd för framtida läroboksframställning från förlagens sida. Sådana kompletterande läroplaner bör självfallet även vara viktiga för en utformning av den lärarledda undervisningen som bättre svarar mot de vuxnas behov.

I förra årets vuxenutbildningsproposition redogjorde jag för det arbete med studiehandedningar som utförts av skolöverstyrelsen. Sedan dess har överstyrelsen startat två nya projekt som gäller läroplansanpassning och läromedelsutveckling inom vuxenutbildningen. Syftet med denna verksamhet är att lägga fram förslag till studieplaner avpassade för de vuxenstuderandes mål och studiesituation samt att i anslutning därtill låta utarbeta försöksversioner av läromedel för hela eller delar av i projektet ingående ämnen.

4.5 Tjänstledighet för studier

För många arbetstagare som önskar studera kan det vara ett problem att få tjänstledighet för att studera. Diskussioner pågår f. n. mellan LO, TCO och SAF om hur man avtalsvägen skall kunna få en lösning till stånd på detta problem. Vidare har regeringen utfärdat nya anvisningar, cirkulär (1970: 388) om tjänstledighet med C-avdrag m. m. Bland nyheterna märks att ledighet för studier får beviljas i sammanlagt tre år under en tioårsperiod, vilket bl. a. underlättar de anställdas deltagande i vuxenutbildning. Sommaren 1970 gav SAF ut ett delägarcirkulär angående ledighet för studier. SAF rekommenderar att företagen intar en välvillig inställning till de anställdas önskemål om ledighet för studier även om dessa avser utbildning som i första hand syftar till att tillfredsställa den enskildes önskemål och ambitioner. Cirkuläret innehåller dock vissa reservationer som t. ex. att ledighet för studier inte innebär någon garanti för den anställde att få återgå till samma arbete eller erhålla samma förtjänst efter avslutad utbildning.

4.6 Vägar till högre utbildning

Kompetensutredningen (KU) lade i juli 1970 fram sitt huvudbetänkande med förslag om behörighets- och urvalskriterier för tillträde till högre utbildning (SOU 1970: 21). Förslaget innebär att för allmän behörighet till studier inom högskolan skall krävas minst två års gymnasial utbildning (motsvarande). För sökande utan gymnasial utbildning föreslår KU att den försöksverksamhet med utvidgad behörighet som avser begränsat studiemål vid filosofisk fakultet skall utsträckas till all högre utbildning utan begränsning av studiemålet. Detta innebär att var och en som fyllt 25 år och som varit yrkesverksam under minst fem år samt genomgått en särskilt anordnad orienteringskurs äger allmän behörighet till högre studier.

Vissa slag av utbildning, särskilt inrättade för eller utnyttjade av vuxna, bör kunna ge allmän behörighet i den mån de kan bedömas som gymnasiala. Klart gymnasial är folkhögskoloutbildning om minst två årskurser, i den mån dessa bygger på grundskola (motsvarande), eller tredje årskurs oavsett förutbildning, KU har vidare funnit, att det utanför det reguljära utbildningsväsendets ram finns ett stort antal utbildningsvägar av olika slag, som med hänsyn till längd och innehåll kan betraktas som gymnasiala. KU föreslår därför att kravet på minst tvåårig gymnasial utbildning skall kunna anses uppfyllt jämväl av den som kan dokumentera viss annan, i huvudsak motsvarande utbildning. Sådan utbildning kan utgöras av t. ex. militär utbildning, personalutbildning i samband med statlig, kommunal eller enskild anställning eller utbildning i anslutning till facklig verksamhet, vidare också arbetsmarknadsutbildning, hel-

eller deltidskurs vid yrkesskola samt utbildning vid korrespondensskola, via radio eller TV eller inom folkbildningsverksamheten. Vid bedömningen av frågan om utbildningen kan anses gymnasial bör mindre hänsyn tas till den skolmässiga grund på vilken utbildningen bygger än till vederbörandes ålder då utbildningen påbörjades. Utbildning som kan påbörjas först vid 18 års ålder eller senare bör normalt enligt KU anses vara lägst gymnasial. För samtliga behörighetsgrunder tillkommer krav på vissa kunskaper i engelska.

Den sökande skall för att vara behörig ha kunskaper i engelska motsvarande två årskurser i gymnasieskolan. Övergångsvis skall dock läskunskaper i engelska svarande mot denna utbildningstid kunna godtas. Sådana läskunskaper skall dokumenteras genom särskilt intyg. Den statliga och kommunala vuxenutbildningen bör enligt KU tillhandahålla kurser i engelska avsedda att uppöva förmågan att läsa och förstå engelsk fackinriktad litteratur. Inom vuxenutbildningen liksom inom gymnasieskolan bör möjligheter ges till prövning av sådana läskunskaper.

För den decentraliserade universitetsutbildningen på 20-poängsnivån och den s. k. externa universitetsutbildningen bör alltså inga allmänna behörighetsvillkor uppställas.

De särskilda förkunskapskravens roll i behörighetssystemet är att garantera att den sökande besitter vissa för den sökta utbildningen nödvändiga förkunskaper i ett eller flera ämnen. Studier på gymnasial nivå skall således regelmässigt inte förekomma inom den högre utbildningen.

När det gäller urvalsprinciperna föreslår KU att proportionell kvotering skall tillämpas mellan olika sökandegrupper samt att resultat av studielämplighetsprov samt i förekommande fall även arbetslivserfarenhet skall vara urvalsinstrument som kompletterar skolbetygen.

Genom de av KU föreslagna behörighetsreglerna skulle högskolan öppnas för betydligt många fler än vad som nu är fallet och detta skulle då i första hand gälla olika kategorier av vuxenstudierande.

Remissbehandlingen av betänkandet har nyligen avslutats.

4.7 Gymnasieskolans framtida struktur

I sin senaste debattskrift tar U 68 upp frågan hur en ny gymnasieskola skall se ut som svarar mot valfrihetskraven. De riktlinjer för gymnasieskolans studieorganisation som dras upp utgår från gymnasieskolans roll i ett system med återkommande utbildning. Ett grundläggande krav på organisationen blir då att den skall skapa möjligheter för den som gått igenom gymnasieskolan att kunna välja mellan yrkesverksamhet och fortsatta studier. Ett annat krav är att den skall förbereda för återgång till utbildning efter en tids yrkesverksamhet för alla som så önskar. Detta innebär organisatoriskt att förhållandet mellan förberedelser för näraliggande yrkesuppgifter och förberedelser för avlägsnare uppgifter inom

studier och yrkesverksamhet blir jämnare för alla elever, än vad som nu är fallet.

I studieorganisationen återkommande utbildning blir bl. a. graden av specialisering i yrkesutbildningen en väsentlig avvägningsfråga. Enligt U 68 är det rimligt att den allra mest specialiserade utbildningen förs till inskolningen på arbetsplatsen och att det i flertalet fall är naturligt att arbetsgivaren svarar för denna. Den grundläggande utbildningen bör å andra sidan enligt U 68 i princip ligga hos samhället.

I skriften används termerna basutbildning och yrkesinriktad utbildning. Med basutbildning menas då en utbildning vars innehåll främst är sådant stoff som är gemensamt för flera sektorer av yrkeslivet, medan med yrkesinriktad utbildning avses sådan utbildning vars innehåll är mera specifikt för en viss yrkessektor, visst yrkesområde eller visst yrke. Enligt U 68 är det väsentligt att basutbildningen görs så bred och allmängiltig som möjligt, eftersom de återkommande utbildningsperioderna med hänsyn till såväl ovissheten i den enskildes studie- och yrkesval som den snabba utvecklingen inom olika områden kan komma att inriktas mot vitt skilda yrken. Detta utesluter enligt U 68 dock inte att basutbildningen kan utformas så att den också är anpassad till de yrkesinriktade utbildningsmoment som följer omedelbart på basutbildningsmomentet. Innehållet kan enligt utredningen väljas så att det förbereder för de yrkesinriktade studierna, medan terminologi, strukturer och metoder kan väljas mera generellt.

För att ge eleven största möjliga valfrihet inom studieorganisationen med återkommande utbildning bör gymnasieskolan ge en basutbildning, dvs. en utbildning som är användbar inom flera yrkessektorer. Från vissa synpunkter vore det önskvärt att alla elever fick samma startmöjligheter och därmed samma möjligheter att välja utbildning inom högskolan. Ett sätt att förverkliga den önskvärda friheten i valet är att gymnasieskolan ger dels breda grundkurser, dels möjligheter för eleverna att relativt sent inom gymnasieskolan bestämma det snävare området för en yrkesverksamhet. En studieorganisation som är uppbyggd med successiv specialisering kan delvis tillgodose sådana önskemål.

Kraven på smidig anpassning efter elevernas önskemål och förutsättningar kan enligt utredningen vara ett skäl för att närmare studera möjligheten att bygga upp gymnasieskolan av relativt väl avgränsade enheter av större eller mindre omfång. Genom ett system med studieenheter kan behovet hos många studerande att relativt sent bestämma sin yrkesinriktning tillgodoses, om samma basutbildningsenheter ingår i utbildningslinjer med varierande yrkesinriktning. Vidare kan kompletteringar av särskilda förkunskaper efter gymnasieskolan lätt ske genom att studieenheter från gymnasieskolan också erbjuds inom vuxenutbildningen. Detta skulle underlätta för de elever som under sin yrkesverksamhet önskar byta studie- eller yrkesinriktning men saknar erforderliga förkunskaper

för den nya inriktningen. Dessutom hävdar utredningen att vuxenutbildningen på gymnasieskolnivå lättare skulle kunna placeras in i den återkommande utbildningen.

I rapporten från skolforskningsprojektet Utbildning år 2 000 finns ett avsnitt som författats av U 68:s sekreterare Gunnar Bergendal som diskussionsunderlag för en av projektets konferenser. Bergendal utgår från att nuvarande erfarenhet av vuxenutbildning är att den i stor utsträckning utnyttjas av de »starka» människorna med god utbildningsbakgrund. En återkommande utbildning kan enligt Bergendal i ogynnsamma fall förstärka denna effekt. En uppsökande verksamhet, som stimulerar alla dem som inte spontant söker sig till utbildning, blir en väsentlig fråga.

Denna verksamhet måste kombineras med en utveckling av utbildningens innehåll och verksamhetsformer och med reviderade behörighets- och urvalsregler. Uppmärksammas bör då också att de mest vittgående distributionsformerna för utbildning, t. ex. genom TV- och brevundervisning, är mycket krävande och kan behöva kompletteras med »tyngre» och mer individinriktade undervisningsinsatser.

Bergendal framhåller vidare att den återkommande utbildningen bl. a. är ett försök att bättre tillgodose de krav som arbetslivet ställer på utbildningen. Denna kommer å andra sidan att ställa krav på arbetsmarknaden. Unga människor, som söker en första anställning, kommer i större utsträckning än i dag att vara inställda på fortsatta studier efter någon tid. Många av dem kommer att ha mindre omfattande yrkesförberedelser bakom sig än de som har gått igenom yrkesskola i dag. Detta aktualiserar enligt Bergendal frågor som gäller omfördelning av arbetsuppgifter mellan befattningar, anställningsvillkor med krav på trygghet under studieperioder osv.

4.8 Yrkesteknisk högskolutbildning

Den av yrkesutbildningsberedningens (YB) föreslagna yrkestekniska högskolutbildningen (SOU 1970: 8) kan sägas bygga på principen om återkommande utbildning. YB framhåller att arbetslivets behov av kvalificerade medarbetare med grundlig såväl yrkesutbildning som erfarenhet från anställning är stort och bristen på eftergymnasiala studievägar för personer med yrkesskola och anställning bakom sig i samma mån är besvärande. Vidare hävdar YB att det för utbildning av lärare i yrkesteknik föreligger ett behov av att yrkesteknisk vidareutbildning tillskapas.

YB redovisar nuvarande möjligheter till viss vidareutbildning som s. k. kvotelev i fackskola och gymnasium, men framhåller samtidigt det mindre ändamålsenliga i att elev med flerårig yrkeserfarenhet skall bedriva studier tillsammans med 16-åringar i en skolform direkt tillskapad för dessa senare. Det bör enligt YB vara svårt att i undervisningen ta tillräcklig hänsyn till de äldre elevernas föregående erfarenhet och i varje

fall måste det för dessa bli fråga om upprepningar av relativt många redan kända moment. Dessutom kan nuvarande linjer i fackskola och gymnasium endast täcka en del av behovet av yrkesteknisk vidareutbildning.

Som målsättning för yrkesteknisk högskolutbildning (YTH) anger YB att den skall erbjuda den som genomgått gymnasial yrkesutbildning och därpå inhämtat erfarenhet från arbetslivet, en påbyggnad i syfte att ge kompetens för kvalificerade arbetsuppgifter inom arbetslivet. Den skall också ge blivande lärare en kompletterande utbildning före den grundläggande lärarutbildningen. Allmänna ämnen skall ingå i yrkesteknisk högskolutbildning. Omfattningen måste emellertid avvägas med hänsyn till utbildningens karaktär av vuxenutbildning, under vilken eleverna helt eller delvis gör uppehåll i pågående yrkesverksamhet. YB har därför funnit det riktigt att begränsa de allmänna ämnenas omfattning.

För att möjliggöra även för den som valt annan än yrkesteknisk linje i gymnasieskolan att få anställning i arbetslivet och därmed också indirekt möjlighet till yrkesteknisk högskolutbildning, ger YB förslag till koncentrerad yrkesteknisk utbildning (KYT).

Denna, som avses följa omedelbart efter annan gymnasial utbildning, omfattar endast de yrkestekniska momenten av motsvarande yrkestekniska linje vid skolan. KYT bör i de flesta fall kunna genomföras på en tid motsvarande ett läsår.

YB gör också ett försök till prognos rörande dimensioneringen av den yrkestekniska högskolutbildningen. Slutmålet anser YB härvid vara att ca 25 % av alla som genomgått yrkesteknisk grundutbildning — inkl. KYT — skall efter arbetsteknisk fördjupning i arbetslivet kunna erbjudas högskolutbildning.

5 Förslag på vuxenutbildningens område m. m.

5.1 Kommunal vuxenutbildning

Som redovisats i 2.1 kan kommun anordna vuxenutbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan, gymnasiet och yrkesskolan. Verksamheten regleras av stadgan för gymnasial vuxenutbildning. I det följande lämnas en redogörelse för verksamheten samt för vissa frågor som aktualiserats inom den kommunala vuxenutbildningen.

5.1.1 Anordnande av vuxenutbildning

Det ankommer på skolöverstyrelsen att meddela beslut om tillstånd för kommun att anordna vuxenutbildning. Länsskolnämnden fattar be-

slut om vilka kurser som skall få anordnas. Som regel ger länskolnämnderna kommunerna tillstånd att anordna önskade kurser.

Kurserna enligt kursplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan och gymnasiet kallas i vuxenutbildningsstadgan ämneskurser, kurserna enligt kursplanen för yrkesskolan yrkesskolkurser. De senare ingår i yrkesskolorganisationen i kommunen och även de förra kan ingå i ungdomsskolans organisation. Om undervisningens omfattning är tillräckligt stor, kan ämneskurserna ingå i en särskild enhet för vuxenutbildningen under egen skolledning.

För att en kurs skall få komma till stånd fordras att studerandeantalet varaktigt utgör minst tolv. Kungl. Maj:t kan dock bevilja dispens härifrån. Så har skett bl. a. i fråga om glesbygdskommuner. Ny kurs i samma ämne får upprättas om studerandeantalet överstiger 35.

Eleverna vid teknisk linje i fackskola och gymnasium blir ofta tvingade till uppehåll i sina studier på grund av för få anmälda elever till speciallämnena. Göteborgs arbetarekommun har till följd härav i en skrivelse anhållit *dels* att dispensförfarandet beträffande elevantalet underlättas, *dels* att 13 § i vuxenutbildningsstadgan ändras så att minimiantalet sänks från nuvarande varaktigt tolv till varaktigt åtta.

Länskolnämnden i Gävleborgs län har i en framställning bl. a. anhållit att 13 § vuxenutbildningsstadgan ändras så att länskolnämnden om särskilda skäl föreligger kan medge att kurs får påbörjas även om tolv elever inte kan sammanhållas i gemensam kurs, att sådant medgivande kan gälla hela eller del av hela antalet undervisningstimmar i kurs och att som särskilda skäl bör kunna betraktas bl. a. följande omständigheter: skiftarbete, olika förkunskaper hos eleverna och därav föranledda behov av särskild anordning av undervisningen (stödundervisning e. d.) samt långa och svåra resvägar till annan i övrigt möjlig kursort.

5.1.2 Utbildningsprogram

Som nyss sagts omfattar den kommunala vuxenutbildningen kurser enligt grundskolans högstadium och de nuvarande gymnasiala skolformerna. På grundval av de riktlinjer som drogs upp i prop. 1967: 85 har Kungl. Maj:t den 29 mars 1968 fastställt i vilka ämnen i högstadiet, gymnasiet och fackskolan som undervisning får meddelas. Samtidigt reglerades det högsta antal lektioner som får tas i anspråk för varje ämne. Som exempel återges i tabell 1 beslutet vad avser högstadiet och gymnasiets humanistiska, samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga studievägar. I vissa ämnen, nämligen bl. a. främmande språk i grundskolan och vissa övningsämnen, får dock undervisning anordnas först efter skolöverstyrelsens godkännande.

Tabell 1. Högsta antal lektioner vid lokal vuxenutbildning

Gymnasiet: Hum, Sh, Na

Ämne	Antal undervisningstimmar		
	Hum	Sh	Na
Svenska	140 (16)	140 (16)	140 (16)
Engelska	175 (12)	508 (36)	368 (36)
B-språk	175 (12)		
C-språk	193		
Allmän språkkunskap	35	—	—
Latin	[245]	—	—
Grekiska	[140]	—	—
Historia	70	70	70/35
Religionskunskap	35	35	18
Filosofi	35	35	35
Psykologi	35	35	18
Samhällskunskap	123	123	53
Socialkunskap	[70]	[70]	—
Matematik	105 (8)	245 (16)	315 (32)
Fysik	—	—	210 (20)
Kemi	—	—	123
Biologi	—	—	105
Naturkunskap	105	105	—
Konst- och musikhistoria	—	—	—
Musik/Teckning	53	53	53
Estetiskt specialämne	[70]	[70]	—
Summa	1279	1349	1508/ 1473

() = högsta antal lektioner av det totalt för ämnet angivna antalet som får användas för obligatoriska skriftliga prov
 [] = ämnen ingående i varianter

Grundskolans högstadium

Ämne	Antal undervisningstimmar
Svenska	175
Matematik	270
Engelska	230
Tyska/Franska	230
Kristendomskunskap	50
Samhällskunskap	40
Historia	40
Geografi	65
Biologi	80
Kemi	80
Fysik	90
Teckning	35

När det gäller kurser inom yrkesskolans ram fastställde Kungl. Maj:t den 15 mars 1968 (ändrad den 19 april 1968) en fördelning av kursanordnande mellan å ena sidan de kommunala vuxenskolorna och å andra sidan studieförbundens cirkelverksamhet. Deltidskurser inom industri och hantverk anordnas enligt reglerna om statsbidrag till kommunal vuxenskola i praktiken enbart av kommunal vuxenskola, medan detta t. ex. ej får ske beträffande vissa språkkurser. Inom det hemtekniska området kan vissa kurser anordnas med nyssnämnda statsbidrag av kommun, andra däremot ej.

Inom den kommunala vuxenutbildningen studerar deltagarna som regel på deltid, dvs. följer undervisningen i ett eller två ämnen. Det har emellertid blivit vanligare att läsa på heltid.

5.1.3 Dimensionering och ämnesval

Statistiskt material föreligger som belyser antalet studerande m. m. i kommunal vuxenutbildning (högstadiet, fackskola och gymnasium) den 15 oktober 1968, 1969 och 1970 (preliminära uppgifter). I tabell 2 ges en sammanfattning av studerandantalets utveckling.

Tabell 2. Antal studerande i kommunal vuxenutbildning 1968—1970

Skolform	1968	1969	1970 ¹
Grundskolans högstadium m. m.	11 400	23 222	37 438
Fackskolan	660	3 667	5 004
Gymnasiet	25 300	34 882	44 523
Totalt	37 360	61 771	86 965

¹ Preliminära uppgifter.

Av de ca 87 000 deltagarna i ämneskurserna hösten 1970 var över 51 000 eller ca 59 % kvinnor. Den kvinnliga andelen var störst i grundskolekurserna (62 %) men utgjorde endast ca 40 % i fackskolekurserna.

Som framgår av redovisningen under 5.1.2 erbjuds inom den kommunala vuxenutbildningen en lång rad ämnen. I fråga om grundskolans högstadium var det mest valda ämnet i oktober 1970 engelska (ca 30 % av kursdeltagarna), matematik (19 %), svenska (13 %) och tyska (8 %). Inom fackskola och gymnasium dominerade likaså dessa ämnen men svarade för en mindre total andel.

Kurser enligt kursplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan och gymnasiet anordnades under innevarande budgetår (hösten 1970) av 300 kommuner. Antalet kommuner utgjorde vid denna tidpunkt 848. Räknat efter s. k. g-region (gymnasieregion) fanns utbildning i 116 av 120 regioner.

Hösten 1970 var antalet nybörjare enligt preliminära uppgifter i yrkes-

skolans deltidskurser 79 032. Därav var ca 51 000 eller cirka två tredjedelar kvinnor och en tredjedel män.

Deltagarnas ålder i yrkesskolans deltidskurser redovisas i statistiska centralbyråns material för elever som inskrevs hösten 1970, se tabell 3.

Tabell 3. Andelen studerande i yrkesskolans deltidskurser hösten 1970 efter ålder

Alder	Andel
—20	23
21—25	20
26—30	17
31—35	13
36—	27

När det gäller uppgifter om föregående utbildning har närmare en tredjedel inte uppgett någon utbildning. En trolig slutsats är att en stor andel av eleverna har folkskola som föregående utbildning.

Hösten 1970 fanns totalt ca 166 000 elever i den kommunala vuxenutbildningens ämnes- och yrkesskolkurser. Av dessa var ca 62 % kvinnor.

5.1.4 Urval bland sökande

I prop. 1967: 85 anfördes beträffande reglerna för intagning bl. a. att inga andra krav bör ställas upp för rätt till inträde än att sökanden skall vara behörig för studier i vald ämneskurs. Behörigheten skall därvid enligt propositionen grundas på en bedömning av sökandens reella förutsättningar att tillgodogöra sig undervisningen. Den som önskar genomgå flera kurser eller den för vilken studierna är av betydelse för yrkesverksamhet eller yrkesval skall ges företräde vid intagningen. Annan sökande får tas in endast om det ej medför ökning av antalet kurser.

Enligt uppgift lär det vara mycket ovanligt att någon avvisning av sökande sker. Däremot förekommer att sökande hänvisas till kurser på lägre nivå. F. n. är således intagningen till kommunal vuxenutbildning praktiskt taget fri.

I detta sammanhang kan det finnas skäl att erinra om de uppgifter som den officiella statistiken över ämneskurserna redovisar beträffande deltagarnas ålder och förutbildning. Av dessa uppgifter framgår bl. a. att ca 40 % av deltagarna i gymnasiekurser var över 30 år, medan motsvarande andel för fackskolekurser var 49 % och för grundskolekurser 57 %. I tabell 4 redovisas åldersfördelningen hösten 1970.

Tabell 4. Andelen studearnde i ämneskurser hösten 1970 efter ålder

Ålder	Typ av ämneskurser		
	Gymnasium	Fackskola	Grundskola
—20	11	11	9
21—25	26	21	16
26—30	22	20	19
31—35	14	17	17
36—	26	32	40

Deltagarnas tidigare utbildning varierar naturligt nog i de olika studieformerna. I gymnasie- och fackskolekurserna dominerar deltagare med realskola eller flickskola, medan i grundskolekurserna den övervägande delen av deltagarna enbart har obligatorisk skolutbildning bakom sig. De närmare uppgifterna framgår av tabell 5.

Tabell 5. Andelen studerande i ämneskurser hösten 1970 efter föregående utbildning inkl. oavslutad utbildning

Föregående utbildning	Typ av ämneskurser		
	Gymnasium	Fackskola	Grundskola
Gymnasium, fackskola	27	12	4
Realskola, flickskola	40	30	16
Yrkesskola	6	19	10
Folkhögskola	4	4	4
Obligatorisk skola	17	27	59
Annan utbildning	5	9	7

5.1.5 Organisatoriska frågor

I prop. 1967: 85 förutsattes att undervisningen inom den kommunala vuxenutbildningen skulle ombesörjas av timlärare. Ordinarie tjänster har endast inrättats för skolledningen vid de särskilda enheterna, arvodes-tjänster för skolledningen vid dessa och övriga enheter.

I och med att de s. k. kompletteringskurserna i yrkesskolan inordnats i den kommunala vuxenutbildningen har frågan om fyllnadstjänstgöring för lärare som tidigare undervisat i dessa kurser aktualiserats. Kungl. Maj:t har genom beslut den 5 februari 1971 medgett att sådan lärare får fullgöra fyllnadstjänstgöring i de kommunala vuxenskolorna.

Mot bakgrund av att frågan om lärarnas anställningsform aktualiserats i skilda sammanhang har utbildningsdepartementet inhämtat synpunkter härom från länskolnämnderna i Östergötlands och Gävleborgs län. Som fördelar med nuvarande anställningsform pekas bl. a. på att osäkerheten om studerandentresset gör en planering i förväg svår. Vid en växande

organisation och en ökad stabilitet i denna kan enligt andra synpunkter detta problem väntas avta. I mindre kommuner med begränsat elevantal i grundskolans högstadium kan ett inräknande av tjänstgöring i kommunal vuxenutbildning medföra ett breddat och säkrare underlag för lärartjänst. Det anges också att vissa lärare av olika motiv kan föredra att få tjänstgöra även inom vuxenutbildningen. Önskemål om att få disponera dagtid för annan verksamhet kan därvid vara ett motiv.

Vid sidan av synpunkterna på frågan om fyllnadstjänstgöring i vuxenutbildning har man i vissa fall också pekat på behovet av lärartjänster enbart avsedda för vuxenutbildning.

Ämneskurserna inom den kommunala vuxenutbildningen förläggs till skolenheter med ungdomsutbildning. I den mån kurserna beräknas varaktigt motsvara 16 poäng (1 poäng ges för varje påbörjat 550-tal lektioner) kan Kungl. Maj:t medge att en s. k. särskild skolenhet inrättas. Särskilda enheter är f. n. inrättade i 10 kommuner fördelat på 17 enheter. Som ett mått på utbildningens omfattning under höstterminen 1970 kan nämnas att det sammanlagda antalet poäng i de kommunala vuxenskolorna (ämneskurserna) i Stockholm utgör 268, i Göteborg 139, i Malmö 91, i Norrköping 80, i Örebro 56, i Uppsala 46, i Västerås 44, i Gävle 37, i Helsingborg 27 och i Umeå 23.

Yrkesskolkurserna ingår däremot i yrkesskolan i kommunen.

Vid de särskilda skolenheterna finns en ordinarie tjänst som rektor och dessutom, beroende på utbildningens omfattning, eventuellt en ordinarie tjänst som studierektor och/eller en arvodestjänst som studierektor. I de fall vuxenutbildning ingår i skolenhet med ungdomsutbildning finns för ämneskurserna en särskild studierektor. För yrkesskolkurserna ingår uppgiften att svara för vuxenutbildningens skolledning i den reguljära skolledningens arbetsuppgifter. I prop. 1970: 159 angående gymnasieskolan (SU 1970: 222, 2LU 1970: 95, rskr 1970: 437, 460) har någon ändring i dessa bestämmelser ej aktualiserats.

I en framställning av Skolledarförbundet sägs att en förändring av det nuvarande poängsystemet är erforderlig om den kommunala vuxenutbildningen bättre skall kunna motsvara de krav och förväntningar som de vuxenstudierande ställer på utbildningen. Vidare framförs att det inom den kommunala vuxenutbildningen saknas fasta lärartjänster huvudlärare, institutionsföreståndare och tekniker, bibliotekarier samt materialförvaltare, vilket medför att dessa arbetsuppgifter måste utföras av skolledningen. Detta, menar Skolledarförbundet, talar för en genomgripande översyn av hela vuxenutbildningsstadgan. I avvaktan på en eventuell översyn hemställer förbundet att vuxenutbildningsstadgan ändras så att man vid beräkning av skolväsendets omfattning räknar 1,5 poäng för varje påbörjat 500-tal lektioner av dels ämneskurser och dels yrkesskolkurser.

5.1.6 Övriga frågor

Staten svarar till 100 % för kostnaderna för löner m. m. till lärare och skolledare inom kommunal vuxenutbildning. Övriga med verksamheten förenade utgifter bestrids av kommunerna. I prop. 1967: 85 (s. 86) berörde dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet frågan om *interkommunal ersättning inom vuxenutbildningen* och framhöll att någon sådan inte borde införas. Denna fråga hade tidigare varit föremål för överläggningar med kommunförbunden.

Svenska kommunförbundet har nu aktualiserat denna fråga och anser att ett system med interkommunal ersättning bör finnas för kommunal vuxenutbildning. För ungdomsutbildningen finns redan ett regelsystem. Svenska kommunförbundet påpekar att den kraftiga expansionen av vuxenutbildningen och tendenserna till ökad satsning på dagundervisning medfört väsentliga kostnadsökningar för kommuner som anordnar vuxenundervisning. Erfarenheterna hittills har visat att antalet elever i den lokala gymnasiala vuxenutbildningen som är hemmahörande i annan kommun är väsentligt större än väntat, i vissa fall så högt som 25—30 % av det totala elevantalet i vuxenutbildningen. Styrelsen för kommunförbundet hemställer att vuxenutbildningsstadgans 91 § ändras, så att kommunen — liksom inom ungdomsutbildningen — äger rätt att uppbära ersättning för vissa kostnader av elevens hemkommun.

I det följande redogörs för vissa skrivelser angående *handikappade i vuxenutbildning*. Skolöverstyrelsen har hemställt att bestämmelserna om specialundervisning motsvarande 11 kap. 28 § skolstadgan, införs i stadgan för gymnasial vuxenutbildning, men med den ändringen att *dels* elevantalet i speciell ämneskurs och yrkesskolkurs för hörselskadade, synskadade och rörelsehindrade elever får utgöra lägst fem, *dels* delningstalet för sådan kurs får följa det tal som gäller för hörselklass i barn- och ungdomsskolan, *dels* att uttrycken speciell ämneskurs och speciell yrkesskolkurs för hörselskadade, synskadade och rörelsehindrade elever får i vad avser gymnasial vuxenutbildning ersätta de inom barn- och ungdomsskolan förekommande uttrycken hörselklass, synklass och klass för rörelsehindrade, att bestämmelserna om tekniska stödåtgärder m. m. för enstaka hörselskadade, synskadade samt rörelsehindrade elever gällande för ungdomsskolan (jfr prop. 1971: 1 bil. 10 s. 191) skall få tillämpas inom den gymnasiala vuxenutbildningen.

En skrivelse har även inkommit från länskolnämnden i Gävleborgs län, där länskolnämnden understryker det angelägna i skolöverstyrelsens förslag samt dessutom föreslår att bestämmelserna om *särskild undervisning* motsvarande skolstadgan 5 kap. 47—49 §§, 11 kap. 29 §, 15 kap. 22 § samt 20 kap. 27 § ges i fråga om kommunal gymnasial vuxenutbildning och att bestämmelserna beträffande gymnasial vuxenutbildning på grundskolans högstadium skall utformas så att vissa intellektuellt

utvecklingshämmande elever kan beredas undervisning i mindre grupper och med avkortade kurser (*hjälpundervisning*).

Riksdagen understryker kraftigt (SU 1970: 190, rskr 1970: 380) önskvärdheten av att man på lämpligt sätt söker tillgodose behov av en särskilt anpassad vuxenundervisning för dem som varit specialklasselever och särskolelever. Riksdagen förutsätter att denna fråga beaktas av utbildningsmyndigheterna.

Skolöverstyrelsen framhåller i sin anslagsframställning för budgetåret 1971/72 det angelägna i att de förslag som redovisades i skrivelsen angående specialbestämmelser samt tekniska stödåtgärder inom den gymnasiala vuxenutbildningen genomförs. Skolöverstyrelsen pekar på att många personer som har handikapp i fråga om hörsel, syn och rörelseförmåga som ett led i annan utbildning behöver fördjupade teoretiska kunskaper i visst eller vissa ämnen. Många har just på grund av sitt handikapp fått en bristfällig utbildning. Den gymnasiala vuxenutbildningen erbjuder därvid goda möjligheter till målinriktade studier. Enligt överstyrelsen bör den handikappade i första hand undervisas i vanliga kurser eventuellt med utnyttjande av tekniska hjälpmedel av olika slag liksom av stödundervisning inom ramen för schablontillägget. Då antalet handikappade av en viss kategori är så stort vid en skola att de kan få utgöra en speciell kurs, bör emellertid sådan kurs anordnas.

Det är enligt överstyrelsen angeläget att speciell kurs för handikappade får anordnas vid ett så lågt elevantal som fem och att delningstalet är detsamma som gäller för hörselklass i barn- och ungdomsskolan bl. a. eftersom den läroplanen undervisningen i gymnasial vuxenutbildning är betydligt lägre än i ungdomsskolan.

Det är enligt överstyrelsen svårt att ange hur många handikappade elever som kan komma att delta i den gymnasiala vuxenutbildningen med de föreslagna ändringarna i bestämmelserna. I de fall där skollokal används gemensamt för elever i ungdoms- och vuxenutbildning och där skolan är utrustad med avsedda tekniska hjälpmedel uppstår ingen merkostnad för tekniska hjälpmedel. Överstyrelsen räknar med att antalet speciella ämnes- och yrkesskolkurser kommer att bli mycket litet med hänsyn dels till integreringen av eleverna i vanliga kurser, dels att de svårast handikappade eleverna i första hand kommer att söka sig till folkhögskolorna med deras speciella resurser.

5.2 Statlig vuxenutbildning

Som redovisats i 2.2 meddelas vid de statliga skolorna i Norrköping och Härnösand för vuxna utbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan och gymnasiet. Även verksamheten vid dessa skolor regleras av stadgan för gymnasial vuxenutbildning.

De båda skolorna erbjuder i princip fullständig utbildning för resp. skolform. Det ankommer på skolöverstyrelsen att besluta om vilka kurser som skall anordnas liksom om omfattningen av kursverksamheten. Liksom i fråga om den kommunala vuxenutbildningen gäller kravet om lägst tolv deltagare för anordnande av kurs. Differentieringen i det nuvarande gymnasiet, särskilt i fråga om den tekniska linjen, har i förening med ett bortfall av elever i vissa fall fört med sig problem att anordna kurs i slutskedet av en studieväg. Kungl. Maj:t har meddelat dispens från tolytalet i vissa fall.

Kungl. Maj:t har den 1 december 1967 fastställt i vilka ämnen som undervisning får meddelas. Samtidigt reglerades det högsta antal lektioner som får tas i anspråk för varje ämne. Dessa timtal överensstämmer i princip med dem som redovisats för den kommunala vuxenutbildningen eller utgör i vissa ämnen ett något lägre antal.

Antalet studerande vid de statliga skolorna för vuxna är begränsat. Det skall för innevarande budgetår utgöra högst 3 750 i enbart brevskolundervisning. Skolöverstyrelsen fastställer en ram beträffande antalet ämneskurser som får anordnas per läsår. För urval bland sökande gäller samma regler som för den kommunala vuxenutbildningen. En särskild intagningsnämnd finns för de statliga skolorna.

Samarbetsnämnden vid statens skola för vuxna i Norrköping har i en skrivelse hemställt att maximiantalet elever i ämneskurs inom den statliga vuxenutbildningen sänks från talet 35 till det inom ungdomsskolan gällande 30. Även Vuxenstuderandes Riksorganisation har tillsammans med Elevkåren vid statens skola för vuxna i Härnösand i en skrivelse föreslagit att talet 35 bör sänkas. I samma skrivelse föreslås bl. a. också att delningstalet 12 bör sänkas till 10.

5.3 Folkbildningsarbetet

5.3.1 Studiecirkelverksamheten

Läsåret 1969/70 uppgick antalet statsbidragsberättigade studiecirklar till ca 158 000 och bruttoantalet deltagare till ca 1,5 milj. Av samtliga cirklar (ca 180 000 inkl. cirklar utan statsbidrag) behandlade omkring 14 % ämnet musik, 24 % språk och 17 % litteratur, konst, teater och film. Omkring 11 % cirklar anordnades i ekonomiska ämnen och 20 % i samhällsvetenskapliga ämnen. Ca 5 % återfanns i gruppen religion, filosofi och psykologi samt omkring 5 % i naturvetenskap, medicin och idrott.

ABF svarar för drygt en tredjedel av det totala antalet statsbidragsberättigade studiecirklar 1969/70 med ca 56 600 cirklar. De tre där- efter största studieförbunden är Studieförbundet Vuxenskolan med ca 27 700 cirklar, Studieförbundet Medborgarskolan med ca 18 600 cirklar och TBV med ca 12 400 cirklar.

Av det totala antalet statsbidragsberättigade studiecirklar 1969/70 om ca 158 000 var 1 050 universitetscirklar. Antalet deltagare i universitetscirkelarna uppgick till omkring 14 500. För det största antalet universitetscirklar svarar TBV, Folkuniversitetet och ABF.

På grundval av prop. 1970: 35 beslöts att tilläggsbidrag om högst tio kr. per studietimme skulle utgå till vissa studiecirklar fr. o. m. den 1 juli 1970. Till den s. k. *prioriterade cirkelverksamheten* hör ämnena svenska, engelska, matematik och samhällskunskap på en nivå som svarar mot högst grundskolans årskurs nio samt studiecirkelverksamhet som avser att utveckla kommunikationsfärdigheten hos handikappade.

Under hösten 1970 har uppgifter inkommit från de tolv studieförbunden som visar hur många prioriterade studiecirklar och antalet deltagare i dessa samt fördelning på ämnen, som startat t. o. m. den 1 november 1970. (Studieförbundet Vuxenskolan t. o. m. den 31 december 1970.)

Det visade sig att totalt 17 500 prioriterade cirklar hade startat och att antalet deltagare uppgick till 172 314. Antalet cirklar och deltagare fördelat på de olika ämnena framgår av följande tabell.

Tabell 6. Antalet cirklar och deltagare fördelat på ämnen

Ämne	Antal cirklar	Antal deltagare
Engelska	8 862	88 694
Svenska	707	5 892
Matematik	2 131	22 873
Samhällskunskap	5 599	53 307
Kommunikationsfärdighet	201	1 548
Summa	17 500	172 314

Engelska svarar för ungefär hälften av det totala antalet prioriterade cirklar. Därefter utgör samhällskunskap den största gruppen.

Dessutom har statistiska centralbyrån gjort en undersökning av deltagare i studiecirklar med tilläggsbidrag under hösten 1970. Denna undersökning kommer att ges ut i statistiska centralbyråns PM-serie. Här ges en redogörelse för undersökningens huvudsakliga innehåll.

Undersökningen omfattar studiecirklar i engelska, svenska, matematik och samhällskunskap. Undersökningen begränsades till att omfatta de fyra största studieförbunden inom detta område, nämligen Arbetarnas Bildningsförbund (ABF), Tjänstemännens Bildningsverksamhet (TBV), Studieförbundet Vuxenskolan (SV) och Studieförbundet Medborgarskolan (SFM). Dessa fyra hade inemot 90 % av samtliga studiecirkeldeltagare i den berörda typen av cirklar bland de cirklar som startades under hösten 1970 fram t. o. m. den 1 november. Av praktiska skäl begränsades undersökningen till att omfatta ett urval av de studiecirklar som påbörjats t. o. m. oktober. Urvalet gjordes som ett systematiskt urval

av de till studieförbundens kanslier förrapporterade cirklarna. Ett 50-tal cirklar per studieförbund och ämne uttogs för undersökning.

Undersökningsresultaten gäller bara de cirklar som förrapporterats till studieförbundens kanslier fram till november. Man bör alltså vara försiktig med vittgående generaliseringar. Speciellt bör uppmärksammas att det kan finnas skillnader mellan de cirklar som startar tidigt och de som startar sent under terminen. Dessutom förekommer ett bortfall av cirklar, individer inom cirklarna och på enskilda frågor. Alla dessa typer av bortfall är emellertid av begränsad omfattning. Varje cirkeldeltagare fick besvara frågor om kön, ålder, föregående utbildning, tidigare deltagande i studiecirkel, tidigare studiecirkelämne och förvärvsarbete.

När det gäller *könsfördelning* kan man se att kvinnorna överväger. Det enda undantaget är samhällskunskap i ABF där deras andel är så låg som 37 %. Mest markerad är skillnaden mellan könen i engelska där kvinnornas andel varierar mellan 64 och 80 % av samtliga deltagare.

Beträffande de båda könen fördelning över olika *åldersgrupper* finns inga entydiga skillnader. Över hälften av alla deltagare i de undersökta cirklar är mellan 25 och 44 år. Denna åldersgrupp är starkast representerad i ämnet matematik. Huvuddelen av kurserna i detta ämne är matematik för föräldrar. Deltagarna i samhällskunskap är genomgående äldre än deltagarna i de andra ämnena. Särskilt markerat är detta inom ABF där nästan en tredjedel är 55 år och äldre. ABF:s deltagare utgör ungefär två tredjedelar av alla deltagare i samhällskunskap. TBV har för samtliga ämnen betydligt färre deltagare i åldern 55 år och uppåt än de övriga studieförbunden.

Det kan ha ett visst intresse att jämföra deltagarna i studiecirklar på grundskolenivå med den kommunala vuxenutbildningen på grundskolenivå. Jämförelsen måste av praktiska skäl göras så att varje ämne för sig jämförs med totalresultaten inom den kommunala vuxenutbildningen. Det visar sig att det genomgående är mycket markerade skillnader i åldersstruktur mellan deltagare i den kommunala vuxenutbildningen och studiecirkeldeltagarna. Sälunda är 40 % i den kommunala vuxenutbildningen 36 år och äldre mot i storleksordningen 60 % i studiecirklarna.

Enligt beslut år 1970 utgår tilläggsbidraget till studiecirklar i engelska, svenska, matematik och samhällskunskap som i huvudsak svarar mot läroplanen för grundskolan. Detta medför att *kursinnehållet* i ämnena engelska, svenska och matematik är relativt homogent. Ämnet samhällskunskap däremot innehåller en mängd olika typer av kurser. Några exempel på områden som berörs: arbetsliv, fackliga organisationer, enklare psykologiska frågor, privatekonomiska frågor; mötcesteknik, samhällsekonomi, miljövård, narkotika, trafikfrågor, internationella frågor.

ABF:s kurser i samhällskunskap berör till mycket stor del arbetsliv, fackliga organisationer, föreningskunskap och konsumentdebatt.

Tabell 7. Studiecirkeldeltagarna sammanvägda ämnesvis och totalt efter studieförbundens relativa andel av samtliga deltagare i cirklar påbörjade t. o. m. den 1 november och procentuellt fördelade efter ålder

Ämne	Ålder							Summa procenttal
	—20	21—25	26—30	31—35	36—44	45—54	55—	
Engelska	2	4	10	17	26	27	14	100
Svenska	2	8	13	17	27	24	9	100
Matematik	1	3	13	25	41	15	2	100
Samhällskunskap	7	7	9	7	17	25	28	100
Totalt	3	5	10	15	25	25	17	100
Kommunal vuxenutbildning, grundskolenivå Ht 70	9	16	19	17	40			101

TBV:s kurser är till tre fjärdedelar (av de undersökta) fackliga kurser för kommunala, statligt anställda och andra tjänstemän. Drygt 20 % av kurserna har titeln »Sjuksköterskor studerar fackligt».

För SV:s del ligger huvudvikten vid kurser som behandlar konsumentfrågor. Även kurser som rör miljö och miljövård är relativt frekventa. När det gäller Medborgarskolans cirklar saknas uppgifter om ämnesinriktning. Skillnaderna i ämnesprofil mellan studieförbunden är naturligtvis en faktor som medför att deltagarna rekryteras ur grupper med bl. a. olikartad utbildningsbakgrund.

Cirklarna i *matematik* rör till helt övervägande del matematik för föräldrar. Dessa cirklar syftar främst till att göra föräldrar bekanta med den »nya» matematiken i grundskolan. Av de undersökta cirklarna är 57 % av ABF:s cirklar i »Ny matematik för föräldrar», för TBV 67 % och SV 95 %.

Deltagarnas *utbildningsbakgrund* varierar starkt mellan studieförbunden. ABF har den högsta andelen med enbart folkskola, omkring 60 %. Denna andel är för TBV runt 40 %, utom i samhällskunskap där den är 20 %. Av SV:s kursdeltagare har 50—65 % enbart folkskola. SFM uppvisar den klart lägsta andelen med enbart folkskola, i samhällskunskap endast 14 %. De minsta skillnaderna mellan studieförbunden redovisas i engelska där andelen genomgående är 50—60 %. Endast några få procent har grundskolutbildning, vilket deltagarnas åldersfördelning redovisar.

Inom både ABF och TBV har 10—15 % en minst 2-årig yrkesskolutbildning utöver folkskola. Denna andel är något lägre för SV och väsentligt mindre för SFM.

Gruppen realskola, folkhögskola, flickskola har visat sig vara mycket stor, inom SFM t. o. m. den största med andelar från 30 till 40 % i de fyra ämnena. Denna grupp är mest dominerande i ämnet samhällskunskap inom TBV där drygt hälften av deltagarna har denna utbildning.

För övrigt är skillnaderna små mellan TBV och SV med andelar kring 25—30 %. Däremot har en betydligt mindre andel av ABF:s deltagare sådan utbildning — inte i något ämne över 20 %.

När det gäller deltagare med minst studentexamen skiljer sig TBV och SFM markant ifrån ABF och SV. Omkring 15 % av TBV:s studiecirkeldeltagare har sådan utbildning. Andelen är ändå högre inom SFM medan den för ABF och SV rör sig kring 2—5 %. Ämnet engelska skiljer sig från de övriga genom att där endast några få procent inom alla studieförbund har studentexamen.

Tabell 8. Studiecirkeldeltagarna procentuellt fördelade efter föregående utbildning

Studieförbund och ämne	Föregående utbildning						
	Folk-skola	Folk-skola och yrkesutbildning minst två år	Grund-skola och eventuell yrkes-skol-utbildning	Real-skola, flick-skola och folkhög-skola	Stu-dent-examen saknas	Upp-gift	Summa Procent
ABF Eng ..	62	12	4	19	2	1	100
Sv	63	14	6	12	3	1	99
Mat ..	59	11	6	19	4	1	100
Sam ..	66	10	7	13	2	1	99
TBV Eng ..	47	15	6	26	5	1	100
Sv	34	14	6	27	18	1	100
Mat ..	40	12	4	31	13	1	101
Sam ..	20	9	4	50	17	1	101
SV Eng ..	64	12	3	18	2	1	100
Sv	53	11	4	28	4	0	100
Mat ..	54	9	2	29	5	0	99
Sam ..	62	4	7	20	6	1	100
SFM Eng ..	50	12	3	31	2	2	100
Sv	21	6	8	39	26	1	101
Mat ..	36	9	3	43	10	0	101
Sam ..	14	3	7	41	35	1	101

Det är betydande skillnader mellan könen beträffande föregående utbildning. Yrkesutbildning minst två år är mer än dubbelt så vanlig bland män som bland kvinnor. Medan en utbildning tillhörande gruppen real-skola, flickskola, folkhögskola endast förekommer hälften så ofta. Studentexamen är avsevärt vanligare bland männen. Det verkar som om deltagarna i svenska och matematik totalt sett har något bättre förutbildning än andra.

Den mest markerade skillnaden vid jämförelsen med den kommunala vuxenutbildningen är den betydligt större andelen med grundskolutbildning inom kommunal vuxenutbildning, vilket beror på en större andel yngre elever.

En jämförelse med den totala befolkningens utbildning antyder att

ingen större skillnad föreligger vad avser deltagarnas förutbildning. Deltagarnas utbildning beskriver således i stort sett ett tvärsnitt av den totala befolkningens utbildning.

I fråga om *tidigare studiecirkeldeltagande* uppger omkring 25—30 % att de inte tidigare har deltagit i studiecirkel. Det är svårt att bedöma denna andel då referenspunkt saknas. Det finns påtagliga skillnader mellan ämnena. Matematik har genomgående den högsta andelen som tidigare inte deltagit i studiecirkel — 30—40 %, samhällskunskap har, utom för TBV, de klart lägsta siffrorna — under 20 %. Det föreligger inga mer betydande och entydiga skillnader mellan män och kvinnor.

Omkring hälften av studiecirkeldeltagarna har deltagit i studiecirkel de senaste två åren. I samhällskunskap en väsentligt större andel, nämligen för SFM 77 %, SV 70 %, TBV 46 % och ABF 63 %.

En jämförelse mellan dem som tidigare deltagit i studiecirkel och dem som inte gjort det med avseende på förutbildning visar att de som tidigare deltagit i studiecirkel förefaller att ha något bättre förutbildning än de nyrekryterade. Andelen med enbart folkskola är något högre bland de nyrekryterade medan gruppen med realskola, flickskola och folkhögskola är påtagligt lägre. Däremot är andelen med grundskolutbildning genomgående högre. Exceptionellt hög andel med grundskolutbildning bland de nyrekryterade i samhällskunskap har ABF (13 %) och SV (25 %).

De som tidigare deltagit i studiecirkel ombads ange inom vilket ämnesområde de senast studerade. Det förefaller som om rörligheten mellan ämnena varierar för män och kvinnor. Av kvinnorna har mer än två tredjedelar som läser engelska gjort det i närmast föregående cirkel mot endast hälften av männen. Det skulle kunna tyda på att kvinnorna som läser engelska har sina studieambitioner mer bestämt inriktade mot detta ämne. Det är också möjligt att kvinnorna i större utsträckning börjar med engelska medan männen mer börjar med fackliga kurser samhällskunskap e. d. Cirka tre gånger så många män som kvinnor som läser matematik studerade matematik i sin föregående cirkel. Kvinnornas andel i matematik för föräldrar är emellertid påtagligt högre än i annan matematik (ABF 58 resp. 43 %, TBV 68 resp. 45 %).

Deltagarna i samhällskunskap har i mycket hög utsträckning deltagit i studiecirkel tidigare (omkring 80 %). Nära tre fjärdedelar av dessa studerade samhällskunskap. Något flera av kvinnorna än av männen deltog tidigare i annat än samhällskunskap. Särskilt markerat är detta bland kvinnorna i TBV där hela 44 % studerade språk närmast före hösten 1970.

Deltagarna fick i undersökningen uppge om de haft *förvärvsarbete* veckan 8—14 november 1970. Vid bearbetningen har de som uppnått folkpensionsåldern skilts från övriga deltagare. Ett problem är att det är helt omöjligt att avgöra hur många pensionerade under 67 år som finns

med i undersökningen. Som väntat finns det betydligt fler icke förvärvsarbetande bland kvinnorna än bland männen. Högsta andelen förvärvsarbetande män har TBV, 95—99 %. TBV har även högsta andelen förvärvsarbetande kvinnor. Den i särklass högsta andelen noteras för samhällskunskap, 95 %. I detta sammanhang är det värt att notera att TBV:s kurser i samhällskunskap till helt övervägande del är fackliga kurser. ABF som också har många kurser av denna karaktär har också en relativt hög andel förvärvsarbetande kvinnor i samhällskunskap (69 %), den högsta i något ämne i ABF. För SV och SFM däremot är andelen förvärvsarbetande både bland män och kvinnor lägre än i de övriga ämnena. Andelen förvärvsarbetande kvinnor i svenska ligger genomgående kring två tredjedelar. I övrigt uppvisar resultaten över ämnen ingen större samstämmighet mellan studieförbunden. Beträffande förutbildningen för dem som hade resp. ej hade förvärvsarbete under mätveckan är tendenserna mycket splittrade men det förefaller inte finnas några entydiga skillnader mellan de båda grupperna.

De undersökta studiecirkelarna har fördelats på grupperna landskommuner, köpingar och städer efter den ort där studiecirkeln sammanträder. En indelning av denna typ är naturligtvis mycket grov men kan ge något grepp om hur de undersökta studiecirkelarna fördelar sig över städer och mindre orter. Omkring tre fjärdedelar av cirkelarna är lokaliserade till städer. Framför allt TBV:s cirklar är starkt koncentrerade till städer, ca 90 % av de undersökta, medan SV är det av studieförbunden som har den största andelen i landskommuner, ca 40 %. Uppgifterna som gäller SFM:s cirklar i svenska och samhällskunskap är mycket osäkra då bortfallet för dessa cirklar är stort.

Även om det systematiska urvalet av cirklar torde medföra en ganska god representativitet med avseende på cirkelarnas lokalisering bör man hålla i minnet att urvalet gjorts från de tidigast förrapporterade cirkelarna under hösten och detta kan ha gett upphov till betydande snedvridningar i förhållande till samtliga cirklar som påbörjats under hösten.

5.3.2 Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX)

I prop. 1970: 35 anmäldes att LO och ABF i en skrivelse till utbildningsdepartementet hemställt om medel till viss försöksverksamhet med vuxenutbildning.

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigade tillkallades den 6 februari 1970 åtta sakkunniga¹ med uppgift att bedriva försöksverksamhet med viss vuxenutbildning.

¹ Riksdagsmannen Sven Ekström, ordförande, utbildningsintendenten Evert Brandgård, direktörsassistenten Margareta Dahlgren, departementssekreteraren Berndt Johansson, studierektorn Inge Johansson, sekreteraren Henry Persson, kanslirådet Åke Sanell och undervisningsrådet Gösta Vestlund.

Av direktiven för de sakkunniga framgår bl. a. följande: »En av de viktigaste frågorna vid det fortsatta reformarbetet med vuxenutbildningen är hur man skall utveckla lämpliga uppsökande åtgärder som riktar sig till de utbildningsmässigt sämst tillgodosedda. För detta ändamål finns behov av olika former av försöksverksamhet. En försöksverksamhet bör nu komma till stånd för att man skall undersöka vilka förhållanden som medverkar till att personer med kort och bristfällig grundutbildning inte utnyttjar möjligheterna till vuxenutbildning. Därvid bör man pröva åtgärder som kan medverka till att undanröja studiehindren för sådana personer. Verksamheten bör anordnas i studiecirkelns form för personer som inte redan kompenserat brister i sin grundutbildning genom studier inom det allmänna utbildningsväsendet, folkbildningen e. d.».

Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX) har under budgetåret startat försöksverksamhet i Malmö, Borås, Surahammar, Hagfors, Bollnäs, Sundsvall, Piteå, Kalix och Malmberget. Vid försöken i Malmö och Sundsvall deltar även tjänstemän i studiecirkelarna. Försöksverksamheten omfattar totalt ca 1 000 personer. Starten skedde i september 1970 och kurserna pågår fram till maj 1971. Varje kurs omfattar i stort sett 60 timmar. Eleven har kunnat välja mellan fyra olika ämnen: svenska, matematik, samhällskunskap och engelska. För att skapa intresse och propagera för studierna har på varje ort minst en studieorganisatör på arbetstid fått informera de anställda. Denna studieorganisatör har specialutbildats för sin uppgift och fått full ersättning för förlorad arbetsförtjänst under sin uppsökande verksamhet.

Platserna har valts så att de anställda kommer från något eller några företag, vilka kan anses vara representativa för arbetsplatser med fysiskt tungt arbete och/eller oregelbundna arbetstider eller som domineras av kvinnlig arbetskraft eller som ligger i glesbygd. Tre olika studieformer prövas, nämligen studier på arbetstid och fritid, studier på fritid med stimulansbidrag samt studier på fritid utan stimulansbidrag. Stimulansbidraget utgör 300 kr. För att det skall utgå måste eleven ha varit närvarande vid huvuddelen av lästimmarna. För täckande av eventuella extra kostnader som föranleds av studierna kan eleven i samtliga tre studieformer efter särskild ansökan erhålla ett studiestöd. Studiestödet avser bl. a. att ersätta elev som går miste om arbetsförtjänst genom extra arbete, som behöver hjälp med barntillsyn, som haft kostnader för resor eller utgifter för måltid i samband med studierna.

Under den pågående försöksverksamheten har kommittén funnit många situationer och händelser som försvårar deltagande i vuxenutbildningen. En sådan situation utgör skiftarbetet. De som sysselsätts i skiftarbete har stora svårigheter att kombinera målmedvetna studier med sitt arbete.

Försöksverksamheten har dock pågått allt för kort tid för att kommittén nu skall kunna lämna någon utförligare redogörelse kring pågå-

ende försök. Dessa måste först utvärderas, ett arbete som utförs av publik- och programforskningsavdelningen vid Sveriges Radio.

Kommittén har uppmärksammat att stora grupper i samhället är missgynnade beträffande deltagande i vuxenutbildningen. Bl. a. gäller detta för hemarbetande kvinnor, handikappade och invandrare. Dessutom bör nämnas att omfattande lokala aktiviteter med uppsökande verksamhet bedrivs både inom studieförbund och vuxenutbildningsråd vid sidan av den statliga försöksverksamheten. Kommittén avser att i ett betänkande under hösten 1971 redovisa det arbete som utförts under innevarande budgetår.

5.3.3 Extern universitetsutbildning

En av UKÄ tillsatt arbetsgrupp med representanter för studieförbunden, SÖ och UKÄ (SAMSUS) har i en rapport i oktober 1969 (Extern universitetsutbildning — rapport från SAMSUS, UKÄ:s skriftserie nr 9) lagt fram förslag om den externa universitetsutbildningens organisation och formerna för samarbete mellan universitet och folkbildningsorganisationer.

Som sammanfattande krav för all undervisning som bedrivs i anknytning till universitet och högskolor men utanför deras reguljära administration har arbetsgruppen valt *extern universitetsutbildning*. Den externa universitetsutbildningen kan indelas i följande grupper.

Decentraliserad universitetsutbildning anordnas utanför orter med universitet eller universitetsfilial inom ett begränsat antal ämnesområden. Utbildningen avser i regel grundkurser om 20 poäng men även kurser om 40 poäng förekommer. Kursanordnare är de lokala skolstyrelserna och universitetskanslersämbetet är central myndighet.

Statsbidragsberättigade universitetscirklar anordnas av studieförbunden. Universitetscirklarna kan indelas i två undergrupper, nämligen cirklar som ansluter till gällande studieplaner vid universitet eller högskolor och cirklar som har en friare uppläggning.

Universitetsutbildning per korrespondens arrangeras av korrespondensinstitutet Hermods och Brevskolan.

Flertalet av Hermods kurser avser 20-poängskurser men i några ämnen ges även 40-poängskurser. Brevskolans kurser följer socialhögskolans studieplaner för den samhällsvetenskapliga grundkursen.

År 1963 utfärdades nya bestämmelser för folkbildningsarbetet och studieförbunden fick tillfälle att själva administrera kursverksamheten. Mellan åren 1965 och 1968 har antalet universitetscirklar nästan tredubblats och antalet deltagare mer än tredubblats.

Decentraliserad universitetsutbildning anordnas sedan hösten 1962. Då gällde det naturvetenskapliga ämnen som matematik (åtta orter) och

nationalekonomi (en ort). År 1963 tillkom kemi, fysik och statskunskap. Kurserna hade då främst karaktären av vidareutbildningskurser för folkskollärare, vilket senare har ändrats. Kurs- och deltagarantal ökade snabbt till en början. Under de två senaste åren har antalet kurser varit i det närmaste oförändrat medan deltagarantalet dock fortsatt att växa kraftigt. Antalet deltagare per kurs har så gott som fördubblats sedan denna verksamhets början.

Universitetsutbildning per korrespondens inleddes 1953 med en kurs i engelska vid Hermods. Verksamheten utökades så småningom. Undervisningen utgör en kombination av korrespondensundervisning och undervisning vid sommarkurser. Från 1956 har antalet ämnen ökat från fyra till tio och antalet (anmälda) deltagare från 368 till 1 835 år 1967.

Arbetsgruppen har gjort en kartläggning av den externa universitetsutbildningen. Vid undersökningstillfället, hösten 1967, uppgick det totala antalet deltagare inom decentraliserad universitetsutbildning och statsbidragsberättigade studiecirklar till närmare 8 000, vartill kommer uppskattningsvis 2 000 deltagare inom utbildning per korrespondens. Som jämförelse kan nämnas att antalet närvarande studerande vid universitet och högskolor vid samma tidpunkt var ungefär 97 600 (varav vid filosofisk fakultet ungefär 63 000).

Vid ett mindre antal folkhögskolor bedrivs i samverkan med universitet studier på universitetsnivå. I dessa fall medverkar i allmänhet universitetslärare även om huvuddelen av undervisningen leds av lärare vid folkhögskolan. De ämnen som förekommer är pedagogik, psykologi, sociologi med samhällsplanering, statskunskap, historia och engelska.

Beträffande *den geografiska spridningen* visar det sig att Norrbottens och Gotlands län har det största deltagarantalet i förhållande till länens totala invånarantal. De norrländska glesbygdslänen har över lag en högre deltagartäthet än t. ex. flertalet västsvenska län. En närmare analys av kursorternas karaktär visar bl. a. att 15 % av kursorterna utgörs av de tio största städerna, att 82 % av kursorterna utgörs av orter med över 15 000 invånare och att 10 % av kursorterna utgörs av orter som ej är städer. Vid undersökningstillfället bedrevs någon form av extern universitetsutbildning på 67 orter. Åtskilliga deltagare reser, ofta långa vägar till kursorten.

Beträffande arvoden till *lärare inom extern universitetsutbildning* skall vid undervisning inom decentraliserad universitetsutbildning samma arvoden utgå som vid motsvarande intern undervisning. Kartläggningen visar att arvoden inom statsbidragsberättigade universitetscirklar inte följer enhetliga principer. Vid undersökningstillfället hade 60 % av lärarna inom studieplansbundna universitetscirklar ett arvode som översteg vad en ordinarie universitetslektor vid denna tidpunkt erhöll vid undervisning inom de filosofiska fakulteterna. Andelen högre arvoderade lärare är avsevärt större inom studieplansbundna universitetscirklar än

inom fria universitetscirklar. Andelen doktorer och licentiater inom decentraliserad universitetsutbildning är sammanlagt 57 % inom studieplansbundna universitetscirklar 50 % och inom fria universitetscirklar 41 %. Arbetsgruppen konstaterar att andelen doktorer med lägre arvoden inom fria universitetscirklar är markant vid en jämförelse med förhållandena inom studieplansbundna universitetscirklar.

Någon organisation i egentlig mening av *kontakten mellan universitet och folkbildningsorganisationer* existerar f. n. inte utom vid Stockholms universitet, där en särskild samarbetsdelegation sedan några år varit i funktion. Denna delegation har till uppgift att samplanera studieförbundens universitetscirklar och föreläsningar i stockholmsområdet. Den har under terminerna sammanträtt i regel en gång i månaden. Bland resultaten av överläggningarna kan nämnas, att studieförbunden överenskommit att använda ett gemensamt intyg för deltagare i studieplansbundna universitetscirklar i de fall deltagarna saknar behörighet att inskrivas vid universitetet. Enligt en överenskommelse bör samma arvode utgå för de i verksamheten engagerade lärarna vid undervisning vid studieförbunden som vid undervisning för universiteten.

En byrådirektör har som universitetets representant i delegationen biträtt studieförbunden vid anskaffande av lärare och experter till universitetscirklar, föreläsningar etc. Från studieförbundens avdelningar i landsorten har inkommit ett stort antal förfrågningar beträffande möjligheten att erhålla lärare till universitetscirklar.

I det följande redogörs för *arbetsgruppens förslag*. Folkbildningsorganisationerna har ett behov av att kontinuerligt följa utvecklingen inom universitet och högskolor. Arbetsgruppen föreslår därför, att permanenta organ för kontakt mellan universiteten med filialer och folkbildningsorganisationerna inrättas i första hand vid universiteten. Dessutom bör regelbundna kontaktkonferenser anordnas. Konkreta problem för arrangörer av universitetscirklar är t. ex. konstruktion av studieplaner samt rekryteringen av ledare och experter. Ofta består problemet i att nå kontakt med rätt institution och rätta personer. Detta har bl. a. lett till uppkomsten av mellanhänder mellan universiteten och folkbildningsorganisationerna i form av konsultföretag av viss typ.

Arbetsgruppen föreslår författningsförändringar på vissa punkter beträffande universitetscirklar.

Cirklarnas längd. En universitetscirkel skall f. n. omfatta minst 48 timmar och minst 16 sammankomster samt löpa över minst 16 studieveckor. Arbetsgruppen föreslår att minimiantalet för en universitetscirkel sänks till 20, minimiantalet sammankomster till 10 och minimiantalet studieveckor till 10. I de fall där särskilda skäl kan anföras för ännu kortare universitetscirklar bör bidragsfrågan prövas av SÖ från fall till fall.

Ledarens kompetens. Den nuvarande författningen föreskriver att le-

daren skall ha en kompetens som motsvarar kompetensen hos den som upprätthåller tjänst som lektor vid allmänt gymnasium. Detta krav bör enligt arbetsgruppen ersättas mot ett mer allmänt formulerat krav på att ledaren skall äga erforderliga ämnesmässiga kunskaper och besitta tillräcklig skicklighet att leda en universitetscirkel. Arbetsgruppen anser det mindre lämpligt att låta kraven på formell kompetens hos lärare inom en undervisningsform som är så olika universitetscirkelns vara vägledande vid fastställandet av ledarkompetens.

Bidragets storlek. Sedan 1963 är taket för bidrag till lärararvode 60 kr. per timme. Andelen statsbidrag har senare ökat till 75 % av arvodeskostnaden. Detta har emellertid enligt arbetsgruppen relativt ringa betydelse då arvodesnivån i ett mycket stort antal fall är så hög att mindre än 75 % av arvodet är täckt då bidragstaket 60 kr. per timme uppnåtts. Arbetsgruppen anser att bidragstaket ej bör låsas till ett i författning eller tillämpningsbestämmelser fixerat krontal, utan utgöras av en viss procentandel av det timarvode som utgår för en viss kategori av universitetslärare. Arbetsgruppen föreslår, att bidragstaket utgörs av 75 % av högst det timarvode som utgår till universitetslektor som avlagt disputationssprov. Även bidraget till studiematerial bör göras rörligt. Arbetsgruppen föreslår, att bidrag till studiematerial kan utgå med högst det belopp som motsvarar en fjärdedel av högsta bidragsgrundande lärararvode.

Bidrag till kostnader för resor och traktamenten för kursledare utgår f. n. med 75 % av bruttokostnaden. Men hänsyn till önskvärdheten av en ökad geografisk spridning föreslår arbetsgruppen att bidrag skall utgå med 100 % av bruttokostnaderna.

Antalet deltagare. För att statsbidrag skall utgå får deltagarantalet f. n. inte överstiga 20. Enligt arbetsgruppen bör gränsen höjas till 25 deltagare med hänsyn till svårigheten att få tag i kompetenta lärare.

Med hänsyn till den starka utveckling som kan förväntas i fråga om avancerade läromedel, är det enligt arbetsgruppens mening av speciell betydelse att öppna möjligheter för cirkelarrangörerna att i viss utsträckning kunna utbyta lärartimmar mot t. ex. radio- eller TV-burna avsnitt. Arbetsgruppen föreslår att SÖ medges möjlighet att försöksvis tillåta sådan användning av de bidrag som normalt avser lärarkostnader, för att vinna sådana erfarenheter som kan ligga till grund för en mer genomgripande revidering av bidragsreglerna.

I UKÄ:s anslagsframställning för 1971/72 framgår följande i samband med SAMSUS:s första rapport från oktober 1969.

Under våren 1970 har universiteten, folkbildningsorganisationerna m. fl. yttrat sig över rapporten. UKÄ anser i likhet med arbetsgruppen och remissinstanserna att universiteten kan och bör spela en aktiv roll i det allmänna bildningsarbetet och att resurser bör anvisas för att möjliggöra en bättre kontakt mellan universitet och folkbildningsorganisationer. UKÄ föreslår för budgetåret 1971/72 att särskilda kontaktorgan

inrättas vid universiteten för samråd mellan representanter för universiteten och arrangörer av olika typer av extern universitetsutbildning.

Skolöverstyrelsen föreslår i 1971/72 års anslagsframställning att överstyrelsen medges möjlighet att försöksvis tillåta att bidrag avsedda för täckningen av lärarkostnader i stället får utnyttjas för att täcka kostnader för radio- och TV-burna avsnitt i undervisningen, att antalet deltagare i en universitetscirkel ökas till högst 25, att antalet studietimmar i en universitetscirkel skall vara minst 20 fördelade på minst 10 sammankomster samt att kravet på ledarens kompetens formuleras så, att ledaren skall äga erforderliga ämnesmässiga kunskaper och besitta tillräcklig skicklighet att leda en universitetscirkel.

5.4 Fria läromedel

5.4.1 Avgränsning av utredningsuppdraget

Läromedelsutredningens uppdrag innefattar i princip de statliga, kommunala och statsunderstödda enskilda utbildningar som omfattas av det statliga studiesociala stödet. I grundskolan har eleverna redan fria läromedel.

En stor del av läromedlen utgörs av mer eller mindre dyrbar utrustning som används endast i utbildningsenheten. Denna utrustning tillhandahålls normalt av huvudmannen. Vissa läromedel tillhandahålls de studerande som gåva eller lån eller åläggs dessa till inköp. Detta gäller huvudsakligen läroböcker och förbrukningsmateriel. Det är denna senare grupp av läromedel som utredningen behandlar i detta betänkande.

Med *fria läromedel* avser utredningen att de studerande i princip utan egen kostnad har tillgång till den materiel som behövs för inläringen. Fria läromedel behöver enligt utredningens mening inte innebära att varje studerande erhåller egna exemplar av läroböcker o. d. som gåva. Vissa läromedel tillhandahålls som nämnts vid utbildningsenheten och utnyttjas kollektivt, andra läromedel får de studerande låna individuella exemplar av i själva undervisningen, åter andra får lånas hem för kortare eller längre tid. I sistnämnda fall kan läromedlen tillhandahållas genom bibliotek, läromedelscentraler eller motsvarande, vilka inte behöver vara direkt knutna till utbildningsenheterna. För att det i verkligheten skall finnas »fria läromedel» krävs enligt utredningen givetvis att läromedlen är tillgängliga i tillräckligt antal exemplar.

Enligt direktiven skall läromedelsutredningen beträffande den högre utbildningen endast syssla med »läroböcker av renodlad kurslitteraturkaraktär», såvida utredningen inte finner tungt vägande skäl att beakta

även andra slag av läromedel. Med högre utbildning torde i detta sammanhang, framhåller utredningen, ha avsetts universitets- och högskoloutbildning. Mot bakgrund av den helhetssyn på den eftergymnasiala utbildningen som kommit till uttryck bl. a. i direktiven till 1968 års utbildningsutredning (U 68) och i dennas arbete finns enligt läromedelsutredningens mening inte vägande skäl att vad gäller frågan om fria läromedel behandla universitet och högskolor på annat sätt än den eftergymnasiala utbildningen i övrigt.

Vid vissa eftergymnasiala utbildningar är läroböcker av »renodlad kurslitteraturkaraktär» av mindre betydelse jämfört med andra slag av läromedel. Mot bakgrund av att utredningen föredrar att betrakta det eftergymnasiala utbildningsområdet som en helhet, inom vilken en och samma princip bör gälla i fråga om fria läromedel, finner utredningen det nödvändigt att i princip behandla även andra slags individuella läromedel än kurslitteratur.

Vid en del utbildningar måste de studerande köpa utrustning som inte har karaktär av läromedel. Utgifterna för sådan utrustning kan i en del fall vara betydande. Här måste dock beaktas att utrustningen delvis kan användas i kommande yrkes- och fritidsverksamhet. Utredningen har inte funnit frågan om täckande av utgifter för detta ändamål ligga inom ramen för utredningsuppdraget.

Läromedelsutredningen har funnit det naturligt att vid behandlingen av frågan om fria läromedel utgå ifrån den indelning av utbildningsområdet som kommer till uttryck i det studiesociala systemet. I den mån denna kommer att förändras på grundval av U 68:s eller kompetensutredningens förslag bör enligt utredningens mening vid den fortsatta behandlingen av frågan om fria läromedel därav påkallade ändringar göras i de av utredningen föreslagna anordningarna.

5.4.2 Läromedelsutredningens undersökningar

Genom enkäter har läromedelsutredningen sökt kartlägga i vilken utsträckning de studerande själva (föräldrarna) får bekosta läromedel.

Under 1950-talet införde ett flertal kommuner fria läroböcker för realskola och flickskola. Under 1960-talet har allt fler kommuner med gymnasium infört fria läroböcker också för denna skolform.

För att kartlägga förekomsten av fria läroböcker m. m. för eleverna vid gymnasieskolan (exkl. enskilda skolor) genomförde läromedelsutredningen i slutet av 1968 en enkät till samtliga 121 kommuner med gymnasium. Även frågor rörande den kommunala vuxenutbildningen i dessa kommuner medtogs. Undersökningen avsåg förhållandena den 1 januari 1969 (läsåret 1968/69). Uppgifterna kompletterades hösten 1969.

Situationen beträffande fria läroböcker i gymnasiets *ungdomsutbildning* läsåret 1969/70 anges i tabell 9.

Tabell 9. Förekomsten av fria läroböcker i gymnasiet läsåret 1969/70

	Antal kommuner	Procentuell fördelning av kommuner	Procentuell fördelning av elever
Fria läroböcker (gåva och lån) ¹	78	64	62
Penningbidrag	19	16	19
Varken fria eller penningbidrag	25	20	18
Summa	122	100	100

¹ I regel tillhandahålls böckerna som gåva. En del kommuner har valt att i största möjliga utsträckning tillhandahålla läroböckerna som lån.

Kommunerna tillämpar samma principer för gymnasiet och fackskolan. Däremot förekommer det att yrkesskolan behandlas särskilt. I några fall har man fria läroböcker i yrkesskolan men inte i gymnasiet, i något fall tvärtom.

Av de 25 kommuner som vid undersökningstillfället inte hade någon form av fria läroböcker hade 12 hösten 1969 beslutat införa fria läroböcker eller penningbidrag fr. o. m. läsåret 1970/71.

Förbrukningsmateriel var beträffande gymnasiet fri i nära hälften av kommunerna läsåret 1968/69. Fria räknestickor, fria ritbestick och fria skyddskläder var däremot mindre vanliga.

Ett samband mellan förekomst av fria läroböcker och fria individuella läromedel i övrigt kan konstateras. De kommuner som har fria läroböcker har sålunda ofta också fria läromedel generellt.

Endast ett fåtal kommuner gav enligt enkätsvaren eleverna den skönlitteratur som är obligatorisk i ämnena svenska och främmande språk samt bredvidläsningslitteratur och lexika som gåva. Det var dock vanligt att skolan tillhandahöll dessa böcker som lån.

Endast ett mindre antal av kommunerna med *vuxenutbildning* hade läsåret 1968/69 fria läroböcker. När det gäller utbildning enligt gymnasiets läroplan var antalet tio. I samtliga fall var det därvid fråga om kommuner som samtidigt hade fria läroböcker för eleverna i gymnasiet ungdomsutbildning. Fr. o. m. läsåret 1969/70 har Stockholm och flera andra kommuner runt Stockholm infört fria läroböcker för vuxna.

I tre län förekom med något undantag fria läroböcker vid *landstingets skolor* läsåret 1968/69. På några håll har eleverna möjlighet att köpa kurslitteraturen till reducerat pris. För andra utbildningar — huvudsakligen folkhögskolor, lanthushållsskolor och lantbruksskolor — gäller i regel att huvudmannen inte tillhandahåller fri kurslitteratur eller fri förbrukningsmateriel.

Genom olika undersökningar har läromedelsutredningen sökt uppskatta även målsmännens resp. de studerandes *utgifter* för läromedel vid olika utbildningar. Undersökningarna avser i regel läsåret 1968/69. De omfattar — bortsett från gymnasieskolan — endast ett fåtal typfall inom varje utbildning. De resultat som redovisas av utredningen

utgör därför inte några säkra medelvärden för de olika utbildningarna.

Läromedelsutredningens kommunenkät. Läromedelsutredningen genomförde våren 1969 en enkät till de 52 kommuner som 1968 utnyttjade Kommun-Data AB för sin ekonomiska redovisning. Enkäten avsåg bl. a. utgifterna för läroböcker och övrig fri skolmateriel åren 1967 och 1968 för grundskolan och gymnasieskolan. En del av kommunerna utnyttjade dock Kommun-Data AB först fr. o. m. år 1968. De deltagande kommunerna utgör alltså inte ett slumpmässigt urval.

Av de 52 kommunerna besvarade 45 enkäten. Av dessa hade hösten 1968 samtliga grundskola (i en del fall dock inte helt genomförd), 38 gymnasium, 25 fackskola och 41 yrkesskola.

Tabell 10 visar medelvärden för utgifterna på kontona »fria läroböcker» och »övrig fri skolmateriel». Den sista posten är vad som brukar kallas förbrukningsmateriel.

Tabell 10. Utgifterna per elev för fria läromedel 1968 (kr.) enligt utredningens enkät

	Läroböcker	Övrig skolmateriel	Summa
Grundskolan ¹	91	28	119
Gymnasiet ²	336	20	356
Fackskolan	311 ³	44 ³	355
Yrkesskolan ⁴	151	45	196

¹ Endast kommuner med minst årskurs 8 har medtagits här.

² Inkl. fackskola i en del fall.

³ Medeltal för sex kommuner.

⁴ Vid beräkningarna har för varje kommun de totala kostnaderna slagits ut på antalet elever i heltidskurser. Detta innebär att dessa elevers genomsnittliga utgifter har blivit överskattade, eftersom även deltidsstuderande ofta förekommer.

Vid beräkningarna av de angivna värdena har av olika anledningar inte alla kommuner med aktuell skolform ingått. Beträffande »övrig fri skolmateriel» har för gymnasieskolans del vid beräkningarna endast de kommuner som redovisat utgifter medtagits. Då omfattningen av den materiel som är fri i gymnasieskolan varierar ger uppgifterna här inte medelutgiften för tillhandahållande av all förbrukningsmateriel fritt.

Kostnaderna för läroböcker i yrkesskolan varierar kraftigt mellan olika utbildningslinjer. Vid vissa av dessa förekommer läroböcker i ringa utsträckning.

En del kommuner med fria läroböcker i form av gåva eller med penningbidrag har beräknat lärobokskostnaderna per elev och år för olika årskurser och linjer (grenar) i gymnasiet och fackskolan samt i en del fall även för yrkesskolan. De beräkningar som utredningen tagit del av tyder på att kostnaden per elev i t. ex. gymnasiet i regel varierar mellan ca 250 och 450 kr., främst beroende på skillnader mellan

linjer och årskurser. Den tekniska linjen har högre lärobokskostnader än övriga linjer. Det är svårt att ange ett genomsnittsvärde för hela gymnasiet. Ett sådant torde dock ligga mellan 300 och 400 kr. per elev och år.

Ersättningar vid kommunal samverkan på skolväsendets område. Enligt skollagen är kommun som mottar elever från annan kommun berättigad till ersättning för kostnaderna för undervisningen från de berörda kommunerna. Ersättningsbeloppen fastställs av Kungl. Maj:t och justeras årligen. Kommunförbundet ger förslag till beloppens storlek på grundval av egna undersökningar av kostnaderna. Ersättning för *fria läroböcker och annan fri undervisningsmateriel* i gymnasium och fackskola utgår läsåret 1969/70 med nedan angivna belopp per elev och läsår, om inte kommunerna kommer överens om andra ersättningsbelopp. För yrkesskolan finns inte ersättningar fastställda.

	Kr.
Gymnasiet, teknisk tillvalsgrupp eller teknisk linje	440
Fackskola, teknisk linje	440
Gymnasium och fackskola i övrigt	365

Beträffande heltidskurser i yrkesskolan har kommunförbundet rekommenderat kommunerna att använda ersättningsbeloppet 165 kr.

För den kommunala gymnasiala vuxenutbildningen är det svårt att ange de studerandes utgifter för läromedel. Endast ett fåtal kommuner har som nämnts infört fria läromedel här. Eftersom omfattningen av studierna varierar starkt mellan olika deltagare är det svårt att uppskatta en genomsnittskostnad.

Stockholms stad beräknade våren 1969 kostnaderna 1970 för fria läromedel inom vuxenutbildningen. För elever vid vuxengymnasium har elevkostnaden uppskattats till 180 kr. för läroböcker och 10 kr. för förbrukningsmateriel. För yrkesskolans deltidskurser är motsvarande belopp 35 kr. i båda fallen.

För vissa övriga kvantitativt mera betydande utbildningsvägar redovisas de studerandes läromedelsutgifter i tabell 11.

Tabell 11. Elevernas genomsnittliga utgifter per år för läromedel vid vissa utbildningar läsåret 1968/69. Belopp i kr.

Skola	Studie- litteratur	Övriga läromedel	Summa
Folkhögskolor	200	50	250
Tandsköterskeskolor			260
Lanthushållsskolor	180	30	210
Lantbruksskolor	300	50	350
Skogsbruksskolor	100	—	100

Anm. Uppgifter har inhämtats från endast ett fåtal skolenheter för varje skolform.

Utöver i tabellen angivna utgifter för läromedel har eleverna i flera fall utgifter för skyddskläder, studieresor m. m.

Utredningen redovisar även vissa undersökningar som avsett att belysa läromedelsutgifterna för de studerande vid högre utbildningsanstalter. Utredningens material är hämtat bl. a. från egna undersökningar beträffande utbildningslinjer vid vilka de studerande erhåller studiemedel.

Uppgifterna för *universitetens filosofiska fakulteter* och *flertalet högskolor* avser i regel förhållandena läsåret 1967/68. I redovisningen har i princip endast medtagits grundlitteratur (»grundbok», »stombok»). Resultaten från de aktuella undersökningarna redovisas i tabellerna 12 och 13. Då utgifterna för kurslitteratur för en viss utbildning eller ett visst universitetsämne kan variera starkt mellan olika läroanstalter är det svårt att ange några säkra medeltal, särskilt för de filosofiska fakulteterna. Även här gäller att de studerande kan ha med utbildningen förenade utgifter för annan materiel än läromedel, t. ex. viss personlig utrustning.

Tabell 12. Nominella kostnader per år för kurslitteratur i vissa universitetsämnena och vid vissa högskolor m. m. läsåret 1967/68 enligt uppgifter inhämtade av läromedelsutredningen. Belopp i kr.

Skola/utbildning	Kostnad
Allmän språkvetenskap	300
Nordiska språk	400
Engelska	350 ¹
Historia	250
Statskunskap	450
Nationalekonomi	300
Kulturgeografi	600
Psykologi	600
Pedagogik	350
Sociologi	650
Matematik	250
Medicinsk fakultet	450 ²
Teknisk fakultet	350
Ekonomutbildning	400
Lantbrukshögskola	200
Skogshögskola	350
Veterinärhögskola	500
Socialhögskolor	250
Journalisthögskolor	200
Gymnastik- och idrottshögskolor	500
Lärarhögskolor: klasslärarutbildning	600—700 ³
Konsthögskola	300
Musikhögskola	100

¹ Inkl. 120 kr. för 6 000 sidor skönlitteratur.

² Uppgifterna avser de två första åren i utbildningen.

³ Uppgifterna avser det första läsåret och innebär troligen en överskattning.

Anm. De angivna beloppen är avrundade till närmaste 50-tal. De bygger på ett litet urval. I flera fall är uppgifterna osäkra. I en del fall utgör beloppen uppskattningar gjorda av utredningen med utgångspunkt i vissa inhämtade uppgifter.

Tabell 13. Elevernas genomsnittliga utgifter per år för läromedel vid vissa utbildningar med studiemedel läsåret 1968/69 enligt läromedelsutredningens undersökningar. Belopp i kr.

Skola/utbildning	Kurs- litteratur	Övriga läromedel ¹	Summa
Förskoleseminarier	200	125 ²	325
Seminarium för huslig utbildning			
utbildning av barnvårdslärare	180	60	240
hushållslärare	360	480 ³	840
textillärare	210	720 ¹	930
ekonomiföreståndare	240	540 ³	780
Sjuksköterskeskolor	260	30	290
Utbildning av medicinsk-tekn.ass. ⁵	220	50	270
laboratorieass. ⁶	190	50	240
arbetsterapeuter ^{5, 6}	240	130	370
Sjukgymnastinstitut ⁷	165	20	185
Sjöbefälsskolor			
utbildning av styrmän	1 000	150	1 150
sjökaptener	450	25	475
maskintekniker	530	140	670
sjöingenjörer	325	50	375
radiotelegrafister	425	75	500

Anm. Uppgifter har inhämtats från endast ett fåtal skolenheter per skolform.

¹ Skrivmateriel m. m.

² Inkl. materiel för målning och modellering, slöjd m. m.

³ Huvudsakligen matavgifter

⁴ Huvudsakligen materiel för vävnad och sömnad.

⁵ Ingår i yrkesskolan.

⁶ Huvudmannen betalar i en del fall helt eller delvis studielitteraturen.

⁷ Ingår delvis i yrkesskolan.

5.4.3 Läromedelsutredningens förslag

Utredningen erinrar om att en grundläggande strävan i svensk utbildningspolitik varit att ge alla barn och ungdomar reella möjligheter till studier, bl. a. genom insatser på det studiesociala området. En princip för den statligt eller kommunalt ordnade utbildningen har länge varit att tillhandahålla denna kostnadsfritt. Fria läroböcker och andra läromedel har införts i den obligatoriska skolan och i många kommuner också i gymnasieskolan. Inom högskolutbildningen förekommer praktiskt taget inte alls fria läromedel.

Utredningen anför flera skäl för ett system med helt fria läromedel.

Beträffande ungdomsutbildningen kan enligt utredningen anföras önskemålet att ekonomiskt stödja föräldrar med studerande ungdom. Det framstår vidare som en orättvisa att eleverna i gymnasieskolan endast i vissa kommuner har fria läromedel. När det gäller vuxenutbildningen är det enligt utredningens mening av vikt att så långt möjligt undanröja de ekonomiska hindren för studier. Ett införande av fria läromedel kan därtill medföra rationaliseringsmöjligheter genom bättre inköpsvillkor och effektivare distribution till följd av samlade inköp.

Det principiella huvudargumentet för utredningen i frågan om fria läromedel är dock att läromedlen är en integrerad del av utbildningsresurserna. Detta innebär enligt utredningens uppfattning att de studerande bör ha tillgång till nödvändiga läromedel på samma sätt som till övriga för utbildningen erforderliga resurser. Ett allmänt mål bör härvid vara att de studerande inte skall behöva ha några egna utgifter för läromedel, samtidigt som de utan svårigheter skall kunna få tillgång till sådana då det erfordras för genomförande av utbildningen. Den rätt till läromedel för eleverna som gäller i grundskolan bör enligt utredningens uppfattning gälla även inom övriga delar av utbildningsväsendet.

Läromedelsutredningens principiella uppfattning är således att de för utbildningen nödvändiga läromedlen i likhet med övriga resurser bör tillhandahållas de studerande kostnadsfritt. Detta bör gälla inom såväl den gymnasiala som den eftergymnasiala utbildningen och såväl ungdomsstuderande som vuxenstuderande.

Läromedelsutredningen föreslår att fria läromedel införs i samtliga gymnasiala skolformer för såväl ungdomsutbildning som vuxenutbildning. Utredningen innefattar häri även enskilda skolor liksom folkhögskolan.

Det bör ankomma på huvudmannen att avgöra vilken form för fria läromedel som i varje enskilt fall är den mest rationella.

Utredningen behandlar därefter två huvudformer för *finansieringen* av läromedelskostnaderna. Den ena är penningbidrag till målsmännen eller de studerande för köp av läroböcker m. m., dvs. höjda studiebidrag eller speciella bidrag. Den andra är att huvudmannen direkt köper in läromedlen.

Läromedelsutredningen förordar att huvudmannen kostnadsfritt tillhandahåller läromedlen. Detta behöver enligt utredningen givetvis inte innebära att huvudmannen helt står för kostnaderna.

Utredningen tar härefter upp frågan om fördelning av läromedelskostnaderna och erinrar därvid, vad gäller kommunala utbildningar, bl. a. om den översyn av statsbidragssystemet som pågår samt förhållandet mellan ett system med fria läromedel och skatteutjämnings-systemet. Med hänsyn till dels den starka integrationen mellan kostnaderna för läromedel och övriga utbildningskostnader, dels de pågående överläggningarna om statsbidragen till det kommunala skolväsendet har utredningen inte ansett det möjligt att lägga fram förslag om fördelningen av de finansiella insatserna för fria läromedel mellan stat och kommun.

Vid enskilda utbildningar bör enligt utredningen möjligheterna att tillhandahålla och finansiera läromedel tillgodoses inom ramen för statsbidraget. Vid statliga utbildningar där studiehjälp utgår bör likaså fria läromedel införas.

Läromedelsutredningen anser att fria läromedel i princip bör införas också inom den eftergymnasiala utbildningen. För denna gäller en eventuell utvidgning av de samhällseliga insatserna huvudsakligen kurslitteratur. Övriga läromedel bekostas och tillhandahålls i regel av huvudmannen.

Sammanfattningsvis anför utredningen beträffande fria läromedel på studiemedelssystemets område följande. Oberoende av själva frågan om finansiella insatser från det allmännas sida för att minska de studerandes läromedelskostnader är det av grundläggande betydelse för att fria läromedel i realiteten skall kunna föreligga att ett system skapas som möjliggör att adekvata läromedel finns till hands vid rätt tidpunkt och i erforderlig omfattning. Utredningen har i avvaktan på resultatet av vissa pågående undersökningar m. m. och utredningens egna fortsatta överväganden i hithörande frågor inte ansett sig kunna lägga fram konkreta förslag rörande fria läromedel på eftergymnasial nivå. Utredningen avser att senare återkomma till dessa frågor.

Utredningen redovisar i ett särskilt avsnitt vissa beräkningar av de kostnadsmässiga effekterna av ett system med fria läromedel. För utbildningen inom studiehjälpssystemets område uppskattas därvid de totala kostnaderna budgetåret 1971/72 till ca 82 milj. kr. Huvudparten härav faller på primärkommunala utbildningar. Utredningen framhåller dock att merkostnaderna blir mindre eftersom fria läromedel f. n. är införda i det övervägande antalet fackskolor och gymnasier.

5.4.4 Remissyttranden

Det råder enighet bland remissinstanserna om utredningens motiv för ett system med fria läromedel. *Svenska kommunförbundet* delar utredningens uppfattning att de för utbildningen nödvändiga läromedlen i likhet med skolans andra resurser bör tillhandahållas eleverna kostnadsfritt. Kommunerna har också i praktiken visat att man lokalt har samma synsätt. *Centrala studiehjälpnämnden* noterar med särskild tillfredsställelse den föreslagna förbättringen i studiesocialt avseende för de vuxenstuderande. *TCO* delar utredningens principiella uppfattning. Samma betraktelsesätt måste självfallet gälla för såväl den gymnasiala som den eftergymnasiala utbildningen och för såväl ungdoms- som vuxenstuderande. *Svenska landstingsförbundet* gör sitt tillstyrkande beroende av att överenskommelse kan träffas om fördelningen av reformens kostnader.

Utredningen har föreslagit att fria läromedel införs i gymnasieskolan samt i de kommunala skolorna för vuxna. Den föreslagna omfattningen har vunnit gillande hos remissinstanserna. Förslaget tillstyrks av bl. a. *Svenska kommunförbundet*, *skolöverstyrelsen*, *statens läroboksnämnd*, *riksrevisionsverket*, *statskontoret*, *lantbruksstyrelsen* och *TCO*. *LO* tillstyrker förslaget vilket organisationen dock anser ha en begränsad räckvidd.

Centrala studiehjälpsnämnden pekar på att det inte framgår av betänkandet om förslagen avses att omfatta även deltidsstuderande och korttidsstuderande. Enligt nämndens mening bör även dessa grupper inbegripas i systemet med fria läromedel.

Frågan om formerna för fria läromedel har föranlett uttalanden från flera remissinstanser. Utredningens uttalande att det bör ankomma på huvudmannen att avgöra vilken form för fria läromedel som i varje enskilt fall är den mest rationella har fått stöd av bl. a. *Svenska kommunförbundet*. Förbundet framhåller att läromedlen i princip bör betraktas som en gemensam resurs i skolan. Det måste få bli en lokal bedömning i kommunen vilka läromedel som eleverna skall ha som gåva och vilka läromedel som efter användandet kan återgå till det centrala läromedelsförrådet. *Svenska landstingsförbundet* förutsätter att den enskilde huvudmannen själv får avgöra vilket system som är det lämpligaste.

Skolöverstyrelsen anser att vissa läromedel — bl. a. av studietekniska skäl — bör ges som gåva. Penningbidrag till anskaffande av läromedel är däremot enligt överstyrelsens mening inte ett lämpligt alternativ. Överstyrelsen understryker också att material för produktion som kan ge inkomster genom försäljning inte lämpligen bör tillhandahållas som fria läromedel. *Sveriges folkhögskoleelevers förbund* anser att för folkhögskolan penningbidrag bör utgå till fria läromedel. *Moderata ungdomsförbundet* anser att erfarenheterna från det obligatoriska skolväsendet, speciellt högstadiet, talar starkt emot att dela ut böcker direkt.

Utredningens uttalande att statsbidrag till fria läromedel bör utgå vid olika enskilda skolor har tillstyrkts bl. a. av *Svenska kommunförbundet*. Enligt förbundet är det angeläget att även folkhögskolans elever erhåller fria läromedel. *Svenska landstingsförbundet* och *TCO* anför liknande synpunkter. *Folkbildningsförbundet* framhåller att ett statligt stöd för tillhandahållandet av fria läromedel bör utgå till folkhögskolans hela kursverksamhet, dvs. även kortare kurser. Förbundet frågar sig när det gäller den statsunderstödda studiecirkelverksamheten om inte det rimliga skulle vara att staten bar kostnaderna för tillhandahållandet av läromedel.

Tidpunkten för reformens ikraftträdande har kommenterats av bl. a. *Svenska kommunförbundet* och *Svenska landstingsförbundet*. Båda dessa remissinstanser anser att åtgärderna bör genomföras fr. o. m. budgetåret 1972/73. Invändningen grundas på att kommunerna bör ha möjlighet att ta hänsyn till de ekonomiska konsekvenserna i sina stater. Även *skolöverstyrelsen* anför tveksamhet om ett ikraftträdande den 1 juli 1971. Övriga remissinstanser har tillstyrkt eller inte kommenterat utredningens förslag.

Utredningen har nu inte lagt fram förslag om fria läromedel vid de utbildningslinjer som omfattas av studiemedelssystemet. Detta beklagas

av bl. a. *SACO* och *SFS*. Enligt *skolöverstyrelsen* är det angeläget att frågan löses.

Universitetskanslersämbetet anser att fria läromedel bör införas även på högskolenivå. Insatser för att tillförsäkra de studerande god tillgång till den grundläggande kurslitteraturen har en väsentlig betydelse för utbildningens effektivitet. Ämbetet diskuterar vidare de olika formerna för att tillhandahålla fria läromedel. Flera skäl talar därvid enligt ämbetet för att den grundläggande kurslitteraturen ställs till förfogande utan kostnad för den studerande. Enligt ämbetets bedömning bör man i det fortsatta arbetet pröva möjligheterna att successivt förverkliga rätten till fria läromedel på högskolenivån genom en fortlöpande förstärkning av läroanstalternas driftkostnadsanslag.

Centrala studiehjälpsnämnden erinrar om att det ordinarie studiemedelsbeloppet har avpassats för att täcka in normala kostnader i studierna, dvs. även för studielitteratur. Nämnden pekar på att vissa studerande har särskilda kostnader för bl. a. utrustning, vilken torde tillhandahållas av läroanstalterna. Läromedelsutredningen bör pröva denna fråga i sitt fortsatta arbete.

Statskontoret ifrågasätter om inte de praktiska problem av teknisk karaktär som återstår för utredningen på detta område får anses som alltför stora för att lösas inom ramen för utredningens uppdrag. Inte ens efter en avsevärd uppräknig av medlen till bokinköp skulle det vara möjligt att på så sätt tillhandahålla kurslitteratur åt alla studerande. Det grundläggande materialet måste den studerande av praktiska skäl disponera själv. Den enskildes kostnader för dessa läromedel ingår nu som en del av de kostnader för vilka studiemedel utgår. Statskontoret förordar för sin del att 1968 års studiemedelsutredning får i uppdrag att utreda frågan vidare.

Riksrevisionsverket anser att frågan om fria läromedel inom högskolområdet bör utredas i ett större sammanhang innan slutlig ståndpunkt tas.

Enligt *Svenska kommunförbundet* har utredningen beräknat kostnaderna för reformen till alltför lågt belopp. För gymnasieskolan — inkl. de kommunala vuxenskolorna — bör beräknas ett belopp om ca 100 milj. kr. Enligt förbundet är tillhandahållande av fria läromedel en åtgärd som har familjepolitiska aspekter. Ett klart statligt ekonomiskt ansvar för reformen anses föreligga, varför förbundet förutsätter att överläggningar kommer till stånd i kostnadsfrågan.

Som nämnts i det tidigare har *Svenska landstingsförbundet* uttalat att förbundet inte är berett att tillstyrka förslaget med mindre än att överenskommelse först träffats om hur kostnaderna för reformen skall fördelas.

Statens läroboksnämnd redovisar nuvarande system för prisgranskning av läromedel. Enligt nämndens mening bör prisutvecklingen på läroböcker närmare utredas.

I *Svenska kommunförbundets* yttrande påpekas att det torde vara nödvändigt att vidta åtgärder för att dämpa kostnadsutvecklingen beträffande både produktion och distribution. *Riksrevisionsverket* understryker önskvärldheten av samordnat upphandlingsförfarande.

5.5 Studiestöd åt deltidstudierande

5.5.1 Nuvarande regler

Genom riksdagens beslut i anledning av prop. 1969: 4 (SU 1969: 34, rskr 1969: 101) har formella möjligheter skapats för att bedriva studier på deltid vid filosofisk fakultet. Denna nya ordning innebär att den studerande kan registrera sig antingen som heltids- eller deltidstudierande. Då frågan om studiemedel till deltidstudierande ej reglerats i gällande författning, uppdrogs åt 1968 års studiemedelsutredning att behandla och lägga fram förslag på detta område.

Även om de formella möjligheterna till deltidstudier är av sent datum vet man bl. a. genom olika undersökningar att förekomsten av deltidstudier varit och är relativt omfattande. I den studentekonomiska undersökningen från 1968 behandlades bl. a. vissa frågeställningar rörande studietid och förvärvsarbete. Av undersökningarna framgår att studietiden per vecka var ungefär densamma för studierande vid de filosofiska fakulteterna vid universiteten i Göteborg, Lund, Umeå och Uppsala. Ca 40 % av de studierande använde 35 timmar eller mer per vecka för studier, omkring 50 % använde 15—34 timmar för studier medan ca 10 % studierande 0—15 timmar per vecka. I Stockholm var studietiden per studierande genomsnittligt något lägre. Andelen studierande som bedrev studier 35 timmar och mer per vecka var således i Stockholm endast ca 30 %. Ungefär 50 % hade en studietid per vecka av 15—34 timmar. Andelen som bedrev studier mindre än 15 timmar per vecka var 20 %.

Studierande inom de bundna eftergymnasiala utbildningslinjerna hade emellertid en betydligt högre studietid per vecka än studierande vid de filosofiska fakulteterna. Frekvensen förvärvsarbete vid sidan av studierna framgår i begränsad omfattning från den nämnda undersökningen. Vid Stockholms filosofiska fakulteter utgjorde andelen studierande som förvärvsarbetar mer än 15 timmar per vecka 15 %, medan samma procentandel i Göteborg, Lund, Umeå och Uppsala var resp. 12, 6, 11 och 8 %.

Undersökningen är av begränsat värde eftersom uppgifterna begränsar sig till de senaste studierandeårgångarna och inkluderar personer som inte aktivt bedrev studier. Man får förutsätta att den nya organisationen vid de filosofiska fakulteterna medfört en ökad studieinsats från de studierandes sida, vilket kan ha minskat förvärvsintensiteten.

Att studera på deltid har således varit och kommer sannolikt även i framtiden om än i begränsad omfattning att vara relativt vanligt.

Enligt nu gällande ordning utgår studiemedel per termin med 70 % av basbeloppet eller 4 410 kr. vid det basbelopp, 6 300 kr., som gäller för höstterminen 1970. Har den studerande barn utgår ett tillägg med 12,5 % av basbeloppet per barn och termin eller f. n. 788 kr.

Studiemedlen reduceras enligt vissa givna regler med hänsyn till egen och makes inkomst och förmögenhet. För den som studerar under en avsevärt mindre del av termin än normalt för utbildningslinjen, skall studiemedlen reduceras med hänsyn till studietiden skäligt belopp. Om den studerande erhållit fulla studiemedel men bedrivit studier på deltid och därigenom inte uppnått tillfredställande studieresultat, beviljas som regel inte fortsatta studiemedel. Vid direkta studieavbrott återkrävs som regel studiemedlen.

Studiemedelsnämnderna skall vid sin prövning av studiemeriterna ta hänsyn till förhållanden av personlig natur, t. ex. sjukdom, barns börd, studentkårsuppsdrag, förvärvsarbete o. d.

Om deltidsstudierna således har haft sin orsak i t. ex. någon av de nyss nämnda faktorerna har studiemedelsnämnderna översett med otillfredsställande studieresultat. I praktiken har således fulla studiemedel utgått även till den som bedrivit deltidsstudier och orsaken härtill varit förhållanden av personlig natur. Regler har emellertid saknats för reduktion av studiemedlen då den studerande fortlöpande bedrivit deltidsstudier.

5.5.2 1968 års studiemedelsutrednings direktiv

Som grund för utredningens förslag ligger en inom utbildningsdepartementet upprättad promemoria i vilken vissa utgångspunkter för arbetets bedrivande angetts.

En riktning för arbetet var att begränsa rätten att deltidsstudera till dem som kunde ange rimliga skäl för att bedriva sina studier på deltid. Det skulle ankomma på utredningen att precisera vad som skulle anses som rimliga skäl.

En annan utgångspunkt var att studiemedel till deltidsstuderande skall utgå med reducerat belopp. Reduktionens storlek skulle vara beroende av den tid den studerande ägnar åt studier. Reglerna för reduktion borde enligt promemorian utformas så att antalet varianter blev begränsat.

Vidare angavs, att antalet varianter av deltidsstuderande skulle vara begränsat.

5.5.3 Studiemedelsutredningens förslag

Utredningen framhåller inledningsvis att den nya organisationen vid filosofisk fakultet inneburit att det nu finns möjlighet att registrera sig

som deltidsstuderande vid dessa fakulteter. Vid övriga eftergymnasiala utbildningslinjer saknas emellertid formellt denna möjlighet. I riksdagens beslut rörande deltidsstuderande vid filosofisk fakultet saknas emellertid definition av begreppet deltidsstuderande. Såväl utbildningsnämnder som studiemedelsnämnder är betjänta av en närmare *definition av deltidsstuderande* för att kunna pröva rätten till undervisning resp. rätten till studiemedel.

Utredningen framhåller att det finns olika grader av studieintensitet, t. ex. kvartstidsstuderande, halvtidsstuderande, trekvartstidsstuderande. Utredningen har stannat för att föreslå att antalet grupper studiemedelsberättigade deltidsstuderande begränsas till en enda nämligen deltidsstuderande, vars studier omfattar minst halvtid. Utredningen föreslår att halv normal studietakt skall krävas för att studiemedel skall kunna utgå.

Den som vid sidan av studierna har en verksamhet som kräver mer än halvtid bör kunna använda delar av fritiden för att komma upp till en studietakt motsvarande halvtid.

Avgörande skäl talar vidare enligt utredningen mot att acceptera en trekvartstidsstuderande som deltidsstuderande. Därmed skulle man uppmuntra heltidsstuderande med svaga studieresultat att registrera sig som deltidsstuderande för att få garanti för att klara minimipöäng för rätten till fortsatta studier.

Utredningen har funnit att nu gällande poängsystem med en viss modifiering bör kunna användas för att definiera en heltids- resp. deltidsstuderande. Eftersom normalstudietakten är 20 poäng per termin är normal studietakt för en deltidsstuderande den som uppnår mellan 10—20 poäng per termin.

Utredningen föreslår att den studerande vid ansökan om studiemedel själv får ange om han önskar heltids- eller deltidsstudera. En förutsättning för rätten att bedriva deltidsstudier är att *rimligt skäl* finns härför. Vad som skall anses som rimligt skäl kan enligt utredningen inte besvaras entydigt. Utredningen har därför valt att genom exemplifiering redovisa sin uppfattning av vad som bör räknas som rimliga skäl. En förutsättning för att en studerande skall få bedriva deltidsstudier är att den aktuella verksamheten vid sidan om studierna skall ha en sådan omfattning att heltidsstudier omöjliggörs. Det får således inte röra sig om en aktivitet som kan betraktas som fritidsverksamhet.

Beträffande *förvärvsarbete* säger utredningen, att den visserligen hyser betänkligheter mot vissa kombinationer av studier och förvärvsarbete men finner det svårt att dra gränser mellan olika slags förvärvsarbete.

Utredningen framhåller, att kombinationen av studier och arbete i vissa fall kan vara stimulerande speciellt då förvärvsarbetet har ett samband med studierna. I andra fall kan emellertid förvärvsarbete förhindra och försena studierna. Detta gäller framför allt då studerande befinner

sig i början av de eftergymnasiala studierna. Utan tvekan har deltidstudier större aktualitet för vuxenstuderande än för ungdomsstuderande.

En begränsning av förvärvsarbetet som ett skäl för deltidstudier skulle på ett olyckligt sätt kunna drabba de vuxenstuderande. Av den anledningen har utredningen inte velat föreslå någon begränsning, utan avsett att förvärvsarbete bör betraktas som ett rimligt skäl för deltidstudier.

Angående *uppdrag i studerandeorganisationer m. m.* föreslår utredningen att omfattande verksamhet i studentkår eller motsvarande skall anses som ett rimligt skäl för deltidstudier. Verksamheten bör dock ha en sådan omfattning att heltidsstudier omöjliggörs. Utredningen anser att engagemang i föreningar utanför studerandevärlden är angeläget. Som rimligt skäl för deltidstudier bör därför också betraktas föreningsaktiviteter som ligger utanför studenternas omedelbara intresseområde.

Utredningen förutsätter att arvode eller ersättning utgår för omfattande föreningsuppdrag. Studiemedlen får därför inte utgå för annan tid än den del som ägnas åt studier. Om fulla studiemedel skall utgå för deltidstudier skulle detta innebära en förhöjd skuldsättning för de studerande.

Enligt utredningen föreligger rimliga skäl till deltidstudier om orsaken härtill sammanhänger med faktorer som helt eller delvis ligger utanför den studerandes kontroll. Som sådant skäl anger utredningen *vård av nära anhörig* (t. ex. föräldrar, syskon och barn) vars vårdbehov ej kan tillgodoses på annat sätt, framskridet *havandeskap*, *svårare handikapp*, *långvarig sjukdom*.

Utredningen har bl. a. mot bakgrunden av idrottsutredningens betänkande (SOU 1969: 29) Idrott åt alla diskuterat *elitidrottsutövning* som rimligt skäl för deltidstudier. Idrottsutredningen har en mot 1968 års studiemedelsutredning något avvikande uppfattning. Den förra anser att elitidrottsutövning kan accepteras som en studieförseende faktor och anser att fulla studiemedel bör utgå för en lägre studieprestation. 1968 års studiemedelsutredning menar, att elitidrottsutövning bör betraktas som ett rimligt skäl för att bedriva studierna på deltid. Med detta menas då också att studiemedel bör utgå för bestridande av de verkliga studiekostnaderna. Kostnaderna för idrottsutövningen förutsätts bli täckta på annat sätt än genom studiemedel.

Utredningen finner också skäl att ge några exempel på fall då studiemedel inte bör utgå. Aktiviteter av *hobby- och förströelsekaraktär* anses således ej vara skäl för deltidstudier och bör ej berättiga till reducerade studiemedel.

Beträffande *värnpliktstjänstgöring* som skäl för deltidstudier menar utredningen att det som regel är omöjligt att under värnpliktstjänstgöringen bedriva studier av en sådan omfattning att de berättigar till deltidstudiemedel enligt de regler som utredningen tidigare ställt upp. Eftersom de studerande f. n. i vissa fall kan erhålla ett mindre studieme-

delsbelopp (i regel en femtedel av fullt studiemedel) under sin värnpliktstjänstgöring innebär utredningens förslag i denna del en mer restriktiv inställning i fråga om studiemedelstildelning för de värnpliktiga.

Utredningens uppfattning styrks av tidigare erfarenheter, som ges vid handen att mycket få studerande under sin värnpliktstjänstgöring lyckas genomföra det studieprogram de föresatt sig. Misslyckade studier under värnpliktstjänstgöring kan sedan få återverkningar i form av uteblivna studiemedel för kommande terminer.

Utgångspunkten för utredningens ställningstaganden beträffande *studiemedlens storlek* vid deltidstudier har varit att dessa bör utgå med reducerat belopp. Utredningen har mot förenämnda bakgrund och med hänsyn tagen till sin definition av deltidstudier föreslagit att studiemedel för deltidstudier normalt bör utgå med hälften av vad som utgår för heltidstudier, dvs. med 35 % av basbeloppet per termin. Bidragsdelen bör vara hälften av 875 kr. per termin. Avrundat föreslås att 440 kr. per termin utgår i studiebidrag.

Utredningen har förutsatt att den sysselsättning eller omständighet som utgör hindret för heltidstudier ger kompletterande intäkter. Om den studerande t. ex. förvärvsarbetar på deltid utgår lön. För uppdrag inom föreningslivet bör enligt utredningens uppfattning ersättning utgå. Kostnader för elitidrottsutövning bör täckas på annat sätt än genom studiemedel.

När det gäller studerande som har vård om anhörig, har barn att ta hand om eller är handikappad konstaterar utredningen att förhållandena är mer besvärliga. Utredningen anser det vara samhällets skyldighet att se till att personer av denna kategori inte tvingas leva på en alltför låg nivå för att kunna bedriva studier. Det vore emellertid fel menar utredningen att uppnå den nivån genom ett förhöjt studiestöd eftersom skuldsättningen i så fall skulle bli orimligt stor. Utredningen finner det därför nödvändigt att de sociala reformer som planeras direkt för studerande, t. ex. obligatorisk sjukförsäkring, liksom reformer som skall gälla alla och då också studerande, t. ex. organiserad barntillsyn, bättre hjälp till handikappade m. m., snarast kommer till stånd.

F. n. gäller att utbildningsbidrag enligt arbetsmarknadskungörelsen kan utgå till handikappade studerande som på grund av otillräckliga studieresultat ej kunnat erhålla fortsatta studiemedel om orsaken därtill är handikappet. Utredningen har mot bakgrunden av nu gällande bestämmelser övervägt en särbehandling av handikappade studerande. Denna skulle i så fall innebära att fulla studiemedel skulle kunna utgå trots att vederbörande inte bedriver heltidstudier. Utredningen har emellertid funnit att skuldsättningen skulle bli alltför hög. Den merkostnad som uppkommer på grund av handikappet bör enligt utredningens mening i stället täckas med bidrag från samhällets sida i särskild ordning.

Sammanfattningsvis föreslås således att en deltidsstuderande erhåller hälften av fulla studiemedel och att kostnaden för den sysselsättning eller omständighet som är orsaken till hindret för heltidsstudier ersätts på annat sätt t. ex. genom lön, ersättning från studerandeorganisation, idrottsorganisation, samhället, försäkring etc.

Utredningen framhåller dock att deltidsstuderande som inte kan klara sig på deltidsstudiemedel, bör kunna få förhöjda studiemedel för någon enstaka termin om synnerliga skäl föreligger. Som synnerliga skäl skall räknas då den studerande tvingas inskränka sig till deltidsstudier av omständigheter som står utanför den studerandes egen kontroll och om studierna inte kan finansieras på annat sätt än genom extra studiemedel. Beviljandet av extra studiemedel förutsätts ske i undantagsfall.

Beträffande *barntillägg* föreslår utredningen att barntillägget skall utgå till deltidsstuderande. Att reducera barntillägget i överensstämmelse med reduktionen av ordinarie studiemedel för deltidsstuderande skulle, menar utredningen, medföra administrativa problem och merarbete för studiemedelsnämnderna, vilket inte skulle stå i relation till vinster som reduktionen skulle medföra. Barntillägget bör därför vara lika stort för heltids- som för deltidsstuderande.

Enligt nuvarande *reduktionsregler* får en heltidsstuderande studiemedelstagare ha ett fribelopp av 5 040 kr. per år (utgörande 40 % av basbeloppet) vid ett basbelopp på 6 300 kr. Studiemedlen reduceras avtrappningsvis vid högre inkomst för att vid en årsinkomst av 18 270 kr. vara reducerade till 0 kr. Studiemedelsutredningen föreslår att deltidsstuderande (som alltså får sina studiemedel reducerade) tillåts ha ett högre fribelopp än de heltidsstuderande. Utredningen föreslår ett fribelopp av 12 600 kr. utgörande 100 % av basbeloppet per termin. Om studiemedel för deltidsstuderande skulle vara reducerade till noll vid samma totala inkomst per termin som studiemedel för heltidsstuderande, skulle fribeloppet vara något lägre eller 92,5 % av basbeloppet. Utredningen har av praktiska skäl höjt det nämnda procenttalet till 100 %.

Vidare föreslås att fribeloppet per termin för reduktion av deltidsstudiemedel mot makes inkomst sätts till 250 % av basbeloppet.

Utredningen föreslår att samma regler skall gälla för deltidsstudiemedel som för heltidsstudiemedel vad gäller reduktion av studiemedel mot egen eller makes förmögenhet, dvs. studiemedlen per termin skall reduceras med en femtedel av den del av resp. förmögenhet som överstiger sex gånger basbeloppet. Med hänsyn till fribeloppets storlek finns det enligt utredningens mening ej anledning till att sätta detta högre för deltidsstuderande.

Utgångspunkten för utredningens förslag beträffande *studielämplighetsregler* har varit den i direktiven uttryckta uppfattningen att studielämplighetsprövningen för fortsatta studiemedel till deltidsstuderande bör ske på samma grunder som för heltidsstuderande men med hänsyn

tagen till deltidsstudiernas omfattning. Av utredningens uppfattning om att en deltidsstuderande är en halvtidssuderande följer att kraven på studiemeriter för en deltidssuderande blir hälften av dem som krävs av en heltidssuderande.

Enligt utbildningskungörelsen skall en heltidssuderande uppnå minst 40 poäng på 3 terminer för att behålla rätten till undervisning. Ställs detta i relation till en deltidssuderande blir kravet 20 poäng.

För fortsatta studiemedel föreslår utredningen att deltidssuderande vid utgången av andra terminen skall ha uppnått minst 10 poäng och deltagit i undervisningen i kurser motsvarande ytterligare närmare 10 poäng. Den som har 10—15 poäng bör få studiemedel för endast en termin.

Den som vid slutet av andra studietermen inte uppfyllt kraven för erhållande av studiemedel bör ges möjlighet att ansöka om sådana med hänvisning till uppnådda studiemeriter vid ingången av tredje terminen. Enligt utredningens mening bör studerande som vid ingången av tredje terminen uppnått 13—15 poäng få studiemedel för en termin, medan den som har 16 poäng och mer bör beviljas för två terminer.

Den som efter tre terminers studier ej uppnått 20 poäng bör ej beviljas studiemedel för fortsatta studier. Har den studerande efter tre terminer uppnått 20 poäng, bör studiemedel beviljas men då blott för en termin.

För att studiemedel skall utgå under de följande terminerna, bör den studerandes studieprognos peka på att han uppnår minst 20 poäng på tre terminer. För att undvika alltför schabloniserade uppfattningar bör vid bedömningen av studiemeriterna hänsyn tas till förhållanden av personlig natur, delstudieresursernas poängtal, samt den totala studie-situationen.

Utredningen har diskuterat frågan om *övergång från heltidsstudier till deltidsstudier*. Någon begränsning i denna möjlighet finns inte enligt den nya studieordningen vid filosofisk fakultet. Utredningen anser att täta byten i studietakt förorsakar ett omfattande merarbete för studiemedelsnämnderna speciellt om byte sker från heltidsstudier till deltidsstudier. Byte av studietakt från heltids- till deltidsstudier i studiemedelsavseende bör därför endast tillåtas vid början av en termin. Om särskilda skäl förelegat för byte av studietakt t. ex. barnsörd eller sjukdom bör studiemedelsnämnderna vid sin meritprövning av förnyad ansökan ta hänsyn härtill. Utredningen föreslår däremot att det under pågående termin skall vara möjligt att erhålla fulla studiemedel för resterande del av termin vid byte från deltidsstudier till heltidsstudier.

Ledamoten Oberger har i vad avser studiemedlens storlek avgett ett *särskilt yttrande*.

Enligt Oberger bör de av utredningen föreslagna reglerna för beviljande av extra studiemedel upp till nivån för fulla studiemedel för vissa deltidsstuderande — nämligen de som vårdar anhörig, har sjukdom eller handikapp — ges en generös tillämpning. Oberger instämmer i utredningens uppfattning att fulla studiemedel enligt nuvarande ordning skulle ge dessa grupper en ovanligt hög skuldsättning men understryker att studiemedel ofta är den enda inkomstkällan för dessa studerande. I avvaktan på sociala förmåner förordar därför Oberger en generös tilldelning av extra studiemedel.

Oberger framhåller också att oförmånliga återbetalningsregler råder för vissa kategorier av studerande. Handikappade studerande men även andra kategorier studerande försenas ofta i studierna med åtföljande högre studieersättning. Oberger anser att utredningen i sitt kommande arbete bör överväga möjligheten att lösa problemet med den orimligt höga studieskuldsättningen för vissa studerande genom införande av förmånligare återbetalningsregler i särskilda fall.

5.5.4 Kommitténs för studiestöd åt vuxna (SVUX:s) yttrande

Över studiemedelsutredningens betänkande har SVUX avgett yttrande i de delar som rör frågor om studiemedel till deltidsstuderande.

SVUX diskuterar inledningsvis frågan om en *avgränsning mellan ungdoms- och vuxenstuderande*. SVUX har för sitt eget utredningsarbete ännu inte tagit ställning till denna gränsdragningsfråga. Alternativa lösningar finns. Som vuxen skulle man kunna betrakta den som uppnått viss levnadsålder eller den som har en tids yrkesverksamhet och således erfarenheter av yrkesarbete och arbetsliv.

SVUX har för sitt yttrande över studiemedelsutredningens betänkande valt att med vuxenstuderande avse den som före studierna haft en för vuxna typisk social roll — i arbetslivet eller på annat sätt. De vuxna som f. n. av ekonomiska skäl i praktiken är utestängda från studier är till stor del de som befinner sig ute i arbetslivet och till följd av sina arbetsinkomster gjort ekonomiska åtaganden som inte kan klaras med det studiesociala stöd som i dag kan erbjudas. SVUX har därför föreslagit ändringar av studiemedelsförordningen vilka skulle göra det möjligt för personer med mera normala förvärvsinkomster att med bibehållande av halvtidsarbete ändå kunna erhålla ett visst studiesocialt stöd. Detta förutsätter lättnader i de nuvarande behovsprövningsreglerna.

Med de regler studiemedelsutredningen föreslår kommer det enligt SVUX:s uppfattning att bli nära nog omöjligt att kombinera halvtidsarbete och studier eftersom den inkomst som följer av halvtidsarbete medför att studiemedlen kraftigt reduceras.

Kommittén framhåller dock att en följd av SVUX:s förslag kan tän-

kas bli att universitets- och högskolestuderande som ej tidigare förvärvat arbetat genom generösare regler för behovsprövningen i större utsträckning skulle ta deltidarbete. Därmed skulle studieeffektiviteten minska liksom också genomströmningshastigheten. Bakom en sådan studieordning skulle då ligga en önskan från den studerandes sida att under studietiden — om än förlängd — få en högre levnadsstandard. Frågan om det är effektivt eller inte att heltidsstudera kan emellertid inte ses entydigt. För många individer kan det innebära pedagogiska och psykologiska fördelar att bedriva studier på deltid om man upplever kontakter med andra miljöer än studierna som stimulerande. För denna kategori kan heltidsstudier i värsta fall leda till försämrade studieresultat. SVUX understryker emellertid att en av förutsättningarna för att deltidstudier skall bli lika effektiva som heltidsstudier är att läroanstalterna anordnar kurser speciellt för deltidstudier. Där så har skett syncs erfarenheterna vad studieeffektiviteten beträffar inte vara dåliga vid en jämförelse med heltidsstudier.

SVUX tar också upp en annan aspekt på frågan om hel- eller deltidstudier. Samhället verkar i dag totalt sett styrande till förmån för heltidsstudier, bedrivna i ungdomsåren. Den som studerar koncentrerat i ungdomsåren har som regel bättre möjligheter till goda arbets- och lönevillkor än den som börjar förvärvsarbete tidigt. Dessutom förstärks den nämnda styreffekten genom de regler som gäller för beviljande av studiestöd.

SVUX ifrågasätter således mot den här angivna bakgrunden om man inte bör lätta på den starka styrning mot heltidsstudier i ungdomsåren som f. n. råder. De eventuella nackdelar som finns med en sådan ändring anser SVUX uppvägs av de samtidiga fördelar som en kombination av arbete och studier ger.

Studiemedelsutredningen har föreslagit att som *villkor för deltidstudier* skall finnas rimligt skäl. SVUX däremot anser att det bör överlåtas åt de studerande själva att avgöra om de vill bedriva studierna på hel- eller deltid. Om det i det enskilda fallet är en bra eller dålig lösning att bedriva deltidstudier kan knappast avgöras av en myndighet. SVUX understryker emellertid att den studerande självfallet bör få hjälp av studierådgivare eller liknande. En annan begränsning kan bestå i det faktum att deltidskurser inte finns organiserade på universiteten; ett problem som emellertid måste lösas av universitetsorganisationen.

SVUX har kommenterat studiemedelsutredningens förslag innebärande att svårare handikapp, långvarig sjukdom eller konvalescens skall berättiga till deltidstudiemedel. SVUX utgår här ifrån att man inte avser att sådana studerande med svårare handikapp, som nu erhåller utbildningsbidrag genom länsarbetsnämnderna, i framtiden i stället skulle försörja sig med deltidstudiemedel. SVUX skulle finna det olyckligt om sjuka och konvalescenter i framtiden hänvisats till att försörja sig

på deltidsstudiemedel. Denna lösning borde i så fall vara förbehållen de fall då halv sjukpenning utgår.

SVUX har som bakgrund för sina förslag beträffande *reduceringsregler för studiemedel vid deltidsstudier* gjort vissa beräkningar på basis av studiemedelsutredningens förslag. Av dessa framgår att heltidsarbetande (gift, ett barn, make saknar inkomst) med en årsinkomst av upp till 18 000 kr. erhåller en högre levnadsstandard om dessa personer i stället deltidsstuderar, och därvid bibehåller halva årsinkomsten kompletterat med halvt studiemedel. Den som haft inkomster över 18 000 kr. (gift, ett barn, make saknar inkomst) såsom heltidsarbetande får däremot vid halvtidsarbete och halvtidsstudier vidkännas en sänkning av levnadsstandarden. Särskilt stor blir denna standardsänkning vid inkomstnivåer (avseende halvtidsarbetet), då även studiemedlen börjar reduceras.

De nyssnämnda reglerna kommer enligt SVUX:s uppfattning inte att underlätta för dem som redan befinner sig i förvärvslivet att övergå till studier på deltid. Därtill är den levnadsstandardsänkning som redan i låga inkomstlägen drabbar den studerande alltför stor.

Enligt SVUX:s uppfattning finns det därför skäl att väsentligt höja den gräns för den egna inkomsten vid vilken deltidsstudiemedlen börjar reduceras. Vidare bör det procenttal sänkas varmed studiemedlen reduceras vid höjning av den egna inkomsten. SVUX:s förslag innebär att fribeloppet vad avser egen inkomst för deltidsstudiemedel bestäms till tre basbelopp per år, dvs. ett och ett halvt basbelopp per termin. Vid ett basbelopp på 6 300 kr. blir fribeloppet 18 900 kr. per år resp. 9 450 kr. per termin. Studiemedlen bör därefter reduceras med 30 % av den del av den egna inkomsten som överstiger fribeloppet.

SVUX:s förslag bör också ses i förhållande till dem som är heltidsstuderande. Om en heltidsstuderande kan förvärvsarbeta i en omfattning som gör att han kan ha en bruttoårsinkomst av t. ex. 15 000 kr., så skulle han blott erhålla 2 150 kr. i studiemedel (enligt de reduktionsregler som fortfarande skulle gälla för heltidsstuderande). Om han däremot vore deltidsstuderande och behandlades enligt de regler SVUX föreslår skulle han erhålla 4 410 kr. SVUX anser att sådana skillnader inte är rimliga men framhåller att det knappast är realistiskt att tänka sig förvärvsarbeta i en sådan utsträckning med följande årsinkomst att inte den aktuella sysselsättningen inverkar på studierna i sådan grad att det faktiskt blir fråga om deltidsstudier. SVUX föreslår därför att heltidsstuderande med inkomster över en viss nivå — nämligen den där deltidsstuderande eljest skulle erhålla det bättre studiestödet — bör erhålla studiestöd som om de vore deltidsstuderande. SVUX föreslår att den nivån fastställs till två basbelopp. De fribelopp som f. n. gäller för heltidsstuderande, nämligen 0,8 basbelopp per år eller med ett basbelopp av 6 300 kr. 5 040 kr. per år, föreslår SVUX bli bibehållna.

SVUX har vidare framlagt förslag till förändring av reglerna för re-

duktion av studiemedel vid heltidsstudier. Enligt nuvarande regler gäller att studiemedlen reduceras med två tredjedelar av den del av den egna inkomsten som överstiger fribeloppet. SVUX anser att dessa regler slår hårt eftersom en ensamstående därigenom får sina studiemedel reducerade redan vid inkomster över fribeloppet. För gifta studerande med barn där make saknar inkomst startar samma reduktion vid inkomst som överstiger 10 000 kr. SVUX föreslår att heltidsstudiemedel skall reduceras med 60 % av den del av den egna inkomsten som överstiger fribeloppet.

SVUX:s förslag avseende reduceringsreglerna kan sammanfattas: för heltidsstuderande gäller oförändrat fribelopp. Studiemedlen reduceras därefter med 60 % i stället för två tredjedelar av den del av inkomst som överstiger fribeloppet.

För deltidstuderande gäller ett nytt fribelopp nämligen tre basbelopp per termin mot av studiemedelsutredningen föreslagna två. Reduktionsreglerna för deltidstuderande föreslår SVUX utformas så att studiemedlen reduceras med 30 % av den del som överstiger fribeloppet (tre basbelopp) mot av studiemedelsutredningen föreslagna två tredjedelar av den del av inkomsten som överstiger basbeloppet (två basbelopp). För att inte alla heltidsstuderande skall registrera sig som deltidstuderande med därav följande förmånligare ekonomiska villkor föreslår SVUX att alla studerande med egen inkomst över två basbelopp skall erhålla studiemedel som om de vore deltidstuderande.

Beträffande *behovsprövningen mot makes inkomst samt egen och makes förmögenhet* har SVUX t. v. ingen erinran. Nämnada frågor behandlas närmare under SVUX:s fortsatta arbete.

Beträffande *studiemeritkraven* ansluter sig SVUX till studiemedelsutredningens definitionsmetod, nämligen att utgå ifrån att den studerande skall uppnå viss studieprestation per termin.

Studiemedelsutredningens förslag att som heltidsstuderande räkna den som avser att uppnå 20 poäng per termin vid filosofisk fakultet ansluter sig SVUX till i princip. SVUX förordar samtidigt att denna regel tillämpas med urskiljning. Särskilt vad gäller vuxenstuderande kan viss toleransgräns vara önskvärd eller nödvändig. För sonliga kan det vara problem med att erhålla full tjänstledighet under perioder som exakt sammanfaller med terminsgränserna att erhålla barnpassning under exakt samma period osv.

De omständigheter som nämnts i det föregående äger än större giltighet när det gäller deltid- än heltidsstudier. Det torde snarare vara regel än undantag att den som vid filosofisk fakultet vill bedriva halvtidsstudier inte kan åstadkomma en kombination som under vardera terminen ger precis 10 poäng. Troligen kan han åstadkomma kombinationen 9+11 eller 8+12 poäng. Med studiemedelsutredningens förslag skulle han därvid bara kunna få halvtidsstudiemedel under en av terminerna, nämligen då han når över 10 poäng. Däremot finner SVUX det rimligt att

deltidsstudiemedel endast beviljas den som under en termin nått 8 poäng eller som under två terminer i följd ayser att uppnå minst 20 poäng.

SVUX har också berört *situationen för de korttidsstuderande*. F. n. saknar de korttidsstuderande möjligheter att erhålla studiemedel. SVUX anser att denna fråga bör behandlas samtidigt som förslaget om studiestöd till deltidsstuderande bereds. Eftersom behovsprövningsreglerna är uppbyggda så att hänsyn tas till den inkomst en studerande har under hela kalenderhalvåret, undanröjs som regel möjligheten att under en kortare period erhålla studiemedel. SVUX:s behovsprövningsregler sådana de föreslagits tidigare ger effekter även för de korttidsstuderande som enligt SVUX är godtagbara.

SVUX har i sitt yttrande begränsat sig till att beröra de deltidsstuderande inom studiemedellssystemet. SVUX framhåller emellertid att det även inom de skolformer som sorterar under studiehjälpssystemet finns stora grupper deltidsstuderande, som vore betjänta av att motsvarande förändringar vidtas inom studiehjälpssystemet. Särskilt gäller detta vuxenstuderande, dvs. personer som räknas som s. k. äldre studerande. SVUX har dock avstått från att ta upp denna fråga eftersom arbetet f. n. pågår för att överföra s. k. äldre studerande inom studiehjälpssystemet till studiemedellssystemet.

Till SVUX:s yttrande har ledamoten Ulf Larsson avlämnat ett *särskilt yttrande*. Larsson föreslår i detta att i avvaktan på hur studiefinansieringen för vuxna skall lösa utvidgningen av studiestödet — enligt det generella regelsystem som kommittén förordat — skall avse de personer som efter en längre tids förvärvsarbete återupptar studierna. En anknytning till en åldersgräns (förslagsvis 25 år), eventuellt också krav på viss tids yrkesverksamhet, där därför ske. En sådan provisorisk avgränsning stämmer med de principer som följts i fråga om kompetensutredningens förslag.

När det gäller vilka kategorier som inom ungdomsutbildningen bör få studiemedel för deltidsstudier bör man enligt Larssons mening följa förslaget från 1968 års studiemedelsutredning.

5.5.5 Sista ansökningsdag för studiemedel

1968 års studiemedelsutredning har haft i uppdrag att med förtur behandla frågan om sista ansökningsdag för studiemedel. Bakgrunden till uppdraget är den stora anhopningen av studiemedelsansökningar vid slutet av terminerna då nämnderna samtidigt har att behandla ärenden för den innevarande och kommande terminen. Ansamlingen av ansökningar har stundom medfört stora förseningar, vilket lett till stark kritik från studenternas sida. Såväl centrala studiehjälpsnämnden som studiemedelsnämnderna har framfört önskemål om att utredningen lägger fram förslag på detta område.

Enligt nuvarande regler kan ansökan om studiemedel inlämnas när som helst under terminen. Studiemedlen måste dock lyftas före utgången av den termin för vilken de beviljats. Denna bestämmelse har föranlett centrala studiehjälpsnämnden att utfärda vissa tillämpningsföreskrifter enligt vilka studiemedelsansökan för vårterminen skall vara ingiven till studiemedelsnämnden före den 1 juni och för höstterminen före den 1 december.

Utredningen har för sina ställningstaganden undersökt vilka kategorier av studerande som företrädesvis inlämnar sin ansökan i slutet av den termin för vilka studiemedel söks. Utredningen har därvid funnit olika motiv för en sen ansökan. Det är för det första studerande som på grund av svaga studieresultat väntat med att lämna in ansökan i hopp om att meritera sig under pågående termin för att erhålla studiemedel för densamma. Det är för det andra studerande som på grund av otillräckliga studiemeriter fått avslag på ansökan tidigare under terminen och önskar göra ännu ett försök sedan ytterligare studiemeriter uppvisats. För det tredje är det studerande som tidigare trott sig kunna klara sig helt utan studiemedel eller tidigare sökt och erhållit partiella studiemedel.

Av de sent inkomna ansökningarna är merparten att hänföra till de två första kategorierna. Utredningen hänvisar till redan tidigare uttalade principer att studiemedel beviljas för kommande prestationer inte som premie för redan utförda. Utredningen vill dock inte bortse ifrån att meriter som åstadkommit under en termin kan visa på en god studieprognos. Utredningen menar emellertid att ansökan ändå inte bör kunna inlämnas så sent på terminen som nu är fallet. Beträffande den tredje kategorin är utredningen av den uppfattningen att det är viktigt att den enskilda studerande planerar sin ekonomi. Utredningen tror inte att det skulle vara av någon avgörande betydelse för denna kategori om sista ansökningsdatum sattes en eller ett par månader före terminsskiftet.

Utredningen har undersökt frekvensen studiemedelsansökningar vid skilda månader under terminen. Av undersökningen framgår att antalet ansökningar efter den 31 mars resp. den 30 september är relativt litet. Utredningen har emellertid valt att skapa en extra marginal och föreslår att sista ansökningsdatum i studiemedelsförordningen fastställs till den 15 april resp. den 31 oktober.

Inom studiemedelssystemet finns utbildningslinjer vid vilka studierna påbörjas efter den 15 april resp. den 31 oktober. Vidare förekommer det att studerande även i andra fall påbörjar sina studier efter den 15 april resp. den 31 oktober. Det är då rimligt att ansökan får inges efter nämnda data. Utredningen föreslår att ansökan i dessa fall får inlämnas inom 14 dagar från det att studierna påbörjades. Annan studerande bör också, om särskilda skäl föreligger, kunna få ansökan, som ingetts efter den 15 april resp. den 31 oktober, upptagen till prövning.

5.5.6 Remissyttranden

Studiemedelsutredningens förslag att studiemedel i framtiden skall kunna utgå för deltidstudier tillstyrks av remissinstanserna. *UKÄ* framhåller bl. a. att en närmare precisering av de studiesociala villkoren för de deltidstuderande är angelägen mot bakgrund av en förväntad ökning av antalet deltidstuderande. *LO* betonar starkt att de föreslagna ökade valmöjligheterna mellan deltid- och heltidsstudier i huvudsak kommer de studerande på eftergymnasial nivå till del. Dessa utgör en ytterst begränsad andel av de vuxenstuderande. *LO* anser därför att samma möjligheter som de föreslagna bör tillkomma även dem som bedriver deltidstudier på förgymnasial och gymnasial nivå.

Studiemedelsutredningen och *SVUX* har stannat på olika ståndpunkter när det gäller frågan om rimliga skäl skall krävas för rätten att få studiemedel för deltidstudier. Studiemedelsutredningen har förordat att sådana skäl skall krävas, medan *SVUX* har ansett att det skall överlåtas åt den enskilde att avgöra om studierna skall bedrivas på hel- eller deltid. Inom *SVUX* har i ett särskilt yttrande förordats att för ungdomsstuderande bör en prövning göras av om rimliga skäl föreligger.

Flertalet remissinstanser stöder förslaget att den enskilde själv skall få avgöra denna fråga. *SÖ* anser att studiemedelsutredningen gjort en alltför snäv bedömning och att en prövning av studiemedelsansökningarna till deltidstudier skulle föra med sig en alltför stor arbetsbelastning för studiemedelsnämnderna. Bland övriga remissinstanser som stöder förslaget från *SVUX* kan nämnas *TCO* och *SACO*.

SFS anför bl. a. följande.

Enligt *SFS*'s mening är det omöjligt att avgöra vilka aktiviteter som i kombination med studier är de mest önskvärda ur såväl individens som samhällets synpunkt. 1968 års studiemedelsutrednings exemplifiering och överväganden i samband därmed visar också tydligt svårigheten att fastställa rimliga skäl. Utredningen har själv anfört att det inte går att enkelt och entydigt ange vad som kan betraktas som rimliga respektive orimliga skäl. Det blir studiemedelsnämnderna som, utöver den uppräknade som finns i utredningen kommer att tvingas avgöra vilka skäl som kan anses rimliga. *SFS* anser därför i enlighet med *SVUX*' förslag att man bör överlåta åt den enskilde individen att avgöra om han vill bedriva studier på hel- eller deltid. Studiemedel vid deltidstudier bör utgå till den som vid ansökningstillfället själv anger att ansökan gäller deltidstudier.

CSN pekar i sitt yttrande på att det är möjligt att ett genomförande av *SVUX*'s förslag skulle medföra ökat upptagande av förvärvsarbete bland ungdomsstuderande. För många skulle detta säkerligen innebära enbart positiva effekter. Erfarenheterna från studiemedelsnämndernas verksamhet talar å andra sidan för att förvärvsarbete vid sidan av studier i många fall är splittrande. Den bristande planering som ofta följer av engagemang åt olika håll kan bidra till mindre god studieframgång. Hu-

vudparten av de ungdomsstuderande torde enligt CSN behöva ägna en heltidsinsats åt sina studier för att nå bästa resultat.

Studiehjälpsnämnden anför vidare.

Registreringssystemet vid fil. fak. gör det möjligt för heltidsstuderande att när han så önskar övergå till deltidstudier. SVUX förslag kommer att stimulera till deltidstudier. I ett skede, när den nya studieordningen vid fil. fak. är under uppbyggnad, kan konsekvenserna av ett ökat skiftande mellan hel- och deltidstudier bli olyckliga.

F. n. förekommer kurser för deltidstuderande endast i mycket liten utsträckning vid fil. fak.; vid andra lärosäten inte annat än i undantagsfall. Den undervisning som alltså är uppbyggd för heltidsstudier kan den deltidstuderande knappast tillgodogöra sig på ett tillfredsställande sätt. Planeringen av de kommande studierna är därför särskilt viktig för denna grupp. Det är önskvärt att man i informationen om möjligheterna till deltidstudier även framhåller vikten av kontakt med studievägledaren innan studierna påbörjas.

CSN anser det synnerligen angeläget, att en utvidgning av det studie-sociala stödet sker till vuxengrupperna. SVUX har inte begränsat sitt förslag till någon viss kategori. Motivet härför har ingående belysts i yttrandet. Av detta framgår vilka svårigheter som infinner sig, så snart man närmar sig avgränsningsproblemet. Med hänsyn till svårigheterna att åstadkomma en rättvis gränsdragning mellan de båda grupperna finner CSN att SVUX:s alternativ är den lösning som man bör välja med tanke på de vuxenstuderande.

Även UKÄ diskuterar de problem som kan uppstå vid universiteten och framhåller bl. a. följande.

Vid ett ställningstagande i denna fråga måste enligt UKÄ:s mening beaktas dels kostnadsaspekterna, men dels även önskvärdheten att erbjuda vuxna förvärvsarbetande sådana studieekonomiska betingelser, att de ser sig kunna ta tillvara de vidgade möjligheter till högre studier, som samhället vill erbjuda dem. Från den sistnämnda synpunkten sett ter sig SVUX' förslag rimligt avvägt. Att å andra sidan låta de av SVUX föreslagna, relativt liberala reglerna gälla alla deltidstuderande, sålunda även studerande i 20-årsåldern, blir dels kostnadskrävande, dels knappast helt rättvist med hänsyn till gruppen heltidsstuderande ungdomar. Vid en vägning av dessa synpunkter mot varandra har UKÄ efter viss tvekan likväl stannat för att förorda SVUX' förslag. UKÄ:s tveksamhet beror dels på att de ekonomiska konsekvenserna av förslaget inte utretts, dels på att heltidsstuderande därigenom kan stimuleras att övergå till deltidstudier. Den senare konsekvensen av SVUX' förslag kan dock ur andra aspekter te sig positiv, nämligen med hänsyn till att förvärvsarbete parallellt med studierna kan göra dessa mer meningsfulla. Å andra sidan skulle SVUX' förslag, om det anknyts till viss ålder och eventuellt även krav på viss tids yrkesverksamhet, skapa svåra gränsdragningsproblem och medföra att studiemedel för studerande i samma studiesociala situation men i olika ålder beräknas enligt olika regler.

Till de remissinstanser som ställer sig tveksamma till att generellt utvidga rätten till deltidstudier på sätt SVUX föreslagit hör LO som dock tillstyrker förslaget från SVUX i fråga om de vuxenstuderande.

I flera yttranden har frågan om studiestödet till de handikappade tagits upp. *Handikapputredningen* påpekar att frågan om de handikappades studiefinansiering behandlas i en arbetsgrupp, vari ingår företrädare från riksförsäkringsverket, arbetsmarknadsstyrelsen, centrala studiehjälpsnämnden och handikapputredningen. Utredningen finner det för sin del mest naturligt att en handikappad som på grund av sitt handikapp studerar på deltid bör få oförminskade studiemedel. CSN anser att personer som på grund av handikapp måste hålla en lägre studietakt bör hänföras till gruppen heltidsstuderande för vilka särskilda hänsynstaganden skall kunna ske. Nämnden anser att möjligheterna för dessa studerande att erhålla utbildningsbidrag bör vidgas.

Vad gäller *reduktionsreglerna* tillstyrker flertalet remissinstanser förslaget från SVUX.

TCO anser att många vuxnas möjligheter till deltidstudier inte kommer att kunna infrias om man tillämpar studiemedelsutredningens förslag. TCO understryker att de av SVUX framlagda förslagen måste betraktas som en provisorisk anpassning inom ramen för nuvarande studiemedelssystem.

Som nämnts i det tidigare pekar UKÄ i sitt yttrande på de kostnads-mässiga konsekvenserna av SVUX:s förslag. Även CSN håller för troligt att detta förslag innebär en väsentlig förstärkning av studiestödet.

SACO har i sitt yttrande lagt fram en alternativ lösning till reduktionsregler. Enligt organisationen får man med de av SVUX föreslagna reglerna räkna med att personer, som annars skulle ha studerat på heltid, lockas till deltidstudier. Det kan inte, framhåller SACO, ligga i samhällets intresse att stimulera till förlängningar av utbildningstiden.

SACO föreslår en enhetlig avtrappningsregel för heltids- och deltidstuderande. För heltidsstuderande bör fribeloppet höjas till 1,0 basbelopp per år. Studiemedlen bör sedan reduceras med 50 % av det överskjutande beloppet. De upphör då att utgå vid en inkomst av ca 24 000 kr. för ogift i nuvarande penningvärde. Avtrappningsreglerna för deltidstuderande ansluter till dem för heltidsstuderande, varvid fribeloppet sätts till 2,4 basbelopp per år.

Meritprövningen för deltidstuderande bör enligt CSN ansluta sig till de regler som f. n. gäller för heltidsstuderande och stå i proportion till dessa. Från denna synpunkt är studiemedelsutredningens förslag till meritvärderingsregler något hårdare än de regler som CSN utfärdat för heltidsstuderande. Dessa regler byggde på förslag av 1968 års studiemedelsutredning. Det bör ankomma på CSN att utfärda anvisningen om meritprövningen för deltidstuderande. I sak motsvarande synpunkter har anförts även av andra remissinstanser.

Förslaget om att införa *sista ansökningsdag* för studiemedel har i allmänhet godtagits av remissinstanserna. Förslaget tillstyrks helt av bl. a. CSN. *Studiemedelsnämnden i Uppsala* framhåller att de ansök-

ningar som kommer in efter den 15 april resp. 31 oktober är av sådan art att de fordrar en mer ingående prövning än vad som normalt är fallet. Nämnden tillstyrker därför utredningsförslaget men anser att sista ansökningsdatum bör vara den 15 april och 15 november. Även UKÄ har förordat denna tidsgräns.

SFS anser att man främst bör pröva möjligheten att genom ökade resurser till studiemedelsnämnderna komma tillrätta med problemen. Om det, efter en undersökning av resultatet, visar sig att det absolut inte går att lösa de långa behandlingstiderna på annat sätt, kan SFS till nöds acceptera en förändring av sista ansökningsdag enligt förslaget.

6 Föredraganden

6.1 Inledning

Under 1960-talet har det svenska skolväsendet undergått en genomgripande omdaning som lett till bl. a. en väsentligt höjd utbildningsnivå hos ungdomarna. Parallellt härmed har samhället gjort stora insatser för att bygga ut de vuxnas möjligheter till utbildning. Syftet är därvid främst att brygga över utbildningsklyftorna mellan de unga som har en minst nioårig utbildning och de något äldre av vilka flertalet har en endast sex- till sjuårig grundutbildning. Genom de insatser som gjorts har skapats förutsättningar för ett mångsidigt utbud av utbildning som väl kan tillgodose de utbildningssökandes önskemål. Vuxenutbildning har nått en betydande omfattning. Sålunda samlade studiecirkelverksamheten budgetåret 1969/70 drygt 1,5 milj. deltagare (brutto). Elevantalet vid de statliga skolorna i Norrköping och Härnösand uppgår till ca 6 000. Kommunal vuxenutbildning samlar omkring 166 000 elever. Arbetsmarknadsutbildningen har under de senaste tio åren nästan tiodubblats och omfattar ca 100 000 deltagare per år. Folkhögskolan har numera uppnått ett elevantal om ca 22 000 (inkl. ämneskurser). Totalt deltar mer än 1 milj. vuxna i någon form av vuxenutbildning.

Men många av de vuxna som har störst behov av utbildning nås fortfarande inte av vuxenutbildningen. Statsmakternas insatser för förbättrad vuxenutbildning har därför under senare år i hög grad inriktats mot att stödja sådana aktiviteter och insatser som riktar sig till dem som har den svagaste skolorunderbyggnaden. Den alltmer omfattande arbetsmarknadsutbildningen, den betydande satsningen på vuxenutbildning via radio och TV, den kraftiga höjningen av statsbidragen till folkbildningsverksamheten (speciellt till cirklar i ämnen på grundskolnivå), stödet till fackföreningsrörelsens studieverksamhet samt försöksverksamheten med uppsökande verksamhet i syfte att förbättra metoderna att nå ut till nya grupper — allt detta är insatser för att åstadkomma ändamålsenligare utnyttjande av vuxenutbildningsresurserna.

Stödet till den kommunala vuxenutbildningen är en betydande del av statens insatser för förbättrad vuxenutbildning. Denna studieform har ökat mycket markant i omfattning. I dag anordnar mer än 300 kommuner vuxenutbildning motsvarande grundskolans högstadium, fackskolan och gymnasiet mot ca 30 för tre år sedan. Till de kommunala vuxenskolorna söker sig allt fler personer, en mycket stor del efter jämförelsevis lång yrkesverksamhet. Av deltagarna är närmare en tredjedel över 35 år. Medianåldern är inemot 30 år. Likväl finns avsevärda brister. Formellt står utbildningen öppen för alla. Erfarenheterna visar att utbildningsmässigt redan gynnade grupper utnyttjar möjligheterna i betydande utsträckning medan de som har det största behovet av utbildningen är förhållandevis få. Jag anser det mot denna bakgrund nödvändigt att mer målmedvetet inrikta den kommunala vuxenutbildningens resurser för att tillgodose dem som bäst behöver utbildningen. Detta kräver dels en prioritering av utbildningen på grundskolstadiet, dels aktivare insatser vid intagningen av de studerande. Jag återkommer härtill i det följande.

Frågor som berör vuxenutbildningen har som jag redovisat i det föregående i icke obetydlig utsträckning behandlats inom forskningen. Ett stort intresse har också visats i den allmänna debatten. Inom kort lämnas ytterligare bidrag som kan ge värdefulla impulser för det fortsatta arbetet. Jag avser dels en ny LO-rapport om vuxenutbildningen, dels pedagogikutredningens kommande betänkande om forskning och utvecklingsarbete på vuxenutbildningens område.

Enligt min mening hör en fortsatt utbyggnad av utbildningsmöjligheter för de vuxna till de mest centrala uppgifterna inom utbildningsområdet. Stora frågor återstår att lösa inom vuxenutbildningens område. Det är angeläget att samhället successivt, i takt med att våra resurser ökar, löser dessa problem.

Flera utredningar behandlar frågor av central betydelse inom vuxenutbildningsområdet. I samband med U 68:s och SVUX:s arbete kan vittgående ändringar i utbildningssystemets och studiestödets struktur aktualiseras. Genom detta utredningsarbete sker en kontinuerlig översyn av vuxenutbildningen. Såsom jag anförde i prop. 1970: 35 överväger man inom skolöverstyrelsen en enhetlig organisation för handläggningen av vuxenutbildningsfrågor. Om en sådan organisation genomförs kan vuxenutbildningen i framtiden främjas på ett bättre sätt än hittills.

6.2 Kommunal och statlig vuxenutbildning

På grundval av statsmakternas beslut år 1967 fattades bl. a. beslut om att inom det kommunala skolväsendet anordna vuxenutbildning enligt läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskola och gymna-

sium; deltidskurser inom yrkesskolans ram ordnades redan tidigare av många kommuner. Dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet berörde i prop. 1967: 85 frågan om kommunerna skulle åläggas skyldighet att anordna vuxenutbildning. Han framhöll att han hyste tilltro till de kommunala organens vilja och förmåga att utan ett formligt åläggande i lag skapa studie- och utbildningsmöjligheter även för de vuxna. Vi kan nu överblicka resultatet av tre års verksamhet. Läsåret 1967/68 fanns kommunala kvällsgymnasier på ca 30 orter. I dag anordnas kommunal vuxenutbildning på ca 300 orter. Nettoantalet elever i ämneskurserna utgjorde hösten 1970 ca 87 000 och i yrkesskolkurserna ca 79 000. Den kvantitativa utvecklingen har sålunda gått mycket snabbt. Kommunerna har alltså engagerat sig starkt även för denna del av vuxenutbildningen.

Det finns en rad olika motiv för att anordna utbildning för vuxna. De vuxna som i unga år inte fick del av de då begränsade utbildningsmöjligheterna är en självklar målgrupp. Som redovisats tidigare i samband med redogörelsen för åldersfördelningen inom den kommunala vuxenutbildningen, söker sig en betydande andel äldre till denna utbildning. Många av dem har behov av att förbättra sin utbildning för att möta strukturförändringarna i samhället. Men även bland de yngre finns det många som kan åberopa goda skäl för att vinna inträde i den kommunala eller statliga vuxenutbildningsorganisationen. Jag vill peka på dem som vill ha förlängd undervisning efter det att de fått slutbetyg från mindre studiekurs i gymnasieskolans treåriga linjer liksom på dem som behöver komplettera för att få behörighet till högre utbildning. Det bör i detta sammanhang påpekas att även under den senare hälften av 1960-talet åtskilliga ungdomar lämnat utbildningsväsendet med endast sju- eller åttaårig folkskola.

Som jag ofta framhållit är det angeläget att våra tillgängliga resurser i första hand riktas in mot sådana grupper som har en ofta kort och otillfredsställande grundutbildning. Beslutet i anledning av prop. 1970: 35 om prioriterade studiecirkel var ett viktigt steg att nå detta syfte. Det är angeläget att också genom insatserna inom den kommunala och statliga vuxenutbildningen nå dessa grupper. Detta mål kan enligt min bedömning lättast nås på två vägar. För det första bör man ge företräde åt kurser på grundskolnivå. Därvid bör man i första hand vända sig till personer med kortare utbildning än nio år. För det andra bör införas ett intagningsystem för kurser på gymnasieskolnivå som gynnar de utbildningsmässigt eftersatta. Jag återkommer härtill i det följande.

De kommunala vuxenskolornas utbildningsprogram bör fr. o. m. budgetåret 1972/73 anpassas till de förändringar som för ungdomsutbildningens del beslutats för grundskolan och gymnasieskolans tvååriga ekonomiska, sociala och tekniska linjer. Några ändringar i övrigt avser jag f. n. inte att föreslå i utbildningsprogrammet. Jag avser

att i annat sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att uppdra åt skolöverstyrelsen att komma in med förslag till härav föranledda ändringar.

Det bör ankomma på skolöverstyrelsen att medge kommun att anordna vuxenutbildning. Inom de ramar som jag avser att föreslå bör det däremot stå kommunen fritt att besluta vilka kurser som skall anordnas inom den kommunala vuxenutbildningen. Jag förordar därför att rätten att besluta i dessa avseenden decentraliseras till skolstyrelsen.

Utbildningsvolymen inom vuxenutbildningen har som jag redovisat i det föregående vuxit starkt. Detta gäller särskilt om grundskolorna, ett förhållande som jag finner glädjande.

Även om grundskolorna vuxit mycket utgör de en relativt liten del av den totala volymen inom den kommunala vuxenutbildningen. Som jag i det föregående framhållit är det angeläget att särskilt inrikta sig på de lågutbildade. Grundskolorna bör därför ytterligare prioriteras. För att göra detta möjligt är det enligt min mening nödvändigt att hålla igen expansionen på det gymnasiala stadiet. När det gäller grundskolor anser jag att tillträdet skall vara fritt för sökande med kortare utbildning än nio år och för sökande som har nioårig utbildning men behöver komplettera sin utbildning. Detta kan t. ex. gälla personer som genomgått tvåbokstavig linje på grundskolan enligt 1962 års läroplan. Däremot bör de som redan har utbildning från flickskola, folkhögskola, gymnasium, fackskola eller motsvarande inte tas emot annat än om det inte medför extra kostnader för statsverket.

För vuxenutbildningen på gymnasieskolnivå räknar jag med en ökning av resurserna med 10 % för nästa budgetår. Tekniskt bör detta ske så att ökningen beräknas i förhållande till antalet undervisningstimmar under läsåret 1970/71. Vad jag här anfört avser den genomsnittliga ökningen i hela riket. Utbyggnaden varierar emellertid beträffande den kommunala vuxenutbildningen på gymnasieskolstadiet mellan olika kommuner. Det är angeläget att man når en jämnare fördelning inom landet. På gymnasieskolstadiet bör man vidare särskilt inrikta sig på att yrkesinriktade kurser kommer till stånd. Det ankommer på Kungl. Maj:t att meddela närmare bestämmelser i dessa frågor.

Det bör ligga i kommunernas hand inte bara att bestämma utbudet av kurser utan också att besluta om själva intagningen. Jämfört med vad som gäller i fråga om ungdomsutbildningen måste vid intagningen beaktas ytterligare en rad förhållanden. Hänsyn till tidigare studieresultat i form av betyg bör i första hand tas när det gäller att informera den sökande om hans förutsättningar att följa en viss kurs. Med hänsyn till utbildningens uppgift är det vid urval mellan konkurrerande sökande nödvändigt att beakta främst den enskildes behov av och syfte med den avsedda utbildningen. I en sådan bedömning kommer bl. a. ålder och brister i tidigare utbildning att ha betydelse.

Vad jag här anfört visar att det, är förenat med stora svårigheter att ge enkla och schabloniserade regler för intagningen till vuxenutbildningen. Det måste bli fråga om en prövning som tillåter att individuella hänsyn kan tas. En sådan prövning ställer krav på kunskaper om den sökandes personliga och sociala situation, liksom kännedom om lokala förhållanden. Dessa syften torde bäst nås genom en lokalt förankrad intagningsprocedur. Det bör därför vara en uppgift för kommunerna att med ledning av de allmänna riktlinjer, till vilka jag återkommer i det följande, svara för intagningen. I takt med att erfarenheter vinnas kan det naturligtvis bli aktuellt att meddela mer generella bestämmelser.

Intagningen till ämneskurserna handhas f. n. av ungdomsutbildningens intagningsnämnd. Med hänsyn till vad jag nyss anfört bör man nu gå över till ett system med en särskild intagningsnämnd för vuxenutbildning inom kommunerna. I denna nämnd, som bör svara för intagningen för hela det kommunala vuxenutbildningsområdet, bör ingå personer med erfarenhet från vuxenutbildningsområdet. Flera kommuner har i dag upprättat s. k. vuxenutbildningsråd, en utveckling som jag i prop. 1970: 35 ställt mig positiv till. Utvecklingen beträffande inrättande av vuxenutbildningsråd är emellertid ojämn. Jag finner det angeläget att kommunerna inrättar sådana organ. I syfte att större likformighet skall nås i fråga om vuxenutbildningsrådets verksamhet har jag för avsikt att i annat sammanhang föreslå Kungl. Maj:t att uppdra åt skolöverstyrelsen att ta initiativ till en konferens mellan berörda myndigheter, Svenska kommunförbundet och andra berörda organisationer i denna fråga. Resultatet av en sådan konferens kan måhända bli en rekommendation om rådets uppgifter och verksamhet. Däremot anser jag det inte — med hänsyn till kommunernas skiftande förhållanden — lämpligt att i författning ålägga kommunerna att införa vuxenutbildningsråd. Det bör stå skolstyrelsen fritt att avgöra om man vill låta ett sådant vuxenutbildningsråd få hand om intagningsverksamheten eller skapa ett nytt organ.

Till grundskolkurser bör som jag redan angett sökande med kortare utbildning än nio år och de som har nioårig grundskolutbildning men som behöver behörighetskomplettera tas in i första hand. Däremot bör endast i mån av plats och i den mån det är fråga om behörighetskomplettering sökande intas som genomgått linje 9 g i grundskola, eller genomgått flickskola, realskola, folkhögskola (minst två årskurser), fackskola, gymnasium eller gymnasieskola. Sökande med yrkesskolutbildning men med kort grundutbildning i övrigt bör tas in före sökande som kan hänföras till sistnämnda grupp. Vid konkurrens om studieplats inom grundskolkurs mellan sökande inom samma grupp bör företräde ges den som redan påbörjat studier i kommunal vuxenutbildning.

Vid intagning till gymnasieskolkurser bör i första hand de tas in som är i störst behov av utbildningen. Detta gäller bl. a. för dem som befin-

ner sig i en utsatt social situation. Det är vidare angeläget att de äldres behov tillgodoses. Dessutom finns behov för vissa studerande att behörighetskomplettera för att kunna komma in vid högre utbildning. De som haft mindre studiekurs i tre- eller fyraårig gymnasieskollinje har t. ex. rätt till förlängd undervisning. Som hittills bör självfallet gälla att sökande skall ha förutsättningar att följa utbildningen. Beträffande bedömningen härav vill jag erinra om departementschefens uttalanden i prop. 1967: 85 (s. 85), vilka riksdagen lämnat utan erinran (SU 1967: 117 och 129).

Det finns å andra sidan sådana sökande till gymnasieskolkurser som inte bör beredas plats i vuxenutbildningen, t. ex. de som vill komplettera för att höja ett tidigare erhållet betyg i ämnet. Inte heller bör den som går i en gymnasieskola samtidigt få läsa visst ämne i kommunal vuxenutbildning. Den som inte kommit in i en gymnasieskola eller avbrutit sin gymnasieskolutbildning bör inte heller omedelbart därefter beredas plats inom vuxenutbildningen, om inte särskilda skäl föreligger. Ett sådant skäl kan vara ett dokumenterat behov att följa en från ungdomsutbildningen avvikande studieform, t. ex. innebärande kombinationen studier—förvärvsarbete.

Vad jag här förordat om intagningen kommer att att ställa ökade krav på kommunerna. Att främja de lågutbildades behov av utbildning är inte enbart en fråga om att ställa platser till förfogande utan kräver också att man aktiverar dem som bäst behöver utbildning. Jag räknar med att skolstyrelserna här skall göra betydelsefulla insatser. Jag finner det angeläget att staten bidrar till kommunernas utgifter för intagningsverksamheten och därmed sammanhängande åtgärder vid de kommunala vuxenskolorna. Detta bidrag bör utgöra 2 % av det sammanlagda statsbidraget till lönekostnader för skoledare, biträdande skoledare och lärare inom den kommunala vuxenutbildningen (ämneskurser och yrkeskurser). Bidraget bör beräknas även på det statsbidrag som beräknas för studiehandledning samt studie- och yrkesorientering men ej på statsbidrag som utgår till avgifter för sociala ändamål m. m. Behovet av bidrag till kostnader för intagning m. m. växlar från kommun till kommun. Det bör övervägas om bidraget bör avvägas även med hänsyn härtill. Det torde få ankomma på Kungl. Maj:t att fastställa reglerna för bidragets fördelning mellan kommunerna.

Det har visat sig att många vuxna, bl. a. beroende på bristande studietradition, är i stort behov av information om frågor rörande studie- och yrkesvalet.

Enligt 1970 års beslut höjdes det schablonbidrag som används bl. a. till studiehandledning och studie- och yrkesorientering från 13 % till 25 % i fråga om ämneskurser på grundskolnivå. Inom kort kommer proposition angående organisationen av studie- och yrkesorientering

i det kommunala skolväsendet att läggas fram. I nämnda proposition kommer även frågan om studie- och yrkesorientering i de kommunala vuxenskolorna att beröras.

Jag övergår så till att behandla vissa övriga frågor om de ekonomiska villkoren för en kommunal vuxenutbildning. Enligt 1967 års beslut utgår en fullständig statlig täckning av kostnader för skolledare och lärare. De statliga insatserna har som en följd härav stigit starkt. För att möta de utgifter som de nya intagningsnämndernas verksamhet m. m. för med sig bör kommunerna som jag nyss förordat härutöver tillerkännas ett bidrag med 2 % av nämnda statsbidrag (exkl. sociala kostnader).

Som jag tidigare omtalat har Svenska kommunförbundet anhållit om att ett system med interkommunal ersättning skall införas för kommunal vuxenutbildning. Kommunförbundet pekar på att den ökade satsningen på dagundervisning har medfört väsentliga kostnadsökningar för kommuner med vuxenundervisning. Erfarenheterna har visat att antalet elever i den lokala gymnasiala vuxenutbildningen som är hemmahörande i annan kommun är väsentligt större än väntat. Jag delar kommunförbundets uppfattning. Kungl. Maj:t bör inhämta riksdagens bemyndigande att meddela de bestämmelser som fordras för att ett system med interkommunal ersättning skall kunna införas på den kommunala vuxenutbildningens område.

Jag har i prop. 1970: 35 berört tillämpningen av gällande regler om minimiantal elever för inrättande av kurs. F.n. krävs ett stadigvarande antal om tolv elever. Detta har i vissa fall förorsakat problem för glesbygdskommuner. Kungl. Maj:t har därför medgett ett stort antal dispenser. Enligt min mening bör framdeles elevantalet i kurs vara lägst åtta i orter utanför s. k. g-ort i det allmänna stödområdet. Däremot bör det liksom hittills vara tolv i övriga fall.

En viktig grupp som bör nås med vuxenutbildning utgör de handikappade. Det är angeläget att personer med handikapp kan beredas möjlighet att delta i den kommunala vuxenutbildningen, eftersom många just på grund av sitt handikapp fått en bristfällig utbildning. Självfallet bör handikappade elever i största möjliga utsträckning integreras i vanliga kurser. För att hörselskadade, synskadade, rörelsehindrade och psykiskt sjuka lättare skall kunna genomföra studier i kommunal vuxenutbildning anser jag — i likhet med skolöverstyrelsen — att bestämmelser om specialundervisning bör meddelas. Elevantalet i speciell ämneskurs och yrkesskolkurs för handikappade bör få utgöra lägst fem och delningsbestämmelserna bör följa det tal som gäller för hörselklass i ungdomsskolan. Dessutom bör de bestämmelser om tekniska stödåtgärder m. m. för enstaka hörselskadade, synskadade och rörelsehindrade elever som gäller för ungdomsskolan få tillämpas även inom den gymnasiala vuxenutbildningen. Jag avser att i senare sammanhang anmäla frågan

angående uppdrag åt skolöverstyrelsen att komma in till Kungl. Maj:t med förslag när det gäller frågan om särskild undervisning inom kommunal vuxenutbildning.

Jag vill i detta sammanhang även beröra vissa frågor av organisatorisk karaktär. Den kommunala vuxenutbildningen är en del av det kommunala skolväsendet. F. n. gäller att ämneskurserna förläggs till en skolenhet med grundskola eller fackskola/gymnasium. Yrkeskolkurserna är däremot en del av yrkesskolan i kommunen. Om ämneskursernas omfattning varaktigt utgör 16 poäng, kan en särskild skolenhet för vuxenutbildning inrättas.

Inom ungdomsutbildningen ersätter den 1 juli 1971 gymnasieskolan de tre nuvarande skolformerna fackskola, gymnasium och yrkesskola. På motsvarande sätt bör ämneskurser och yrkeskolkurser ersättas från samma dag av gymnasieskolkurser inom vuxenutbildningen.

I fråga om organisatorisk anknytning av dessa kurser bör kommunerna lämnas en betydande frihet att välja den lämpligaste formen. I de fall utbildningen har mindre omfattning bör den knytas till resp. skolenhet för ungdomsutbildningen. Är den av större omfattning bör den kunna få förläggas till en särskild skolenhet för vuxenutbildning. Därvid bör dock ej längre göras någon skillnad mellan olika slag av kurser. Ett sådant sammanförande av olika kurser till en särskild skolenhet kommer på detta sätt att leda till en integration av samma slag som statsmakterna beslutat för ungdomsutbildningen. Vad jag här senast föreslagit gör det nödvändigt att göra vissa jämkningar i nuvarande bestämmelser om skolledningen och om poängberäkningen vid de särskilda skolenheterna. Beslut om inrättande av särskild skolenhet bör liksom hittills kräva tillstånd. Tillståndsfrågan bör dock kunna decentraliseras till skolöverstyrelsen.

Lärarna inom den kommunala vuxenutbildningen är f. n. anställda som timlärare. Lärare i yrkesskolan kan dock i sitt tjänsteunderlag inräkna yrkeskolkurser. Som framgått av den tidigare redovisningen har synpunkter hämtats in från ett par länskolnämnder beträffande frågan om lärares fyllnadstjänstgöring i fråga om ämneskurser inom vuxenutbildningen. Vad som anförts har övertygat mig om att man nu — utöver cixsterande möjligheter — bör medge lärare i ungdomsutbildning i kommun i det allmänna stödområdet utanför s. k. g-ort möjlighet att i tjänsten inräkna undervisning i kommunal vuxenutbildning. Underlaget för lärartjänster i dessa kommuner blir därmed större.

De statliga skolorna för vuxna i Norrköping och Härnösand är riksrekryterande. Elevantalet har ökat successivt under hela 1960-talet. Liksom beträffande den kommunala vuxenutbildningen bör vid sistnämnda skolor förändringar i utbildningsprogrammet genomföras fr. o. m. budgetåret 1972/73. Kungl. Maj:t bör uppdraga åt skolöverstyrelsen att komma in med förslag till erforderliga förändringar.

Dimensioneringen av utbildningen vid de statliga vuxenskolorna bör liksom hittills avgöras genom beslut av statsmakterna från år till år. I fråga om den muntliga undervisningen har det med nuvarande bestämmelser vid vissa tillfällen varit svårt att på förhand veta om en kurs kan komma till stånd på grund av att antalet anmälda elever varit för lågt. Detta har medfört stor osäkerhet för eleverna i den varvade undervisningen beträffande möjligheten att kunna fullfölja sina studieplaner. Jag anser därför att formerna för resursanvisning till de statliga skolornas muntliga undervisning bör omprövas. Det bör därvid undersökas om det är möjligt att tillämpa t. ex. ett system för resursanvisning motsvarande det som finns i folkhögskolan. Inom skolöverstyrelsen finns f. n. en arbetsgrupp som har till uppgift att se över den statliga vuxenutbildningen. Kungl. Maj:t bör uppdraga åt skolöverstyrelsen att i samband med anslagsframställningarna för budgetåret 1972/73 komma in med förslag till ändrad resurstilldelning för statens skolor för vuxna.

6.3 Folkbildningsarbetet m. m.

Som jag redovisat i det föregående beslöt statsmakterna år 1970 att öka stödet till det fria och frivilliga bildningsarbetet. Stödet är så utformat att högre statsbidrag utgår till utbildningsverksamhet som kan medverka till en utjämning av utbildningsklyftan mellan yngre och äldre. Intresset för de s. k. prioriterade cirkelarna har visat sig stort. Omkring 17 500 sådana cirklar har startat under hösten 1970. Ämnena engelska och samhällskunskap svarar för det största antalet av dessa studiecirklar. Det åvilar utbildningsmyndigheterna att följa upp de beslut som fattats.

I prop. 1970: 35 (s. 42) anmälde jag att Kungl. Maj:t tillkallat sakkunniga för att leda en försöksverksamhet inom vuxenutbildningen med syfte att undersöka vilka förhållanden som medverkar till att personer med kort grundutbildning inte utnyttjar möjligheterna till studier. Som framgått av vad jag anfört under 5.3.2 bedriver kommittén (FÖVUX) under innevarande budgetår försöksverksamhet på ett tiotal orter. Erfarenheter från verksamheten visar att försöksperioden bör förlängas för att få det underlag för en säkrare bedömning av de kortutbildades utbildningssituation som fordras för mer systematiska insatser. Jag förordar att kostnaderna för försöksverksamheten får bestridas med medel från reservationsanslaget Kommittéer m. m. under åttonde huvudtiteln även budgetåret 1971/72.

Samarbetsgruppen mellan skolöverstyrelsen, universitetskanslersämbetet och studieförbunden (SAMSUS) har i en särskild rapport lagt fram olika förslag om samarbete mellan folkbildning och universitet. Samarbetet avser bl. a. universitetscirkelarna.

I likhet med SAMSUS anser jag att universiteten kan och bör spela

en aktiv roll i det allmänna bildningsarbetet och att resurser bör anvisas för att kontakterna mellan universitet och folkbildningsorganisationer skall förbättras. Jag anser därför att ett särskilt samarbetsorgan mellan universitet och studieförbund bör inrättas vid vart och ett av universiteten för olika samarbetsfrågor, bl. a. att medverka vid förmedling av handledare till statsunderstödda universitetscirklar. Medel för att börja sådan verksamhet budgetåret 1971/72 har beräknats under anslaget Förvaltningar m. m. vid universiteten och vissa högskolor. Det ankommer på utbildningsmyndigheterna att hålla erforderlig kontakt med studieförbunden i dessa frågor.

SAMSUS har föreslagit en rad ändringar i statsbidragsreglerna, vilka tagits upp av skolöverstyrelsen i verkets anslagsframställningar för nästa budgetår.

Jag är f. n. inte beredd att föreslå någon höjning av bidragen till universitetscirkelarna. Förslaget om höjning av antalet deltagare från högst 20 till högst 25 tillstyrker jag. Den av SAMSUS föreslagna minskningen av antalet studietimmar och sammankomster per cirkel skulle enligt min mening leda till att det blir svårt att i en universitetscirkel nå önskad fördjupning av kunskaperna samt erforderliga insikter. Jag är därför inte beredd att förorda en ändring av gällande bestämmelser. Minimiantalet studietimmar bör alltså vara 48, fördelade på minst 16 sammankomster. Nuvarande krav på ledarens kompetens bör behållas. Jag vill emellertid i detta sammanhang erinra om att skolöverstyrelsen har rätt att medge dispens från detta krav. Det bör vara möjligt att försöksvis tillåta att bidrag till lärarkostnader utnyttjas för kostnader för radio- och TV-burna avsnitt i undervisningen.

Beträffande statsbidrag till lärarens resor har riksdagen tidigare fastslagit (prop. 1970: 35, SU 1970: 107, rskr 1970: 273) att utbildningsmyndigheterna i samband med sin prövning av omfattningen och inriktningen av det statliga stödet till studiecirkelverksamhet skall överväga frågan om önskvärdheten av särskilda åtgärder för att underlätta anskaffandet av handledare till studiecirklar i glesbygder.

Jag anser det angeläget att stimulera till vuxenutbildning i glesbygder, varför jag föreslår att statsbidrag bör utgå till resekostnader och traktement för studiehandledare vid allmän studiecirkelverksamhet och lärare inom den kommunala vuxenutbildningen i det allmänna stödområdet utanför s. k. g-ort. Statsbidraget bör bestämmas till 75 % av resekostnadsersättning och traktement enligt allmänna resereglementet (1952: 735, ändrat senast 1970: 872).

Jag vill slutligen i detta sammanhang också beröra den läraru-
t-
b-
i-
l-
d-
n-
i-
n-
g för folkhögskola och folkbildning som fr. o. m. budgetåret 1969/70 anordnas i Linköping. Denna utbildning har mötts av stort intresse, inte minst bland dem som genom aktivt arbete i folkbildningen kan anses ha särskilda förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.

För urvalet av sökande tillämpas f. n. en provisorisk anordning. Jag uttalade i prop. 1969: 52 att erfarenheten av dessa försök bör avvaktas innan en definitiv ställning tas till intagningsreglerna. Kungl. Maj:t bör uppdraga åt skolöverstyrelsen att senast den 1 november 1971 redovisa erfarenheterna av hittillsvarande intagningsbestämmelser.

6.4 Pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete

I prop. 1970: 35 framhölls att den ökade satsningen på utbildning för vuxna ställer krav på större resurser för beaktande av dessas behov inom ramen för det pedagogiska forsknings- och utvecklingsarbetet. Pedagogikutredningen har lämnat ett betänkande (SOU 1970: 22) som berör bl. a. allmän pedagogisk utveckling och forskning. Kungl. Maj:t har tidigare denna dag fattat beslut om en proposition i detta ärende. Pedagogikutredningen har under hösten 1970 redovisat en diskussion från en konferens om forskning och utveckling inom vuxenutbildningen och kommer enligt vad jag inhämtat inom kort att lägga fram ett särskilt förslag som berör vuxenutbildningens område. I samband med vuxenutbildningens expansion kan man konstatera ett ökande forskningsintresse för vuxenutbildningsfrågor. F. n. pågår åtskilliga olika forskningsprojekt på vuxenutbildningens område. Det är angeläget att man inom ramen för resurserna till pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete ger ökat utrymme åt vuxenutbildningen. Behovet av läromedel speciellt för vuxna bör, som jag tidigare nämnt följas mycket uppmärksamt. Inom skolöverstyrelsen har projekt startat som gäller läroplansanpassning och läromedelsutveckling inom vuxenutbildning.

Även den verksamhet som bedrivs av TRU-kommittén är ett led i arbetet att finna nya metoder för undervisning av bl. a. vuxna. Till kommitténs verksamhet hör också att producera läroböcker anpassade för vuxna. Jag vill i detta sammanhang erinra om att kommitténs betänkande om den framtida organisationen av den verksamhet som kommittén i dag svarar för torde komma att publiceras inom de närmaste månaderna.

6.5 Fria läromedel

Under de senaste decennierna har studiestödet byggts ut successivt i de frivilliga skolformerna. Systemet med avgifter för undervisning har avskaffats. Det studiesociala stödet blev föremål för en genomgripande reform år 1964.

Ett betydelsefullt led i strävandena att lindra den enskildes ekonomiska belastning under utbildning har varit tillhandahållandet av fria läromedel. Sedan länge är detta genomfört i den obligatoriska skolan. I de frivilliga skolformerna började kommunerna införa fria läroböcker under 1950-talet. Läromedelsutredningen fick som en av sina uppgifter att överväga

frågan om en eventuell vidgning av de indirekta studiesociala stödåtgärderna i form av fria läroböcker m. m. till studerande inom nya områden av utbildningsväsendet. Utredningen har nu föreslagit (SOU 1970: 10) att läromedel skall tillhandahållas de studerande utan kostnad vid alla de utbildningsanstalter där studiehjälp enligt studiehjälpsreglementet utgår. Kostnaderna härför skall enligt förslaget bäras av huvudmännen.

Som utredningens egna undersökningar visar har den övervägande delen av primärkommunerna redan nu infört fria läromedel för sina studerande. Svenska kommunförbundet har pekat på att det torde vara betydligt mindre än 10 % av gymnasiekommunernas elever som läsåret 1970/71 ej fick fria läromedel. Även om bl. a. kommunförbundet anslutit sig till utredningens förslag om lagstiftning, har utvecklingen och dagens läge övertygat mig om att lagstiftning inte behövs för att man skall nå utredningens syften. Kommunerna kan då också få full frihet att beträffande de utbildningar för vilka de är huvudmän eller eljest har ett betydande ansvar, välja den lämpligaste formen för att tillhandahålla fria läromedel.

Utredningen har föreslagit att fria läromedel skall införas också vid vissa statliga utbildningsanstalter som tillhör studiehjälpssystemets område. Det gäller bl. a. om trädgårdsskolan i Norrköping, vissa kurser vid sjöbefälsskolorna och statens brandskola samt om vissa utbildningar som föreslagits bli kommunaliserade (t. ex. tandsköterske- och tandteknikerskolor). Vid de statliga vuxenskolorna i Norrköping och Härnösand tillhandahålls redan fria läromedel. Enligt min mening bör medel anvisas fr. o. m. budgetåret 1972/73 för att ge de skolor, för vilka organisatoriska ändringar nu ej är aktuella, möjlighet att tillhandahålla fria läromedel. Utgångspunkt för medelsberäkningar bör vara de av utredningen beräknade kostnaderna för reformen. Det ankommer på resp. tillsynsmyndigheter att begära erforderliga medel i anslagsframställningarna för budgetåret 1972/73. Utredningens förslag om ökat statsbidrag till enskilda huvudmän är jag ej beredd att tillstyrka.

6.6 Studiesociala frågor

Även på det studiesociala området bör åtgärder vidtas för att förbättra utbildningsmöjligheterna för de vuxenstuderande. Det förslag som 1968 års studiemedelsutredning nyligen har lagt fram (Ds U 1970: 13) innebär att vuxenstuderande och även andra studerande inom studiemedelssystemet skall få rätt till studiemedel vid deltidstudier. Enligt utredningen bör studiemedel utgå till den som bedriver studier på minst halvtid. Förutsättningen härför skall dock vara att den aktivitet som den studerande bedriver vid sidan av studierna är sådan att den kan anses utgöra rimligt skäl för deltidstudier. Denna

verksamhet skall vidare vara av sådan omfattning att den omöjliggör heltidsstudier. I övrigt innebär utredningens förslag följande. Studiemedel till deltidsstuderande bör utgå med hälften av vad som utgår till heltidsstuderande. Barntillägg bör utgå med samma belopp som för heltidsstuderande. Hänsyn till egen och makes inkomst bör tas enligt samma principer som för heltidsstuderande. Hänsyn till förmögenhet bör tas i samma utsträckning som för heltidsstuderande.

Remissinstanserna är eniga om att studiestöd bör utgå till deltidsstuderande. Däremot råder oenighet om vilka grupper som bör få rätt till studiestöd och om vilka förmåner som bör utgå. Kommittén för studiestöd åt vuxna (SVUX) har lagt fram ett förslag som innebär att någon prövning av skälen för deltidsstudier ej skall ske. Utredningen är dock inte enig på denna punkt. Förslaget av SVUX innebär vidare generösare regler än vad studiemedelsutredningen föreslagit för reduktion av studiemedel med hänsyn till egen inkomst.

Enligt min mening bör rätt till studiemedel för deltidsstudier i fortsättningen medges för den som studerar på minst halvtid. LO anser att även de deltidsstuderande som studerar vid läroanstalter där studiehjälp utgår, dvs. främst studerande vid gymnasial vuxenutbildning, bör få rätt till studiestöd enligt samma principer som föreslås för studerande inom studiemedelssystemet. Centrala studiehjälpsnämnden (CSN) har emellertid nyligen lagt fram ett förslag om överförande av vuxenutbildningen från studiehjälps- till studiemedelsystemet. Förslaget kommer att skickas på remiss. I avvaktan på resultatet av remissbehandlingen bör rätten till studiestöd vid deltidsstudier avse endast utbildningsvägar som i dag täcks av studiemedelsystemet.

Frågan om man i enlighet med studiemedelsutredningen skall kräva att den studerande som vill utnyttja studiemedel skall kunna ange rimliga skäl för att han bedriver deltidsstudier har tilldragit sig stort intresse vid remissbehandlingen. SVUX:s förslag härom har tillstyrkts av de flesta remissinstanserna. Bl. a. LO, UKÄ och CSN pekar dock på att SVUX:s förslag kan få icke önskvärda konsekvenser för ungdomsutbildningens del. Principiella skäl talar visserligen för att den studerande själv bör få avgöra om han skall studera på heltid eller halvtid, men enligt min uppfattning bör såsom villkor för studiemedel till deltidsstuderande åtminstone t. v. gälla att han har rimliga skäl för att begränsa sina studier till deltidsstudier. Som sådant skäl bör kunna godtas förvärvsarbete som är av sådan omfattning att det omöjliggör heltidsstudier. Andra skäl kan vara vård av egna barn eller sjukdom. Den närmare prövningen härav bör ankomma på studiemedelsnämnderna. I stort bör därvid gälla vad studiemedelsutredningen föreslagit. Vad jag nu har förordat leder till att studiemedelsnämnderna skall undersöka i vad mån skäl för deltidsstudier föreligger. Denna prövning kommer att gälla i huvudsak sådana personer som bedriver studiemedelsberät-

tigade deltidstudier i mer eller mindre direkt anslutning till sin ungdomsutbildning.

För vuxenstuderande torde däremot tillräckliga skäl för deltidstudier kunna anses föreligga generellt. Någon närmare prövning behöver därför inte göras i sådana fall. Som vuxenstuderande bör räknas personer som börjar studera först efter ett inte alltför obetydligt uppehåll i studierna och som under uppehållet ägnat sig åt förvärvsarbete, vård av egna barn eller motsvarande. För handikappade studerande bör nuvarande praxis tillämpas även i fortsättningen.

Studiemedelsutredningens förslag till förmånsregler innebär att studiebidrag och återbetalningspliktiga studiemedel skall utgå med 50 % av vad som utgår till heltidsstuderande. Jag tillstyrker detta förslag liksom förslaget att barntillägget till deltidstudier bör utgå med reducerat belopp.

Reduktionsreglerna med hänsyn till egen inkomst föreslås av studiemedelsutredningen ändrade så att fribeloppet skall utgöra 100 % av basbeloppet för termin (heltidsstuderande 40 %). SVUX har föreslagit ett fribelopp om 150 % samt dessutom ändring av de procentsatser varmed studiemedlen reduceras. Enligt min mening bör fribeloppet för deltidstudier fastställas till 125 % av basbeloppet för termin i vad avser egen inkomst och till 250 % av basbeloppet för termin i vad avser makes inkomst. Överskjutande del bör reduceras enligt nuvarande regler för heltidsstuderande, eller med två tredjedelar resp. en tredjedel.

Meritprövningen för deltidstudier bör som CSN framhåller avsluta sig till de regler som f. n. gäller för heltidsstuderande. Det ankommer på CSN att meddela anvisningar om meritprövning för deltidstudier. Nu gällande regler om maximitid för studiemedel bör gälla även för deltidstudier.

Studiemedelsutredningen har även föreslagit att en sista ansökningsdag för studiemedel skall fastställas. Nuvarande system har enligt utredningen inneburit betydande olägenheter vid behandlingen av studiemedelsansökningar. Beviljandet av studiemedel för fortsatta studier skall i princip grunda sig på de studieresultat som uppnåtts under tidigare terminer. Den studerande bör dock få återöppna studieresultat som redovisas i början av den termin som ansökan om studiemedel avser. Vad utredningen och remissinstanserna har uttalat har övertygat mig om att studiemedelsförordningen (1964: 401) bör kompletteras med en bestämmelse om när och hur ansökan om studiemedel skall inges. Ansökan som inges efter ansökningstidens utgång bör få prövas endast om särskilda skäl föreligger. Som sådant särskilt skäl bör räknas t. ex. sjukdom eller utlandsvistelse eller att sökande börjar sina studier efter ansökningstidens utgång och därför begär studiemedel endast för del av terminen. Med hänsyn härtill anser jag att beslut om ansökningstiden bör få fattas av centrala studiehjälpsnämnden.

Vad jag nu har föreslagit i fråga om studiestöd åt deltidsstuderande och om ansökningstid bör träda i kraft den 1 juli 1971. Mina förslag föranleder ändringar i 5, 8, 9, 11 och 15 §§ i studiemedelsförordningen (1964: 401).

I enlighet med det anförda har inom utbildningsdepartementet upprättats förslag till lag om ändring i studiemedelsförordningen (1964: 401).

7 Hemställan

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- 1) antaga förslaget till *lag om ändring i studiemedelsförordningen (1964: 401)*,
- 2) bemyndiga Kungl. Maj:t att meddela de bestämmelser som behövs för att införa ett system med interkommunal ersättning på den kommunala vuxenutbildningens område,
- 3) godkänna vad jag i det föregående förordat i fråga om inrättande av och skolledning för särskild skolenhet med kommunal vuxenutbildning m. m.,
- 4) medge att reservationsanslaget Kommittéer m. m. under åttonde huvudtiteln får tas i anspråk under budgetåret 1971/72 för försöksverksamhet med viss vuxenutbildning,
- 5) godkänna vad jag i övrigt förordat om kommunal vuxenutbildning, studiecirklar och fria läromedel vid statliga läroanstalter.

8 Anslagsberäkningar för budgetåret 1971/72

G 5. Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna

1969/70 Utgift	65 180 540
1970/71 Anslag	98 000 000
1971/72 Förslag	130 000 000

Kommunal gymnasial vuxenutbildning omfattar enligt beslut av 1967 års riksdag (prop. 1967: 85, SU 1967: 117 och 129, 2LU 1967: 45, rskr 1967: 277 och 290) utbildning motsvarande läroplanerna för grundskolans högstadium, fackskolan, gymnasiet och yrkesskolan. Statsbidrag utgår med 100 % av utgifterna för löner till lärare och skolledare. Bestämmelser om utbetalningen har meddelats i stadgan (1967: 452) för gymnasial vuxenutbildning (ändrad senast 1970: 971).

Nya bestämmelser beräknas bli utfärdade i samband med bestämmelserna om den nya gymnasieskolan.

Skolöverstyrelsen

1. Överstyrelsens anslagsberäkning för budgetåret 1971/72 framgår av följande sammanställning.

	Skolöverstyrelsen
Lönckostnadspålägg m. m.	17 304 000
Gymnasial utbildning	56 748 600
Förgymnasial utbildning	33 192 500
Skolledare m. m.	7 873 700
Tekniska aftonskolor	7 683 800
Övriga yrkesskolkurser	50 400 000
	173 202 600
	+ 75 202 600
Avrundat	+ 75 000 000

2. För budgetåret 1971/72 räknar skolöverstyrelsen med en fortsatt expansion av såväl den förgymnasiala som den yrkesinriktade och mer teoretiska gymnasiala utbildningen genom att organisationen bl. a. ytterligare utvidgas till framför allt glesbygdskommuner.

3. För budgetåret 1971/72 beräknar skolöverstyrelsen medel för 18 tjänster som rektor, 15 tjänster som studierektor vid särskilda skolenheter samt 290 arvodestjänster som studierektor. Dessutom föreslår överstyrelsen att sammanlagt 180 arvodestjänster som huvudlärare inrättas vid de särskilda skolenheterna.

4. Enligt ämbetsskrivelse den 15 mars 1968 bör skolöverstyrelsen verka för avveckling av skolformen teknisk aftonskola, dock under förutsättning att jämförbara utbildningsalternativ skapas inom den lokala vuxenutbildningen. Sedan fackskola nu införts på samtliga gymnasieorter är de tekniska aftonskolorna till största delen helt eller delvis avvecklade. På vissa orter har dock av särskilda skäl medgetts intagning av elever även läsåret 1970/71. Överstyrelsen uppskattar antalet undervisningsavdelningar läsåret 1971/72 till ca 160.

5. När det gäller handikappade vuxenstudierande föreslår överstyrelsen med hänvisning bl. a. till en skrivelse till Kungl. Maj:t den 16 mars 1970, att bestämmelserna om specialundervisning samt tekniska stödåtgärder m. m. som nu gäller inom barn- och ungdomsskolan blir tillämpliga även inom den gymnasiala vuxenutbildningen.

I nämnda skrivelse hemställer överstyrelsen att bestämmelserna om specialundervisning, såsom de framgår ur 11 kap. 28 § skolstadgan, införs i Kungl. Maj:ts stadga för gymnasial vuxenutbildning, men med den ändringen att dels elevantalet i speciell ämneskurs och speciell yrkesskolkurs för hörselskadade, synskadade och rörelsehindrade elever får utgöra lägst fem, dels delningstalet för sådan kurs får följa det tal som gäller för hörselklass i barn- och ungdomsskolan, dels att de nyssnämnda uttrycken speciell ämneskurs och speciell yrkesskolkurs för hörselskadade, synskadade och rörelsehindrade elever får i vad avser gymnasial vuxenutbildning ersätta de inom barn- och ungdomsskolan förekommande uttrycken hörselklass, synklass och klass för rörelsehindrade, att bestämmelserna om tekniska stödåtgärder m. m. för en-

staka hörselskadade samt rörelsehindrade elever gällande ungdomsskolan (jfr prop. 1971: 1 bil. 10 s. 191) skall få tillämpas inom den gymnasiala vuxenutbildningen.

Föredraganden

I det föregående har jag förordat vissa riktlinjer för utbyggnaden av och intagningen till den kommunala vuxenutbildningen m. m. Jag beräknar de totala kostnaderna till 130 milj. kr.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna* för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 130 000 000 kr.

G 6. Bidrag till studiecirkelverksamhet

1969/70 Utgift	77 966 714
1970/71 Anslag	98 000 000
1971/72 Förslag	130 000 000

Enligt bestämmelserna i kungörelsen (1963: 463) om statsbidrag till det fria och frivilliga folkbildningsarbetet (omtryckt 1970: 329) utgår statsbidrag till studiecirklar i allmänhet med högst 75 % av de bidragsgrundande kostnaderna. Bidragets storlek bestäms av följande regler.

För allmän studiecirkel kan bidraget till kostnaderna för ledare och studiemateriel för varje studietimme utgöra högst 30 kr., varav högst 24 kr. för ledararvode. Statsbidrag kan i allmänhet inte utgå för mer än tre studietimmar vid varje sammankomst. Medverkar expert eller fackman i allmän studiecirkel, som han ej tillhör, utgår statsbidrag till kostnaderna för arvode, resekostnadsersättning och traktamente till högst 30 kr. för varje studietimme.

För studiecirkelverksamhet i vissa ämnen och på en nivå som svarar mot högst grundskolans årskurs 9 utgår ett tilläggsbidrag av högst 10 kr. per studietimme. Bidraget får användas till kostnader för såväl ledararvode som studiemateriel. Bidrag till dessa cirklar kan utgå med 100 % av verifierade kostnader för ledararvode och studiemateriel, dock högst med 40 kr. per studietimme.

För universitetscirkel kan bidraget till kostnaderna för ledararvode och studiemateriel utgöra högst 75 kr. för varje studietimme, varav högst 60 kr. kan avse ledararvode.

Skolöverstyrelsen

1. För budgetåret 1971/72 räknar skolöverstyrelsen med en fortsatt ökning av antalet allmänna studiecirklar och universitetscirklar.

2. Skolöverstyrelsen föreslår att bidraget till expertmedverkan i allmän studiecirkel höjs till högst 54 kr. per timme (+450 000 kr.).

3. Vidare föreslår skolöverstyrelsen att bidraget till universitetscirkel höjs från 75 kr. per timme till 90 kr. per timme, varav högst 75 kr. till kostnader för ledararvode samt att bidraget till rese- och traktamentskostnader för cirkelledare höjs från 75 % till 100 % (+2 200 000 kr.).

4. Överstyrelsen föreslår att bidrag får utgå till internatkurser för information till lärare och andra rådgivare samt till kostnader för resor, inackorderingsavgifter, material m. m. vid utbildningskurser för lärare främst i vuxenpedagogik (+60 000 kr.).

För att bereda ökade möjligheter till kvalificerade studier inom ett begränsat område föreslår skolöverstyrelsen vidare att samma bestämmelser bör gälla för universitetscirkel som för allmänna studiecirkel. Beträffande bestämmelsen om högsta tillåtna antal deltagare i universitetscirkel förordar överstyrelsen en höjning till 25 för att möjliggöra ett ökat deltagande på orter där det föreligger svårigheter att få tillräckligt många kompetenta ledare. Vidare föreslår överstyrelsen att kraven på ledarens kompetens utformas så att även den som saknar i författningen angiven kompetens men äger erforderliga ämnesmässiga och pedagogiska kunskaper skall kunna godkännas som ledare i universitetscirkel.

Överstyrelsen föreslår att överstyrelsen medges möjlighet att försöksvis tillåta att bidrag avsedda för täckningen av lärarkostnader i stället får utnyttjas för att täcka kostnader för radio- och TV-burna avsnitt i undervisningen samt att antalet studietimmar i en studiecirkel skall vara minst 20 fördelade på minst tio sammankomster.

Föredraganden

Antalet statsbidragsberättigade studiecirkel har ökat mycket starkt under 1960-talet. Läsåret 1968/69 uppgick antalet till ca 136 000 och 1969/70 till ca 158 000. Samhällets stöd har varit av stor vikt för denna snabba ökning. Under de senaste åren har statsbidragen förbättrats. Beslut härom har fattats vid 1963, 1964, 1965, 1967 och 1970 års riksdagar. Inom vuxenutbildningen spelar folkbildningen en viktig roll, något som betonats bl. a. i prop. 1970: 35. Statsmakterna beslöt förra året (prop. 1970: 35, SU 1970: 107, rskr 1970: 273) om förbättrade arbetsvillkor för studiecirkelarna. Stödet differentierades så att högre bidrag utgår till sådan studieverksamhet som kan medverka till utjämning av utbildningsklyftan.

Jag är inte nu beredd att förorda en höjning av bidraget till expertmedverkan i allmän studiecirkel eller en höjning av bidraget till universitetscirkel.

Överstyrelsens förslag om bidrag till kurser m. m. för lärare inom extern universitetsutbildning har jag ingen erinran mot. Jag utgår emellertid från att anslaget Lärares fortbildning m. m. (F 16) tas i anspråk för denna verksamhet.

Frågan om ändringar i bestämmelserna för universitetscirkelverksamheten har jag berört i det föregående.

Vid anslagsberäkningen har jag tagit hänsyn till förslaget om statsbidrag för resor till handledare för allmän studiecirkel i glesbygd.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Bidrag till studiecirkelverksamheten* för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 130 000 000 kr.

G 7. Bidrag till studieförbund

1969/70 Utgift	6 869 000
1970/71 Anslag	8 400 000
1971/72 Förslag	8 900 000

Enligt de principiella grunder som godtagits av 1963 års riksdag (prop. 1963: 36, SU 1963: 74, rskr 1963: 190) utgår bidrag till av skolöverstyrelsen godkända studieförbund (f. n. tolv). Bidraget utgår dels till organisationskostnader dels till kostnader för pedagogisk verksamhet.

Bidraget till organisationskostnaderna skall fördelas mellan studieförbunden med hänsyn dels till kostnaderna för studiecirkelverksamhet, dels till den bidragsberättigade studiecirkelverksamhetens geografiska spridning. Till de poster som får beaktas vid beräkningen av detta bidrag, hör utgifterna för instruktörer och centralt anställd personal — även den personal som sysslar med pedagogiska uppgifter —, förbundsledningens lokaler, internationella förbindelser, instruktions- och inspektionsresor, konferenser och studiepropaganda.

Bidraget till pedagogisk verksamhet skall fördelas mellan förbunden i proportion till genomsnittliga antalet statsbidragsberättigade studietimmar under de tre senaste verksamhetsåren. Bidraget skall användas för åtgärder av pedagogisk natur inom studiecirkelverksamheten, i första hand till utgifter för utbildning av ledare för studiecirkel, framställning av studiemateriel och pedagogiska hjälpmedel, anskaffande av apparater för pedagogiskt bruk samt pedagogisk försöksverksamhet.

Sedan budgetåret 1967/68 utgår ett särskilt belopp till studieförbundens pedagogiska verksamhet bland handikappade. Medlen skall fördelas mellan studieförbunden med hänsyn till deras insatser för att utveckla studiehjälpmedel och studiemetoder för handikappade.

Skolöverstyrelsen

1. Överstyrelsen föreslår att bidraget till studieförbundens organisationskostnader höjs med 700 000 kr. till 4,9 milj. kr.

2. Bidraget till studieförbundens pedagogiska verksamhet bör ökas med 500 000 kr. till 4,4 milj. kr.

3. Bidraget till studieförbundens pedagogiska verksamhet för handi-

kappade bör enligt överstyrelsens förslag höjas med 300 000 kr. till 600 000 kr.

Föredraganden

Studieförbundens verksamhet utgör en väsentlig del av vuxenutbildningen. Jag förordar att anslaget höjs med 500 000 kr. från nuvarande 8,4 milj. kr. till 8,9 milj. kr. Jag har därvid beräknat 4,4 milj. kr. till organisationskostnader, 4,1 milj. kr. till pedagogisk verksamhet och 400 000 kr. till pedagogisk verksamhet för handikappade.

Jag hemställer, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att till *Bidrag till studieförbund* för budgetåret 1971/72 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 8 900 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Innehåll

	Sida
1 Inledning	5
2 Nuvarande utbildningsvägar för vuxna	7
2.1 Kommunal vuxenutbildning	7
2.2 Statlig vuxenutbildning	8
2.3 Folkhögskola	9
2.4 Studieförbund	11
2.5 Kursrer i radio och television	11
2.6 Arbetsmarknadsutbildning	12
2.7 Eftergymnasial vuxenutbildning	14
2.8 Korrespondensundervisning	15
2.9 Löntagarorganisationernas utbildning	16
2.10 Statlig personalutbildning	17
2.11 Svenska kommunförbundets utbildningsverksamhet	19
2.12 Svenska landstingsförbundets utbildningsverksamhet	22
2.13 Utbildningen inom det privata näringslivet	24
3 Vuxenutbildningen och forskningen	25
3.1 Inledning	25
3.2 Elever i kommunal vuxenutbildning	26
3.3 Elever i annan vuxenutbildning	29
4 Problem och debatt	34
4.1 Uppsökande verksamhet	34
4.2 Informationsfrågor	36
4.3 Motivation för studier	37
4.4 Läromedel för vuxna	38
4.5 Tjänstledighet för studier	39
4.6 Vägar till högre utbildning	39
4.7 Gymnasieskolans framtida struktur	40
4.8 Yrkesteknisk högskoloutbildning	42
5 Förslag på vuxenutbildningens område m. m.	43
5.1 Kommunal vuxenutbildning	43
5.1.1 Anordnande av vuxenutbildning	43
5.1.2 Utbildningsprogram	44
5.1.3 Dimensionering och ämnesval	46
5.1.4 Urval bland sökande	47
5.1.5 Organisatoriska frågor	48
5.1.6 Övriga frågor	50
5.2 Statlig vuxenutbildning	51
5.3 Folkbildningsarbetet	52
5.3.1 Studiecirkelverksamheten	52
5.3.2 Kommittén för försöksverksamhet med vuxenutbildning (FÖVUX)	58
5.3.3 Extern universitetsutbildning	60
5.4 Fria läromedel	64
5.4.1 Avgränsning av utredningsuppdraget	64
5.4.2 Läromedelsutredningens undersökningar	65
5.4.3 Läromedelsutredningens förslag	70
5.4.4 Remissyttranden	72

5.5	Studiestöd åt deltidsstuderande	75
5.5.1	Nuvarande regler	75
5.5.2	1968 års studiemedelsutrednings direktiv	76
5.5.3	Studiemedelsutredningens förslag	76
5.5.4	Kommitténs för studiestöd åt vuxna (SVUX:s) yttrande	82
5.5.5	Sista ansökningsdag för studiemedel	86
5.5.6	Remissyttranden	88
6	Föredraganden	91
6.1	Inledning	91
6.2	Kommunal och statlig vuxenutbildning	92
6.3	Folkbildningsarbetet m. m.	99
6.4	Pedagogiskt forsknings- och utvecklingsarbete	101
6.5	Fria läromedel	101
6.6	Studiesociala frågor	102
7	Hemställan	105
8	Anslagsberäkningar för budgetåret 1971/72	105